

RØDE FANE

A photograph of three children standing on a zebra crossing. The child on the left is wearing a dark green jacket and a dark cap. The child in the middle is wearing a red jacket and plaid pants. The child on the right is wearing a blue jacket and striped pants. They are all looking towards the right. The background is a dark, textured surface.

KINA

GALTUNG OM KRIG OG FRED

BREV OG NOTISER

Skriv til Brev og notiser

Røde Fane nr. 1/82 starter en ny spalte — for smått og stort. Her vil vi gi plass til nyheter, oppslag og kommentarer som angår bladet. Vi tar svært gjerne imot korte kommentarer fra leserne om enkeltnumre og om bladet som helhet. For lengre innlegg har vi fortsatt plass bak i bladet. Så — skriv i vei. Vi vil ikke klage over at vi blir oversvømmet av leserinnlegg!

Velkommen i Røde Fane

I Klassekampen 26/2 har Torstein Hjemmestad på vegne av 25 tidligere medlemmer av AKP(m-l) i Hordaland en begrunnelse for hvorfor de nå går ut av partiet. De henviser bl.a. til mangel på fordomsfrie diskusjoner av spørsmål mange medlemmer er opptatt av, som teorien om partiets ledende rolle, demokratisk sentralisme, Sovjet under Stalin, Komintern-tradisjonen, kapitalismens evne til å overleve og kampen for sosialismen.

I all beskjedenhet vil vi nevne at Røde Fane nr. 5/77 og 2/78 startet en debatt om Komintern.

At det har foregått en lengre debatt om revolusjonær økonomisk politikk under kapitalismen. Og at vi i forrige nummer startet en diskusjon om Stalin.

Vi ønsker dere velkommen i Røde Fanes spalter i disse og andre diskusjoner. For dere abonnere selvfølgelig!

Teoretisk tidsskrift i Danmark?

En debatt om dette reises i *Arbejderavisen* nr. 3/82 (avisa til det danske marxist-leninistiske partiet, KAP). Tidlig på høsten 1981 ble *Kommunistisk Tidsskrift* KAPs teoretiske tidsskrift, nedlagt. Meningen var at funksjonene til tidsskriftet skulle overtas av KAPs avis *Arbejderavisen* som større temaer eller ekstraavgaver. Det har imidlertid bare skjedd en gang, og i virkeligheten har *Kommunistisk Tidsskrifts* funksjoner blitt nedlagt. Dette samtidig som en rekke store og viktige diskusjoner foregår i og rundt partiet.

Samtidig har avisa, som kommer ut hver 14. dag, store problemer. Den klarer ikke å hevde seg i konkurransen med andre aviser på venstresida, og det egne markedet er for lite.

Det beste ville sjølsagt være *både* avis og tidsskrift — men når

ikke det er mulig, vurderes tidsskrift som det som best tjener KAPs behov. En tenker seg et tema-magasin, hvor temaet er satt sammen av forskjellige artikler med forskjellige innfallsvinkler og politisk syn. Det legges vekt på at det skal være et debattorgan.

Standpunkt til dagsaktuelle saker må da dekkes gjennom løpesedler, brosjyrer etc. Uttalelser fra partiledelsen, parlamentariker-stoff, faglig stoff etc., eventuelt gjennom bulletiner til medlemmer, sympatisører og abonnenter.

Avgjørelsen skal falle på neste kongress. Men mye tyder på at det går mot tidsskrift, eller magasin.

Materiale om Sovjet

For de av våre lesere som kan engelsk og som er interessert i materiale om Sovjets styrke og oppbygging kan vi anbefale disse bøkene:

«Allocations of Resources in the Soviet Union and China», Hearings before the Joint Economic Committee, US Senate 30.6. og 25.9.80.

«European Security and Cooperation», Progress Publishers, Moskva 1978.

«The USSR in Figures for 1980», Central Statistical Board, Moskva.

Victor and Ellen Perlo: «Dynamic Stability: The Soviet Economy To-day», Progress Publishers 1980.

«Soviet Economy in a time of Change», Joint Economic Committee US Senate, Oct 10 1979, Wash DC, Vol 1.

«The Geopolitics of Oil», Committee on Energy and Natural Resources US Senate, Dec. 1980.

Disse bøkene er også kildegrunnlaget for Sovjet-kommentaren til Erik Strøm i dette nummeret av Røde Fane.

INNHold

TEMA

Økonomien i KINA — omvei til kommunismen eller snarvei til kapitalismen? Side 4.

Intervju med den kinesiske økonom Xian Chi-yuan. Side 9.

Hvordan vurdere sosialismen? Av Carl Erik Schulz. Side 20.

OPPSLAG

Pasifisten som vil ha et sterkt norsk for-svar. Intervju med Johan Galtung. Side 28.

Polen — slik taper Sovjet landet for ressurser. En tale av den polske delegaten Marian Rajski til et partimøte i Gdynia. Side 32.

Den borgerlige familien — hva er alternativet? Av Gro Hagemann. Side 38.

SPALTER

Sovjet — har vi latt oss føre bak lyset? Side 44.

BOKANMELDELSER

V. S. Naipaul: Blant de troende — en islamsk reise. Side 46.
Solveig Eriksen: Sannheten... Side 47.

Forsidefoto: Leif Gabrielsen, Klassekampen.

Polen-num- meret utsolgt

Røde Fane nr. 7/81 med hovedtema om Polen, som kom få dager etter militærkuppet i desember, ble revet bort i løpet av kort tid. Nå er det bare noen få eksemplarer igjen. Røde Fane nr. 8/81 med Stalin som hovedtema har, etter det vi erfarer, også solgt bra.

Røde Fane på svensk ...

Røde Fane nr. 4-5/81 brakte et omfattende intervju med Ingemar Eriksson, Per Axelsson og Nils Brandt fra ledelsen i Sveriges kommunistiske parti. Dette nummeret har det vært stor pågang på — også i Sverige. Nå har Gävle SKP, med tillatelse av Røde Fane, gitt ut intervjuet i egen stensil med tittelen: *Vart går Sveriges kommunistiske parti?*

RØDE FANE

Utgitt av Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)
Nr. 1 — 1982. 11. årg.

ABONNÉR! 110 kr. pr. år.

Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Røde Fane redigeres av et utvalg nedsatt av sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:

Postboks 6875

St. Olavs plass, Oslo 1

Telefon: 11 45 73.

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk

PARTI-FORMANNEN HAR ORDET

SOSIALISMEDEBATTEN

Dette nummeret av Røde Fane bringer en del materiale om Kinas økonomiske reformer. Aha, tenker kanskje leseren, her kommer AKPs offisielle og autoritative standpunkt til Kinas økonomiske politikk. På dette punktet må vi nok dessverre skuffe leserne. Det materialet vi legger fram er ikke noe mer enn det gir seg ut for. Et bidrag til diskusjonen om Kina spesielt og om sosialismens økonomiske problemer generelt.

De økonomiske reformene i Kina reiser mange spørsmål. Noen av dem har AKPs delegasjon til Kina i fjor forsøkt å belyse gjennom kritiske spørsmål til kinesiske partifolk, økonomer, osv. Vi håper at denne måten å skaffe materiale på vil stimulere tankevirksomheten og den teoretiske debatten. Nettopp derfor vil det være synd om det som legges fram i dette nummeret av RF oppfattes som opplest og vedtatt.

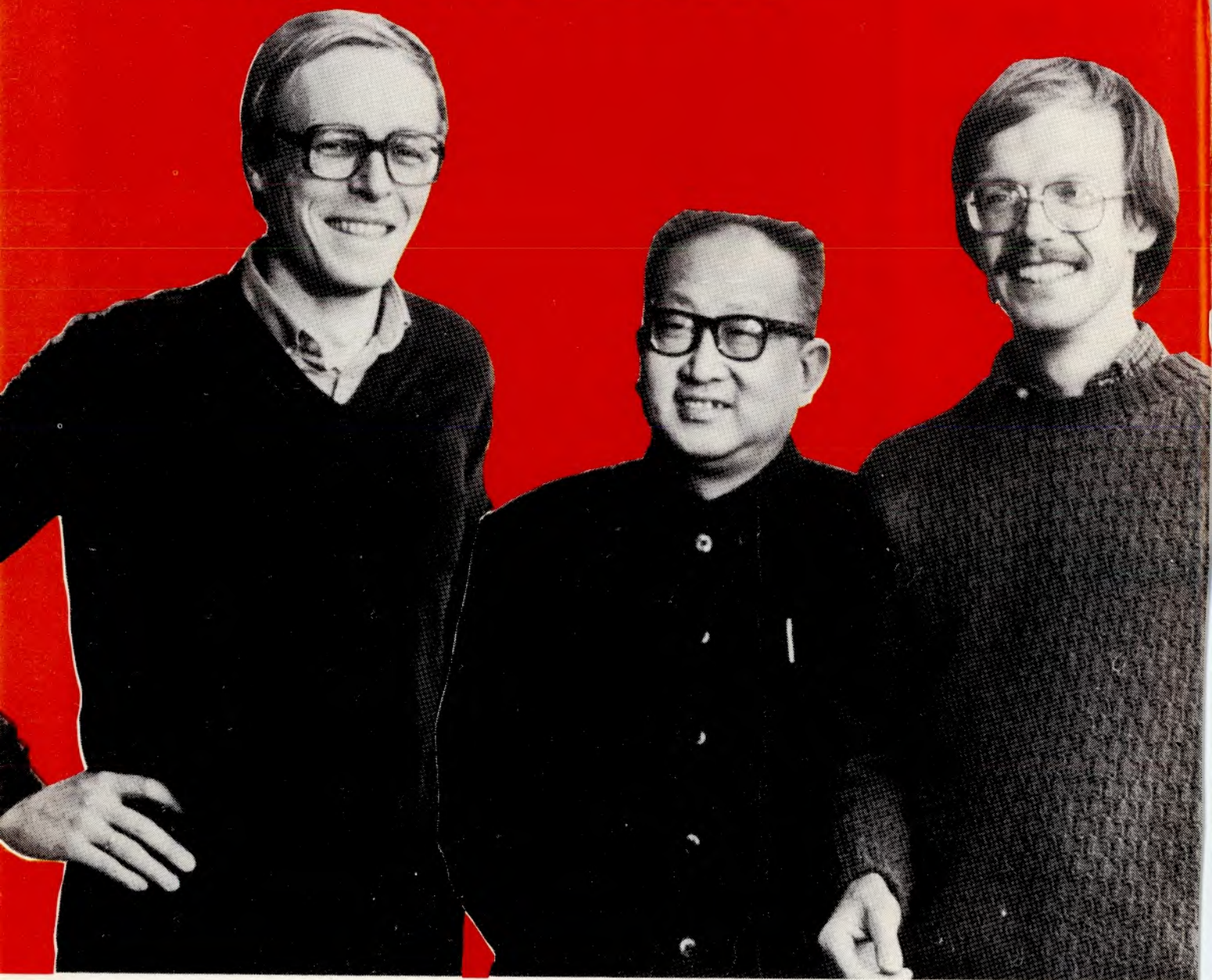
AKP(m-l) har vedtatt å føre en omfattende debatt om sosialismen. Denne debatten skal ta opp historiske erfaringer, positive så vel som negative, fra sosialistiske land. Den skal ta opp teoretiske spørsmål med utgangspunkt i marxismens klassikere. Og den skal ikke minst ta opp de store utfordringene vi står overfor i dagens verden. Målet med diskusjonen er å skape et program for sosialisme og

kommunisme som er bedre forankra i virkeligheten enn noe av det som foreløpig finnes.

I en sann debatt er det helt avgjørende å være vitenskapelig og grundig og å føre store debatter. Røde Fane har som et teoretisk tidsskrift en helt nødvendig plass i en sann debatt.

Som tidsskrift har Røde Fane helt andre muligheter til å føre en debatt i dybden enn hva f.eks. ei dagsavis har. I øyeblikket spiller ikke Røde Fane en sann rolle godt nok. Det er ikke mange nok som leser tidsskriftet, og det brukes heller ikke nok. Jeg veit at redaksjonen på sin side er innstilt på å gjøre sitt ytterste for at RF skal gi viktige bidrag til sosialismedebatten og andre store debatter. Derfor håper jeg nå at også leserne vil slutte opp om dette arbeidet. Delta i blant annet sosialismediskusjonen med innlegg i tidsskriftet, og bruk tidsskriftet i diskusjonen, ikke minst gjennom å skaffe det flere lesere.

Omvei til kommunismen eller snarvei til kapitalismen?

- Hvordan ser kineserne sjøl på reformene sine? Hvordan begrunner de dem i forhold til marxistisk økonomi?
- På hvilket grunnlag vurderer AKP(m-l) utviklinga i Kina?

Dette er spørsmål mange har stilt seg. For ikke lenge siden var en delegasjon fra AKP(m-l) med bl.a. Pål Steigan og Carl Erik Schulz på besøk i Kina.

I Beijing diskuterte de spørsmål om Kinas økonomi og sosialismens politiske økonomi. Blant dem de møtte var Xian Chi-yuan, sjefsredaktør for tidsskriftet *Økonomisk forskning*. På forhånd hadde de stilt en del problemstillinger. En del av disse tok den kinesiske økonomen opp i den innledninga som Røde Fane trykker her. Så fulgte en lang og svært åpenhjärtig diskusjon vi gjengir på side 8.

KINAS ØKONOMI

Som bakgrunn for diskusjonene vil jeg gi en del materiale om tre temaer: Først om det vi kaller «justeringene av økonomien», så om «reformen av økonomien» og dernest om den teoretiske begrunnelsen for disse tiltakene.

KINAS ØKONOMI BLIR «JUSTERT»

I den sjette femårsplanen som vi er inne i nå er en viktig oppgave å justere økonomien. Dette betyr at vi endrer forholdet mellom produksjonen i ulike sektorer, og mellom ulike produkter og produksjonsmål. Bakgrunnen for dette er tidligere «venstre»feil. Disse feila førte til at vi ikke nådde de målene vi ønsket i den sosialistiske oppbygginga.

Vi la for stor vekt på tungindustri i forhold til lettindustri og jordbruk. Vi la for stor vekt på akkumulering av økt produksjonsutstyr i forhold til forbruk. Vi la for stor vekt på å bygge ut landet i forhold til folkets levestandard. Dette preget tida fra 1958 til 1978. Da så vi helt ensidig på de samlede veksttallene — og ikke på hvordan disse fordelte seg på ulik produksjon. Vi hadde et dogme som hevdet at det var nødvendig med 10 prosent vekst pr. år for å kunne si at sosialismen var kapitalismen overlegen. Dette slo ekstremt ut i tida under «det store spranget» i 1958–60. Da ble alt konsentrert om stålproduksjon — mens annen pro-

duksjon stagnerte eller gikk ned og folkets levestandard gikk noe tilbake. De høye målene for produksjonsvekst hindret utviklingen.

For å få rask produksjonsøking satset vi enormt på akkumulering. I 1958–60 gikk 39 prosent av all produksjon til investeringer. Også etter 1970 gikk 30 prosent til dette. Dette førte til at produksjon av investeringsvarer ble prioritert høyt — dvs. særlig produksjon i tungindustrien. Dette ga igjen problemer i jordbruk og lettindustri. Forbruket ble holdt nede. Sjølsagt er folkets levestandard økt siden frigjøringa, men i de 20 årene fra -58 til -78 var veksten i forbruket svært lav. De ressursene vi brukte til å akkumulere i økt produksjonsutstyr ga oss økte inntekter. Men avkastningen fra investeringene falt drastisk fra første femårsplan til den tredje, fjerde og femte. Vi har nok nådd store resultater, bl.a. har vi bygget opp en allsidig og sjøls-tendig industristruktur. Vi har også sikret folkets levekår. Men sammenliknet med innsatsen er ikke resultatene så bra. Derfor prøver vi nå å justere økonomien. Vi leter etter en ny vei for å bygge opp landet — en vei som ikke legger så stor vekt på investeringer. Vi vil ha en stabil vekst, økt effektivitet og rask bedring av folks levestandard. Denne politikken slo gjennom april -79 — og den ble stadfestet høsten 1980.

Xian Chi-yuan sammen med Carl Erik Schulz og Pål Steigan.

KINA

NOEN TILTAK

I nasjonaløkonomien skal *jordbruket* utvikles først og fremst. Vi gjennomfører tiltak i produksjonsforholdene som skal fremme økonomisk vekst i jordbruket. Blant disse kan nevnes: Produksjonslagene innenfor hver folkekommune får stor grad av sjølbestemmelsesrett. Det innføres ulike «ansvarssystemer» som skal gi bønderne større muligheter til økte inntekter ved økt arbeid. Det blir større private jordlapper, bedre muligheter for hver familie til å drive med binæring, og muligheter for privat omsetning av produktene i noen grad. Alt dette skal øke produksjonen.

Samtidig er statens innkjøpspris for jordbruksvarer økt med 22,1 prosent fra 1979 til 1981, og jordbruket får mer hjelp til tekniske forbedringer og bedre vitenskap i dyrking og drift.

Etter jordbruket kommer lettindustrien — særlig på landsbygda. Andelen av de samla investeringene som går til lettindustrien er økt fra 5,6 prosent i -76 til 9,1 prosent i -80. Også tungindustrien legges nå mer opp for å gi bedre muligheter for lettindustri — f.eks. ved å produsere mer elektrisk kraft og forbedre transportapparatet. Lettindustrien utgjør nå 50,6 prosent av all industri i Kina — mot 43,7 prosent i 79.

Sjølsgt er justeringene mye mer omfattende og detaljerte enn jeg har nevnt nå — dette er bare noen hovedpunkter om strukturen i Kinas økonomi. Vi prøver nå å få ned den andelen av produksjonen som går til akkumulasjon. I 1978 var denne andelen 34,5 prosent, i -80 32,6 prosent, mens målet vårt er 25 prosent. På den andre sida prøver vi å øke forbruksnivået, og det har vært betydelige økninger i lønningene. Men vi har ennå ikke klart å få økt effektiviteten i produksjonen. Og det oppstår sjølsgt nye justeringsproblemer underveis.

NYE PROBLEMER MED ØKONOMIEN

Ett problem nå er veksttakten i økonomien. Vi hadde ventet at den ville gå ned under justeringene — men nedgangen er for stor. Fra 1980 til -81 øker f.eks. industriproduksjonen bare

med 3 prosent. Selv om lettindustrien (forbruksvarer o.l.) øker med 11 prosent, så faller produksjonen i tungindustrien med 5 prosent fra året før. I tida etter frigjøringen har veksttakten i industrien vært 13 prosent i gjennomsnitt pr. år. Vi henger altså betydelig etter nå. Overgangen fra tungindustri til lettindustri fører også med seg arbeidsløshet og ubrukte maskiner. Det trengs derfor en ny balanse mellom de ulike sektorene for å hindre en økonomisk nedgang.

Et annet problem er statens finanser. Det har vært underskudd på statsbudsjettet både i -79 og -80. Årsaken er at planene ikke er fulgt opp i praksis; vi har ikke kuttet nok ned på investeringene i tungindustrien. De samla utbetalinger til bønderne (gjennom jordbruksprisene) og lønninger til arbeiderne har også blitt større enn planlagt. Dette har ført til en viss inflasjon. I 1981 er imidlertid dette problemet i all hovedsak løst.

Et tredje problem har vært lokal motstand mot justeringene. Noen har vært mot at vi har gjennomført nedlegginger av bedrifter. Dermed blir det også opprettet nye bedrifter utenom planen. Fra januar til mai -81 stoppet vi 4500 bedrifter, men samtidig ble det opprettet 3700 nye utenom planen. Det er altså ikke lett å bremse på investeringene.

Et fjerde problem er at inntektene har steget mer enn staten kan klare. I statsbedriftene har lønnsutbetalingene økt 7,9 prosent de første 8 mnd. i 81 sammenliknet med samme periode året før. Bonusen har tilsvarende økt med 38 prosent. Men produksjonseffektiviteten sank i samme periode med 5,2 prosent.

Disse problemene møter vi med en rekke tiltak.

- Vi øker produksjonen av forbruksvarer.
- Vi arbeider hardt for å forbedre produksjonsteknikken (og dermed øke arbeidsproduktiviteten) i Kinas 350 000 industribedrifter.
- Vi har en tiårsplan for fornying av produksjonsutstyret i hele industrien.
- Vi satser hardt på å styrke energitilførsel og transport.
- Vi konsentrerer oss spesielt om de 2100 industribedriftene som ale-

ne gir staten halve overskuddet fra all industriproduksjon.

Som dere veit bruker vi utenlandsk kapital — særlig i utbygging av energi og transport.

REFORMENE I KINAS ØKONOMI

Reformene er et samlebegrep for endringene i styringen av de enkelte bedriftene. Sentralkomiteen (SK) i Kinas kommunistiske parti (KKP) har vedtatt at det skal gjennomføres omfattende reformer. Bakgrunnen for dette er tre typer problemer.

- Staten har hatt all besluttede myndighet — og den har vært sentralisert. Bedriftene har verken hatt ansvar eller økonomiske incentiver. (F.eks.: Underskudd dekkes fullt ut av staten, overskudd går fullt ut til staten).
- Det har bare vært plan — ingen bruk av markedsmekanismen. Markedsbehovene blir ikke bundet sammen med produksjonen.
- En har prøvd å styre økonomien bare ved hjelp av rent administrative metoder — ikke brukt økonomiske metoder.

EN SENTRALISERT ØKONOMI

Kinas økonomi er styrt svært sentralisert. Dette er en arv fra sovjetisk økonomi, det vi kaller Stalins modell. Dette var i sin tid svært bra — da vi startet den sosialistiske oppbygginga. Men systemet er ikke endra de siste tjue årene, og det passer dårlig nå. Derfor arbeider vi med å finne nye måter å styre økonomien på. Vi har planer og diskusjoner, men vi har ikke endelige vedtak ennå om hva vi skal gjøre. Likevel kan jeg si en del om retningen for omleggingen.

DEBATT OM REFORMENE

Vi har et eget kontor for å gjennomføre disse reformene — og det pågår store teoretiske diskusjoner. Det er ulike syn, men flertallet står omtrent for dette:

- Vi må holde fast på statlig eiendomsrett som fullstendig dominerende i Kina.
- Vi må bryte ned de administrative begrensningene som hindrer produksjonen. Vi må desentralisere

KINA

beslutninger fra staten sentralt til bl.a. bedriftene. Hver bedrift må fungere relativt sjølstendig, føre eget regnskap og være ansvarlig for overskudd og underskudd. Vi må erkjenne at også statsbedriftene til en viss grad er vareprodusenter.

- Vi må la markedet spille en viss rolle for å justere nasjonaløkonomien, men under ledelse av en plan. Planen er helt sentral i makroøkonomien, mens markedet skal spille hovedrollen i mikroøkonomien. Dette er en hovedtanke i debatten om reformene.
- I styringen av økonomien vil vi forlate produksjonskvotene som det eneste styringsmiddelet. Vi vil fortsatt fastsette produksjonskvoter for nøkkelbedriftene. Men vi vil forlate den sovjetiske modellen som er altfor mye preget av sentralisering. Vi vil ikke gå så langt som i Jugoslavia, som er prega av stor desentralisering; vårt system skal ikke bli slik. Men vi vil styre mer med økonomiske tiltak som kreditt, renter, profitt, skatter, priser osv.
- I to år har vi eksperimentert med større sjølstendighet for bedriftene. I hovedsak har vi prøvd å la bedrifter få beholde deler av overskuddet utover produksjonskvoter. Vi har latt dem legge egne planer for deler av produksjonen, lage nye produkter, reagere på markedet. 6000 bedrifter har prøvd dette — og det har økt effektiviteten.

REFORMENE KNYTTET TIL JUSTERINGENE

Fram til 1985 legger vi hovedvekt på justeringene. Bare reformer som trengs for å få til justeringene blir gjennomført til da. Men i perioden 85–90 vil vi gjennomføre reformer i styringen av hele økonomien.

DET TEORETISKE GRUNNLAGET FOR DEN ØKONOMISKE POLITIKKEN:

Vi mener at justeringene og reformene er i samsvar med å «anvende marxismen-leninismen på kinesiske forhold». Jeg vil ta opp to teoretiske problemer. Det ene er problemet med å gjennomføre en sosialistisk oppbyg-

ging samtidig med at en tar hensyn til de objektive økonomiske lovene og Kinas spesielle forhold. Det andre er å finne en konkret utforming av de sosialistiske produksjonsforholdene i Kina.

JUSTERINGENE OG DE ØKONOMISKE LOVENE

I Kina er de fleste enige i Stalins oppsummering av de økonomiske lovene. 30 års praksis har lært oss at retninga på den samfunnsmessige produksjonen er bestemt av de grunnleggende økonomiske lovene. Vår viktigste negative erfaring er at vi ikke har vært nok klar over målet for sosialistisk produksjon: å dekke folkets behov. Vi fikk til en relativt stor økonomisk vekst, — men fikk problemer med tendenser til å utvikle produksjonen for produksjonens egen skyld. Vi prioriterte folkets behov og økt levestandard for lavt. Følgelig brøt vi med de økonomiske lovene. Vi brøt med balansen i økonomien mellom produksjon av forbruksvarer og produksjonsmidler. Marx' teori om reproduksjonen sier at produksjonen av produksjonsmidler må følge forbruksvareproduksjonen. Dette var særs viktig i Kina — et tilbakeleggende land med stor befolkning. Økt levestandard må ha førsteprioritet her. En av våre partiledere er Chen Jun. Hans ide er at vi først må sikre folks levestandard. Deretter kan vi drive økonomisk oppbygging — hvis vi har mer ressurser. Vi mener at justeringene er tilpasset de sosialistiske økonomiske lovene — især loven om balansert og planmessig utvikling av økonomien.

REFORMENE OG TEORI FOR SOSIALISMEN

Det teoretiske grunnlaget for reformene er at det kan finnes ulike modeller for en sosialistisk økonomi. Først noen personlige kommentarer om teoriens historie. Både Marx og Engels gjorde tankeeksperimenter om den sosialistiske økonomien. I første bind av Kapitalen drøfter Marx varens fetisj-karakter. Han mente at under sosialismen skal samfunnet eie produksjonsmidler og en skal ha prinsippet om «fra enhver etter evne — til enhver etter innsats». All arbeidskraft i samfunnet skal brukes som én arbeidskraft — dvs. regulert av ett senter. Da finnes ikke va-

rer og verdilov. I lang tid ble vitenskapelig sosialisme oppfattet som dette.

Lenin prøvde å gjennomføre overgangen til kommunismen uten varer og penger — men det lot seg ikke gjøre. I Stalins tid ble det utvikla et økonomisk system i Sovjet som vi kaller Stalin-modellen. Stalins kunnskap om sosialistisk økonomi var i sitt vesen den samme som Marx' og Engels'. Stalin erkjente at det var varer og verdilov — men han begrensa dette til spesielle områder. Etter 2. verdenskrig ble det en rekke sosialistiske land, og alle lærte av Sovjet. De hadde altså omtrent samme kunnskap om sosialistisk økonomi som Marx og Engels. Men praksis viste at det under sosialismen fortsatt trengtes varer, verdilov, penger og valuta. Derfor tvang det seg fram reformer. Jugoslavia var først ute. Jeg mener at praksis har vist at en må både holde fast på grunnleggende prinsipper for sosialistisk økonomi, og utvikle teorien. Det er det vi prøver nå. Lenin oppsummerte prinsippene slik: a) statlig eiendomsrett b) «fra enhver etter evne — til enhver etter ytelse». Vi har gjort en del nybrottsarbeid her etter at firerbanden ble styrtet. Vi erkjenner nå at det finnes ulike økonomiske modeller under sosialismen. Vi må forsøke å finne den som passer best i Kina. Det sentrale problemet er hvordan vi skal kjenne og anvende verdiloven. I ganske lang tid mente vi at verdiloven sto i motsetning til loven for planmessig utvikling av økonomien. En mente at verdiloven ikke spilte noen rolle i reguleringa av økonomien. Nå erkjenner vi at det er varer og varebytte under sosialismen — og at verdiloven spiller en rolle i reproduksjonen. Planøkonomien er hovedsaka, men vi må også bruke markedsmekanismen. Det er tre lover som alle kan utvikle den sosialistiske økonomien samtidig:

- Sosialismens økonomiske grunnlov (slik Stalin oppsummerte den)
- Loven om planmessig og balansert utvikling av økonomien
- Verdiloven.

Vi erkjenner at vi ikke kan kopiere noe land — verken Jugoslavia eller Ungarn. Men vi drøfter intenst også i teoretiske kretser hvordan en skal kombinere de teoretiske nyvinningene med praktiske reformer i styringen av økonomien.

*I dag prioriterer Kina lettindustri
til fordel for tungindustri.
(Foto: Hsinhua)*

- Er det riktig at vareproduksjon spontant avler kapitalisme?
- Vil de nye reformene på landsbygda legge grunnlag for kapitalakkumulasjon og en ny overklasse?
- Vi de økte rettighetene til bedriftene føre til at arbeidskrafta blir en vare?

I denne åpenhjertige samtalen mellom AKPs delegasjon og den kinesiske økonomen Xian Chi-yuan diskuteres disse spørsmålene.

En rekke andre spørsmål som mange har lurt på er også oppe i diskusjonen: Hva mener kineserne med at de intellektuelle hører til arbeiderklassen? Hvordan ser de på folkekommunene? Hvordan ser de på framveksten av en ny utbytterklasse i Sovjet? Er Ungarn et sosialistisk land?

KIMER TIL KAPITALISME?

VI: — Før vi går i gang med diskusjonen, vil vi gjerne si litt om hvordan vi tar opp de teoretiske problemene. Vi er fullt ut klar over at det er nødvendig å justere økonomien i Kina slik du skisserte i foredraget. Det samsvarer i grove trekk med vårt syn på utviklingen i Kina. Vi har bl.a. studert Maos artikkel om *De ti viktigste forholda* — og vi mener dette samsvarer med hans syn der. Vi er også innforstått med at produksjonsforholdene må være i overensstemmelse med produktivkreftenes utvikling. Derfor vil vi ikke reise innvendinger i debatten på dette planet. Vi aksepterer også mange av virkemidlene dere tar i bruk. Det vi derimot er interessert i å drøfte, er konsekvensene av å ta i bruk disse virkemidlene i økonomien.

I forordet til *Kritikk av den politiske økonomien* sier Marx at menneskene setter i verk økonomiske tiltak uten å beregne de langtrekkende virkningene av disse tiltakene.

For oss er det viktig å være klar over de langtrekkende tiltakene av den nye økonomiske politikken. La oss først legge et teoretisk grunnlag for debatten videre: I boka *Anti-Dühring* sier Engels:

I produktenes verdiform gjenfinnes derfor hele den kapitalistiske produksjonsformen i kime-form, motsetningen mellom kapitalister og lønnsarbeidere, den industrielle reservearméen, krisene.

Verdibegrepet er det mest allmenne — og følgelig også det mest omfattende uttrykket for vareproduksjonens økonomiske forutsetninger. I verdibegrepet finnes derfor i kime-form ikke bare penge, men også alle andre mer utviklede former for vareproduksjon og varebytte. (Engels: Anti-Dühring. Tredje avsnitt, kap. IV: Fordeling. Oversettelse: red.)

Lenin drøfter også disse spørsmålene i en rekke artikler, f.eks. sier han i *Økonomi og politikk i epoken med proletariatets diktatur*:

Bondejordbruket er fortsatt vareproduksjon i det små. Her har vi et svært omfattende og uhyre solid og rotfesta grunnlag for kapitalismen. På dette grunnlaget holder kapitalismen seg ved lag eller reiser seg på nytt i en bitter kamp mot kommunismen. Formene for denne kampen er privat spekulasjon og profittmakeri, mot det at staten skaffer til

KINA

veie korn (og andre produkter), og i det hele tatt mot statlig fordeling av produkter. (Lenin Bind XI, s. 43 (Økonomi og politikk i epoken med proletariatets diktatur.)

Lenin drøfter også slike spørsmål i artikkelen «Om naturalskatten»:

Sidan naturalskatten tyder fritt sal av overskotskorn (etter og utover det som vert teke som skatt), må vi gjera alt vi kan for å styra denne utviklinga av kapitalismen — for ein fri marknad er utvikling av kapitalismen — inn i kanalane til den kooperative kapitalismen. (Lenin Bind XII, s. 60 (Om naturalskatten).

Disse artiklene er hentet fra den tida de tillempet den nye økonomiske politikken (NEP) i Sovjetunionen. Men tiltakene som ble satt inn var ikke bare i jordbruket. Også i industrien ble det bevisst åpnet for å utvikle en viss grad av kapitalistisk produksjon:

Overføringa av statsforetak til det såkalla profittgrunnlaget er uunngåeleg og uleyseleg knytt til den nye økonomiske politikken. I næraste framtida vil dette måtte verta den dominerande, om ikkje den einaste, forma for statsforetak. I røynda tyder dette at med den frie marknaden som no er tillaten og under utvikling, vil statsforetaka i stor mon verta drivne på eit forretningsmessig grunnlag. (Lenin Bind XII, s. 129 (Om rolla og oppgavene til fagforeiningane under den nye økonomiske politikken).

Både Engels og Lenin analyserer her vareproduksjonen, og slår fast at i den ligger kimen til kapitalistisk produksjon. Lenin slår fast at de under NEP-politikken faktisk utvikla kapitalistisk produksjon i det sosialistiske Sovjetunionen. I *Den store polemikken* fastholdt også KKP at vareproduksjon spontant utvikla kapitalistisk produksjon:

Kollektiviseringa av jordbruket gjer einskildbøndene til kollektivbønder og gjev gode vilkår for ei gjennomført omforming av bøndene.

Men før kollektiveigedommen vert utvikla til eigedom for heile folket, og før leivningane av privat økonomi vert heilt borte, kjem bøndene uomgjengeleg til å halda på ein del av dei innebygde særdraga som småprodusentar har. Under slike omstende er det ikkje til å unngå at det finst spontane kapitalisttendensar, det finst framleis grobotn for at det skal veksa fram nye rikkbønder, og det kan framleis verta motsetningar mellom bøndene. (Den store Polemikken, Bind III, s. 61, Om den falske kommunismen til Krusjtsjov og kva historiske lærdommar verda kan dra av han).

Den mekanismen som her virker, er at vareproduksjonen fører til at det dannes kapital på den ene sida (av oppsamla overskudd fra produksjonen), og samtidig vil det dannes klasser (i det noen disponerer kapital, mens andre blir avhengige av å selge arbeidskrafta si). Vi oppfatter det slik at Engels og Lenin sier at vareproduksjonen spontant utvikler kapitalisme, den inneholder alle elementer som trengs for at dette skal skje.

Vi mener at sosialisme er en overgangsform mellom kapitalisme og kommunisme. Derfor inneholder sosialismen elementer av begge disse samfunnene. Vareproduksjonen er en arv fra kapitalismen. Så lenge disse elementene finnes, vil det finnes et økonomisk grunnlag for at kapitalismen kan oppstå i større målestokk. Vi vil derfor i diskusjonen drøfte dette med deg, og høre dine synspunkter på hvilke samfunnsmessige konsekvenser det har å åpne for økt vareproduksjon.

For det første: Mener du at det teoretiske utgangspunktet vi skisserte fortsatt holder mål — eller er det nå andre lovmessigheter i Kina?

For det andre: Oppfatter du en likhet mellom de tiltaka i NEP som Lenin kalte statskapitalisme og de tiltaka Kina gjennomfører for tida — de økonomiske reformene?

VAREPRODUKSJON, MEN IKKE VAREØKONOMI

Xian Chi-yuan (XCY): Jo — jeg kjenner også til de sitatene dere nevner fra Engels, Lenin og Den store polemik-

ken. Jeg tror vi trenger en grundig diskusjon for å belyse disse problemene. La meg begynne med et praktisk utgangspunkt: Hvorfor finnes det varer og varebytte under sosialismen? I boka *Sosialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen* fastslo Stalin for første gang at det finnes varer og varebytte under sosialismen. Han sa at det var varebytte fordi det fantes to typer eiendomsforhold. Men nå mener vi at dette ikke er nok. I teoretiske kretser i Kina er det lagt fram ulike synspunkter. Jeg mener at dette skyldes at produktivkreftene ennå ikke er utviklet langt nok i Kina. En arbeider fortsatt etter prinsippet «fra enhver etter evne — til enhver etter innsats». Det arbeid hver enkelt gjør, er ikke direkte sosial produksjon. Derfor er det kilder til ulike materielle interesser: Staten, kollektivet og individet. Dette fører til at forholdet mellom de ulike statsbedriftene blir et slags vareforhold. Det er nødvendig å bytte verdier — og dermed kan bedriftene regulere de materielle interessene. Men jeg vil ikke kalle den sosialistiske økonomien for en vareøkonomi. Noen hevder at vår nåværende sosialistiske økonomi er en vareøkonomi ledet av statlige planer. Andre hevder at det er en vareøkonomi bygget på kollektiv eiendomsrett. Personlig vil jeg ikke bruke begrepet vareøkonomi i det hele tatt. Jeg mener at kapitalismen er den mest utvikla formen for vareøkonomi, mens vareøkonomi under sosialismen er en form som vil forsvinne skritt for skritt. Men det betyr ikke at vi ikke vil utvikle vareøkonomien i en bestemt periode fordi landet vårt er tilbakeliggende.

Det første punktet jeg vil ta opp er:

Det er ikke spørsmål om vi vil utvikle vareproduksjon eller ikke. Produktivkreftene i Kina er så lite utviklet at vi ikke har noe valg — vi må ha en periode med utvidet vareproduksjon.

VI: — Det resonnementet skjønner vi.

SOSIALISTISK VAREPRODUKSJON

XCY: — Så til neste punkt:

Hva er forskjellen mellom kapitalistisk og sosialistisk vareproduksjon? Begge deler er sjølsagt vareproduksjon. De har mye til felles — men også mange forskjeller. Det er felles at pro-

KINA

Kina er fortsatt et tilbakeleggende land med svært primitive produksjonsforhold mange steder. Det er bakgrunnen for de økonomiske reformene som diskuteres i Kina nå.

duktene i all vareproduksjon har både bruks- og bytteverdi. Men det er ulikt at vareproduksjon på grunnlag av privat eiendomsrett gjenspeiler motsigelsen mellom samfunnsmessig arbeid og privat eiendomsrett, mens den under kollektivt eie gjenspeiler forskjellen mellom de materielle interessene til ulike bedrifter og økonomiske enheter. Disse siste forskjellene i økonomiske interesser er det ingen antagonisme i

fordi de ulike enhetene har grunnleggende felles interesser.

VI: — Betyr det at du mener at Engels påstand om at «vareproduksjonen i kimeform bærer i seg hele den kapitalistiske produksjonsformen «faktisk ikke gjelder under sosialismen?

XCY: — Det Engels sa var ikke direkte rettet mot denne formen for vareproduksjon under sosialismen. Mitt tredje punkt er følgende: Alt i første del

av *Kapitalen* fastholder Marx at ikke all vareproduksjon avler kapitalisme — fordi vareproduksjon eksisterte i flere tusen år før kapitalismen. Bare under bestemte økonomiske forhold kan arbeidskrafta forandres til vare. Og da vil denne produksjonen forvandles til kapitalistisk produksjon. En av de viktigste forskjellene mellom kapitalisme og sosialisme er at arbeidskrafta er vare under kapitalismen. Stalin forklarte hvorfor den sosialistiske vareproduksjonen ikke nødvendigvis vil avle kapitalisme.

Dette drøfter han også i *Sosialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen*. Han peker bl.a. på at de som deltar i varebyttet under sosialismen ikke er kapitalister, men kollektive enheter. Jeg mener at sosialistisk vareproduksjon ikke nødvendigvis fører til kapitalisme. Det avhenger av hvor bra arbeid vi gjør. Det vil oppstå spekulasjon og kapitalistiske tendenser hvis vi ikke gjør bra arbeid. Men da skyldes dette ikke vareproduksjonen — men at vi gjør en dårlig jobb.

UTVIKLER VAREPRODUKSJON BORGERSKAP?

VI: — Men er ikke dette en økonomisk lovmessighet — at det spontant vil oppstå kapitalisme av vareproduksjon, som Xue Muqiao skriver i boka: *Chinas Socialist Economy*.

XCY: — Dette er det ulike syn på i Kina. Det er rett at noen mener at noen vil prøve seg med spekulasjon under sosialistisk vareproduksjon — men det blir ikke noen egen klasse.

VI: — Når Marx snakker om klasser bruker han to ulike begrep: «Klasse for seg» og «Klasse i seg». Det siste er objektivt en klasse — men ikke nødvendigvis bevisst dette, men det første er en objektivt eksisterende klasse som også handler som en klasse. Når du snakker om klasse — bruker du da begrepet i den første eller andre betydningen?

XCY: — Min tolkning av dette er at Marx her behandlet arbeiderklassen. Hvis arbeiderklassen handler, griper makta osv. — da er den en klasse «for seg». Hvis den bare slåss for økonomiske interesser er den en klasse «i seg».

KINA

VI: — Vi oppfatter ikke Marx mening slik.

XCY: — I Kina er det proletariatets diktatur. Statlig eie er dominerende. Det kan sjølsagt dukke opp borgerlige elementer — men det kan ikke utvikles en hel klasse. Vi hadde f.eks. borgerlige nasjonale kapitalister i Kina før.

VI: — I boka vi nevnte sier Xue Muqiao:

— Etter min oppfatning, vil vi helt sikkert se nye utbyttere i landet vårt. Men de vil være få, og vi bør ikke frykte dem. Ettersom vi fortsatt har et pengesystem, vil svindel og underslag være mulig. Ettersom vi fortsatt har vareproduksjon, er det et grunnlag for spekulasjon og jakt på profitt. Når svindel og underslag, spekulasjon og jakt på profitt får et visst omfang, er det sannsynlig at det vil oppstå nye utbyttere. (Xue Muqiao: China's Socialist economy, s. 271. Oversatt av red.)

Han mener altså at det vil utvikle seg nye utbyttere?

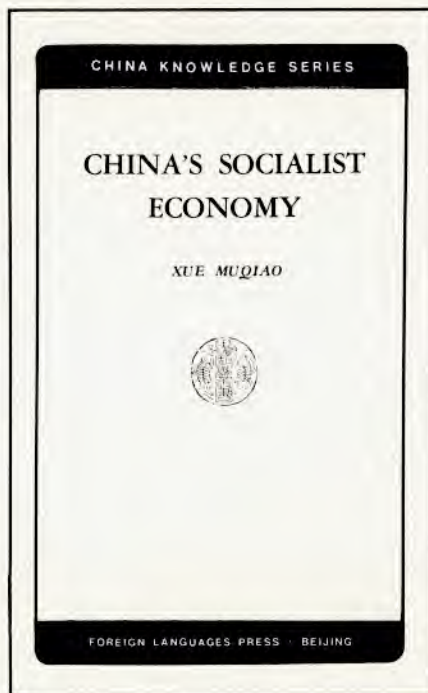
XCY: — Ja. Når han snakker om borgerlige elementer mener han utbyttere.

VI: — Og dette knytter han som ovenfor til pengesystem og vareproduksjon.

XCY: — Ja. Jeg mener også at noen vil prøve å utnytte dette systemet med vareproduksjon her i Kina.

VI: — Betyr det at du mener at Engels har rett når han sier at vareproduksjonen er kimen til kapitalismen?

XCY: — Det punktet vil jeg komme tilbake til. Jeg har fortsatt en fjerde sak jeg ville ta opp: Det gjelder situasjonen i Kina. Før reformene var det ikke frie priser, og heller ikke frie markeder i Kina. De siste åra har vi begynt å «åpne døra». Men også i framtida når reformene er gjennomført fullt ut, vil planøkonomien være det viktigste hos oss og markedene bare et supplement. Vi har nå en slags markedshandel, en slags messe — som ligger nær begrepet «frie markeder». Disse har under 10 prosent av omsetningen i Kina. Det er bønder som selger på disse markedene — til faste priser. Dette er en del av den totale handelen som utgjør det sosialistiske markedet, fordi det

Kinas sosialistiske økonomi av Xue Muqiao er ei av de sentrale bøkene i debatten om utviklinga av den kinesiske økonomien. Hvor vil de retningslinjene den streker opp føre Kina?

som kan selges der er bestemt av statens planer. Korn kan f.eks. bare selges hvis leveringskvotene til staten er oppfylt. Det er bare det vi kaller «små varer» (varer som ikke er de viktigste i forbruket) som kan selges fritt. Det er tillatt med en viss konkurranse — men ikke med spekulasjon. Vi administrerer disse markedene, og prisene påvirkes av statens oppkjøpspriser. I 1981 har kornomsetninga økt med 3,6 prosent på disse markedene — men prisene har falt ca. 3 prosent. Den økte omsetningen skyldes de store avlingene. Det er bare noen få produksjonsmidler som kan omsettes på disse markedene. Konkurransen på disse markedene er annerledes enn kapitalistisk priskonkurranse — og statsprisene dominerer også disse markedene.

NEGATIVE VIRKNINGER AV VERDILOVEN

Til slutt har jeg et femte punkt: Jeg mener vi også har negative virkninger av at vi slipper løs vareproduksjon og lar verdiloven virke. Dette ser vi alt nå.

Profitten i en bedrift er bare en — av flere — faktorer for å vurdere hvor bra en bedrift bli drevet. Profitten er ikke målet for produksjonen, bare en indikator for driften. Men etter at vi gjorde en del bedrifter mer ansvarlige for over- og underskuddet sitt så var det noen bedrifter som helt ensidig produserte for profitt — og ikke så på hva folk trengte.

Verdiloven er ikke det eneste som regulerer vår økonomi. Det er planer, de grunnleggende økonomiske lovene, og verdiloven. Hvis verdiloven virker i strid med «de grunnleggende økonomiske lovene», så bruker vi disse mot verdiloven.

VI: — La oss ta utgangspunkt i dette siste. Du sier at verdiloven også har negative virkninger, og at noen bedrifter ensidig prioriterer profitt. Kan du gi noen eksempler?

XCY: — Ja. På forsommeren 1981 prøvde vi å anvende erfaringer fra ansvarssystemet i jordbruket i industri og handel. I Jinan (Shandong-provinsen) prøvde vi et profittkvotesystem. Da dukket denne motsigelsen opp. I tekstilbransjen er det behov for økt produksjon av bomullsstoffer — mens det

KINA

er relativt sett for mye kunstfiber. Men profitten for bedriften pr. produsert meter vev er fem ganger så høy for kunstfiber som for bomull. (Årsaken til dette er at bomullsprisen holdes svært lav — så lav at bomullsstoffer er rasjonert i Kina). Ledelsen for tekstilproduksjonen fikk problemer med å få fabrikkene til å veve bomullsstoffer.

Et annet problem som dukket opp, var uenighet mellom staten og bedriftene om hvor stor profitt staten skulle få fra bedriften. Bedriftene ville holde måltallet for betaling til staten lavest mulig — slik at de sjøl lettere kunne få et overskudd å beholde. Dessuten var de redde for å akseptere en høy kvote nå — fordi de da fryktet ennå høyere neste år. De tenker mest på bedriftens interesser. Vi får også problemer med å la planen lede markedet når vi skal la markedet regulere økonomien i hver bedrift — mens økonomien i makro skal styres av planen.

VI: — Det betyr at eksistensen av varer og verdiloven skaper problemer for makroøkonomien?

XCY: — Ja — vi kan si det slik.

VI: — De problemene du nevner er nettopp den prosessen Lenin beskriver

i artiklene sine om statskapitalismen under sosialismen — de enkelte bedriftene setter sine snevre interesser over samfunnets interesser. Som Lenin sier:

På bakgrunn av at det er tvingende naudsynt å auka arbeidsproduktiviteten og få kvart statsføretak til å gå utan tap og med profitt, og på bakgrunn av at det uunngåeleg veks fram snevre sektorinteresser og overdriven iver på vegne av eigen sektor, vil desse vilkåra måtte skapa ein viss interessekonflikt i saker som gjeld arbeidsvilkåra mellom arbeidarmassane og direktørane og leiarane for statsføretaka eller dei administrative organa som har ansvaret for dei. (Lenin bind XII, s. 129)

XCY: — Ja. Derfor har vi ikke fulgt Jugoslavias vei når det gjelder investeringer. Vi vil at staten skal ha kontroll over investeringene. Det betyr at bedriftene ikke får så store rettigheter når det gjelder å bestemme investeringene. I Jugoslavia har bedriftene fått ganske stor frihet til å bestemme investeringene — også i utvida reproduk-

sjon. Følgen er at det blir for lite igjen til andre investeringer.

ER PRODUKSJONSMIDLENE VARER?

VI: — Du nevnte tidligere at bare en begrenset del av produksjonsmidlene skal være varer. Men Xue Muqiao skriver i boka si:

— På den ene siden tilhører det faste utstyret bedriften. Denne kan overføre utstyr ut over det den trenger til høyere myndigheter, slik at andre bedrifter kan ta dem i bruk mot betaling. Eller den kan låne eller selge dem til en annen bedrift, og bruke inntekten til å kjøpe det faste utstyret den måtte trenge. (Xue Muqiao: China's socialist economy, s. 214. Oversatt av red.)

— Betyr ikke det han sier her en utvida rett til å selge og kjøpe produksjonsmidler?

XCY: — Når jeg nevnte at produksjonsmidler kan bli varer mente jeg bare råvarer og halvfabrikata — ikke eget utstyr. F.eks. kan produkter fra verk-tøyindustrien som motorer, dreiebenker osv. ikke være varer. Det gjelder bare produkter bedriften sjøl produserer.

VI: — Det gjelder ikke det faste utstyret i bedriftene?

XCY: — Nei.

VI: — Xue Muqiao skriver at han mener bedriftene må kunne selge utstyr de ikke lenger trenger.

XCY: — I dag er situasjonen slik at utstyr som ikke trengs blir levert tilbake til staten, eller staten omplasserer det. Det er mulig at det i enkelte spesielle tilfeller vil bli tillatt med salg når reformene er gjennomført. Men her er det også et skille mellom statlige og kollektive bedrifter.

VI: — Xue Muqiao skriver om statsbedrifter.

XCY: — Hvis det skal bli en slik ordning må det bare være i helt spesielle tilfeller.

VI: — I Beijing Review nr. 22/1981 blir det skrevet at det alt drives slik handel.

XCY: — Det er ulovlig å drive slik handel uten godkjenning fra staten. Det har vært eksempler på at utstyr har

KINA

blitt solgt ved bedriftsnedlegginger, men det har blitt kritisert.

VI: — Når Xue Muqiao nevner dette skriver han ikke om nedlegginger — men om spesialisering. Han mener at bedriftene da kan selge utstyr de ikke trenger mer.

XCY: — Det er helt klart at slikt utstyr er statseidendom. Derfor må staten godkjenne eventuelle salg, og staten har også kontroll over inntektene fra eventuelle salg.

VI: — Da vi besøkte Shanghai fikk vi høre på et industrikompleks der at de kunne beholde en del av overskuddet sjøl — og de kunne også sjøl disponere 90 prosent av midlene som ble satt av til avskrivninger på utstyret. Dermed bygget de opp et betydelig fond. Har de ikke rett til å bruke dette fondet til å kjøpe utstyr, og har de ikke en viss råderett over utstyr de har kjøpt for midler fra slike fond?

XCY: — Jo, bedriften kan bruke denne andelen av profitten til å kjøpe utstyr for utvidet reproduksjon. Her har det alt dukket opp problemer. Det blir investert for mye utenom statsplanen. Vi prøver å kanalisere slike investeringer slik at de følger statsplanen. Men bedriftene har fortsatt rett til å bruke disse midlene fritt. F.eks. kan det være lønnsomt utfra lokal vurdering å kjøpe nye vevstoler i en tekstilfabrikk — selv om det ikke er riktig ut fra landets helhetlige behov. Før ble alle investeringer styrt sentralt fra finansdepartementet. Nå er ansvaret delt med lokalregjeringene og bedriftene. Vi klarer ikke å dempe de lokale investeringsplanene så mye som vi ønsker.

PRODUKSJON FOR PROFITT?

VI: — Vi oppsummerer det vi har drøftet nå som at det *både* kan oppstå produksjon for profitt — i det minste lokalt — og det kan oppstå overproduksjon som følge av dette. Nå vil vi gjerne ta opp noen problemstillinger fra landbruket.

XCY: — Jeg vil heller si at produksjonen mister kontakten med behovene. Vi ser at selv om det er behov for et produkt vil ingen produsere det hvis profitten er for liten.

VI: — Ja — det kommer av verdiloven.

XCY: — La meg nevne et eksempel. Akkurat nå har det blitt overproduksjon på vifter fordi mange bedrifter kaster seg inn i denne produksjonen. Derfor er det viktig å understreke at planen skal lede bedriftenes tilpassing.

REFORMENE I LANDBRUKET — NYE KAPITALISTER PÅ LANDSBYGDA?

VI: — Vi har lagt merke til at partiledelsen i KKP nå i høst har understreket at reformene i jordbruket ikke rokker ved eiendomsforholdene i jordbruket. *Folkets Dagblad* skriver at noen tror — helt feilaktig — at reformene betyr at jorda skal deles ut til privat eie, ja noen venter å få farsgården tilbake. Vi synes ikke det er overraskende at det oppstår slike ideer. Vi ser det som en direkte avspeiling av de nye økonomiske reformene. Når småproduksjon og vareproduksjon får utvikle seg på landsbygda, så må det påvirke tenkinga til folk i landbruket. Vi har sett flere eksempler på en slik utvikling på den korte rundturen vi hadde i Shandong-provinsen. I Taian fortalte f.eks. ledelsen i fylket oss at de rikeste bøndene der investerte fra overskuddet i små traktorer. Disse bøndene blir da i stand til å få det Marx kalte differensialrente II. (Ekstraprofit i jordbruket ved at de har monopol på jorda og driver den med spesielt utvikla teknikk og mekanisering). Vi konstaterte også at disse bøndene kunne få en del av naboenes overskudd ved at de leiet ut traktoren til naboene.

XCY: — Slike leieavtaler er ikke forbudt.

VI: — Det fikk vi også bekreftet i Taian. Etter vårt syn skaper en slik leieordning en kime til noe som på sikt vil utvikle seg til motsigelsen mellom kapitaleieren og landarbeideren. Etter hvert vil rikbøndene få mer og mer i overskudd, og de vil tjene stadig mer på å leie ut produksjonsmidler de kjøper for overskuddet. På den andre sida vil de andre bøndene bli stadig mer avhengige av å leie produksjonsmidler som traktorer. Dermed blir de som arbeider skritt for skritt skilt fra produksjonsmidlene. En får spaltingen av landsbygda i kapitaleiere og landarbeidere. Er du enig i vår tankegang her?

XCY: — Dere nevner systemet med

produksjonskvoter for hver husholdning på landsbygda — og at det kan skape nye rikbønder. Dette er ikke en del av statens økonomi, men en del av kollektivøkonomien. Men vi må være på vakt her mot en utvikling av kapitalisme. Derfor er det satt opp forbud mot å leie arbeidskraft.

VI: — Vi har et annet eksempel som belyser dette. Vi var i folkekommunen «Fjellpasset» i Taian. De fortalte oss at selgeren i en brigade det året tjente 10000 yuan. Det er ca. 100 ganger eksistensminimum i Kina.

XCY: — Jeg vil skyte inn at det er veldig sjelden med så store inntekter. De fleste som tjener mye på landsbygda får forøvrig inntekten gjennom ulike binæringer i landbruket.

VI: — Ja — det er ikke tvil om at dette var et særtilfelle. Poenget vårt er at slike inntekter er så store at de kan forvandles til kapital. Denne selgeren bygget seg et hus til 6000 yuan (fire

ganger så dyrt som et vanlig hus), men hadde stadig et solid overskudd. Og han kan ikke bygge et slikt hus hvert år! Han vil kunne akkumulere i stor stil allerede fra neste år. Her ser vi hvordan det ut av vareproduksjonen springer muligheter til å akkumulere kapital. Vi synes at slike eksempler viser at Sentralkomiteen i KKP hadde rett da de hevdet i 1964:

«Under slike omstende er det ikke til å unngå at det fins spontane kapitalist-tendensar, det finst framleis grobotn for at det skal veksa fram nye rikbønder, og det kan framleis verta motsetningar mellom bøndene.» Den store polemikken, bind 3, s. 61.

Samme sted blir det slått fast at dette gjelder både i statlig og kollektiv økonomi. Både det faktum at jordbruket er kollektiveie (ikke statseie) og at det

stadig er rester av privat økonomisk drift i jordbruket er kimer til dette, sa KKP i 1964. Synes du at denne beskrivelsen passer på Kina også i dag?

FORTSATT KOLLEKTIV ØKONOMI

XCY: — Jeg tror dere ser for ensidig på de økonomiske tiltakene. Kinas jordbruk er fattig og tilbakeliggende. Det er derfor vi har foretatt en slik desentralisering i økonomien med økte økonomiske incitamenter til hver familie en del steder. Det viser seg at disse tiltaka øker produksjonen. Vi forutsetter hele tida at den kollektive økonomien ikke skal oppløses. Det fins mange eksempler på at nyordninga har styrket den kollektive økonomien.

VI: — Vi er ikke i prinsippet uenig i at et system som «familieansvarsystemet» kan være nyttig for å utvikle en sosialistisk økonomi. Vi ser også at landbruket er tilbakeliggende, og at

I Kina er det nå mulig for velstående bønder å investere i små traktorer. Disse kan de så leie ut til andre bønder. Legger slikt grunnlaget for utviklinga av en ny utbytterklasse på landsbygda? (Foto: Hsinhua)

dette krever økonomiske tiltak. Men samtidig er vi opptatt av hvilke mekanismer som blir satt i gang ved slik småproduksjon. Og vi er likeens interessert i å høre mer om hvordan dere i Kina vurderer denne sida ved utviklinga.

XCY: — Jeg ser det slik at en desentralisering av produksjonskvotene til familiene kan være nyttig en del steder nå. Men på sikt vil produksjonen øke og teknikken bli utvikla. Da vil en slik desentralisering bli et hinder for utviklinga. Alt nå ser en tendens til at familier slår seg sammen for å drive mer effektivt.

VI: — Etterhvert vil slik privat drift hindre utviklinga av produktivkreftene på landsbygda.

XCY: — Når situasjonen blir slik må vi endre på systemet for desentralisering. Men selv nå prioriterer SK i KKP et annet system for produksjon enn det familieansvarsystemet vi har drøftet hittil. Det er et system som bygger på produksjonslagene (mange familier i en landsby), og det er basert på enhetlig drift, enhetlig fordeling og enhetlig regnskap. Alt dette innenfor hvert kollektiv. Det nye ansvarssystemet blir tillempet på mange ulike måter. Poenget er å desentralisere styringen med landbruksproduksjonen så mye som det er nødvendig for å få produksjonen til å blomstre.

INNTIL FEM ANSATTE

VI: — Vi vil gjerne ta opp et emne som du nevnte i stad. Du nevnte det var forbudt å ansette folk. Men da vi var i Shanghai fikk vi opplyst at det var lovlig med inntil 2 ansatte.

XCY: — Jeg uttalte meg for absolutt i stad. I byene er det lov til å ha inntil 5 ansatte. Men det er ikke lov å utvikle seg til kapitalist. Marx sier i *Kapitalen* at en må ha mer enn 5 ansatte for å bli kapitalist.

VI: — Men dette er jo lett å omgå — slik det har skjedd i Jugoslavia. Der la-

KINA

get de «Pyramider». Hvis en person ansetter fem andre kan han igjen la disse ansette fem til, hver på grunnlag av kapitalen til den som startet «pyramiden». Har dere virkemidler mot dette?

XCY: — Nei, men takk for tipset!

FARLIG MED KAPITALISME?

VI: — La oss ta opp en ny sak. Vi har lest i siste nummer av Beijing Review at det nå også er eksperimenter med aksjeselskaper i Kina. Eksemplet er et selskap med 14 ansatte. Det er eid av 50 aksjonærer, hver med 500 yuan i kapital. Første året var avkastningen på kapitalen 8 prosent (etter skatt). Er dette noe som vil bli prøvd i større målestokk?

XCY: — Dere har flere ganger referert til Xue Muqiao. Han var nylig i Hong Kong og holdt foredrag. Han fastslo der at sosialismen i Kina var sterk og at den statlige og kollektive økonomien styrker seg. Han mente at det ikke var så farlig å utvikle litt kapitalisme i Kina. Andre har også uttalt seg i den retningen. Men det er også mange som er uenig i dette, og jeg er sjøl uenig med Xue Muqiao på dette punktet.

Dere kjenner sikkert til at det i tida fram til 1956 var en overgangsperiode i Kinas økonomi. På den tida var det fortsatt kapitalistisk produksjon, og det var ennå ikke gjennomført full kollektivisering av landbruket. Hvis vi nå lar det utvikle seg kapitalisme i Kina på ny mener jeg vi får en økonomi som ikke skiller seg fra denne overgangstida. Jeg er uenig i en slik linje.

VI: — Men dere tillater nå utenlandske investeringer av imperialistiske selskaper i Kina, og såkalte «Joint Ventures» der dere driver sammen med utenlandsk kapital.

XCY: — Ja. Dette er ordninger jeg vil kalle for statskapitalisme. Staten driver sammen med kapitalistene.

ØKONOMISK GRUNNLAG FOR KONTRAREVOLUSJONEN I SOVJET?

VI: — Vi vil gjerne ta opp et nytt spørsmål. Vi oppfatta deg slik tidligere at du mente det var svært få muligheter for at det skulle utvikle seg en ny utbytterklasse i Kina. Men er det ikke et tankeskors for dere at de historiske erfaringene, bl.a. fra Sovjet og andre land, har

Ni av ti voksne kinesere i byene arbeider i statlig eide bedrifter og kontorer. De fleste andre tilhører kollektiver av forskjellig slag.

Men det er heller ingenting som hindrer dagens kineser fra å bli sin egen lykkes smed... eller skomaker...

vært at det virkelig oppstår slike nye utbytterklasser?

XCY: — Det er viktig å erkjenne og legge vekt på at det fortsatt fins klassekamp. Men godseierene og rikbøndene er nå vekk som klasser i Kina. Når jeg sier at det ikke kan dukke opp noen ny utbytterklasse i Kina, så mener jeg at den sosialistiske vareproduksjonen ikke er noen kime til en slik ny utbytterklasse. Når det gjelder en del

land som var sosialistiske så har det dukket opp nye utbytterklasser. Årsaken til dette varierer fra land til land, og det skyldes også andre forhold enn sosialistisk vareproduksjon.

VI: — I hvilke land skyldes det sosialistisk vareproduksjon og hvor mener du det er andre årsaker?

XCY: — Beklager — her strekker ikke mine kunnskaper til. Jeg har ikke sjøl arbeidet med slike spørsmål, og

KINA

har heller ikke nok førstehåndsmateriale om landene i Øst-Europa.

VI: — Vi kjenner ikke til noen arbeider fra Kina om dette spørsmålet siden begynnelsen av 70-åra. Betyr dette at det ikke fins forklaringer på denne utviklinga innenfor det teoretiske miljøet i Kina?

XCY: — Jeg vil ikke si det slik at det ikke har vært undersøkt i det teoretiske miljøet her. Men jeg har ikke sjøl drevet studier om dette, og har følgelig ikke mer å legge til.

VI: — Etter vårt syn må dette være et uhyre viktig teoretisk spørsmål å avklare, både for folk som prøver å gjøre revolusjon, og for land som prøver å hindre kontrarevolusjon.

Når det gjelder Sovjet: Hva mener du var det økonomiske grunnlaget for kontrarevolusjonen der? I 1964 hadde KKP en forklaring på hvorfor Sovjet kunne bli et byråkratkapitalistisk land av en ny type. Dere sa at det hadde oppstått et nytt borgerskap innenfor den kollektive og statlige økonomien. Hvordan ser dere på denne analysen nå? Har dere utdypet den, eller eventuelt kommet til andre forklaringer?

XCY: — Som jeg sa i stad har jeg ikke sjøl drevet studier om disse spørsmålene.

VI: — Men kjenner du til noen artikler om dette emnet i tidsskriftet du redigerer?

XCY: — Nei.

VI: — Veit du konkret at det drives forskning om dette i Kina nå, og at det virkelig prioriteres av noen i det teoretiske miljøet her?

ER UNGARN ET SOSIALISTISK LAND?

XCY: — Vi har forsket og undersøkt mye omkring de økonomiske styringssystemene for bedrifter og planlegging i Jugoslavia, Ungarn og Romania. Vi mener at Ungarn har flere erfaringer det er verdt å legge merke til. Vi har sjølsagt også folk som studerer samsfunnsforholdene i Sovjet.

VI: — Regner dere Ungarn som et sosialistisk land?

XCY: — Jeg vil svare dere slik: Tidligere kritiserte vi disse landene mye. Nå mener vi det er en del metoder de bruker som det er verdt å studere.

VI: — Ja. Men det prinsippet gjelder

vel alle land. Dere har f.eks. sikkert en del ting dere kan lære selv fra den norske, kapitalistiske økonomien. Vi kan sikkert peke på ting borgerskapet i Norge har gjort og som dere kan lære av.

XCY: — I et land som Ungarn er det både en kollektiv og en statlig sektor i økonomien.

VI: — Ja, men det er ikke noe kriterium på at det er sosialisme?

XCY: — Nei, sjølsagt ikke.

VI: — Betyr dette at dere ikke har noe klart standpunkt til om et land som Ungarn er sosialistisk eller ikke?

XCY: — Vi sier at Sovjet er et sosialimperialistisk land. Men når det gjelder det økonomiske grunnlaget for at Sovjet har forandra seg til dette, så har det ikke blitt diskutert i noe omfang innenfor det teoretiske miljøet i Kina.

VI: — For å runde av. Dere har jo nylig hatt erfaringer med så vel Lin Biao som firerbanden. Xue Muqiao skriver f.eks. i boka si at disse sto for et «føydalfascistisk terrorregime». Det må være svært viktig å analysere de sosiale og økonomiske røttene og årsakene til at slike grupper kan oppstå og få stor makt i et sosialistisk land. Så vidt vi veit foreligger det foreløpig ikke noen omfattende teori om dette, og det må vel være en viktig teoretisk oppgave?

XCY: — Ja, sjølsagt.

MARKED FOR ARBEIDSKRAFT?

VI: — Vi vil gjerne ta opp et nytt emne. Xue Muqiao skriver f.eks. i boka si om arbeidskrafta at «bedriftene må ha frihet til å velge ut arbeidere og funksjonærer, og hver person må ha en viss frihet til sjøl å velge jobb». (s. 216).

Kan ikke dette bety et skritt i retning av å opprette et marked for arbeidskraft?

XCY: — Det er viktig å huske at bestemmelsen om å gi bedriftene og de ansatte en viss frihet er en endring fra det tidligere systemet der bare staten var ansvarlig for fordelinga av arbeidskrafta. Det gamle systemet førte med seg en del svakheter som vi mener det nye systemet skal mestre bedre.

La meg ta et eksempel. Hos oss er det ikke som i kapitalistiske land at studenter eller elever kan bli arbeidsledige etter utdanninga. Men det ensidige

systemet med at staten skaffet jobber førte til dels til at folk fikk arbeid som ikke passet til utdanninga.

Et annet eksempel: Tidligere var det ikke lov å si opp arbeidere. Det var bra — fordi det sikra jobben for arbeiderne. Men det hadde også negative sider. Folk var sikra jobb — det vi kaller «en risbolle av jern». Noen arbeidere utnyttet dette systemet og jobba dårlig. For å rette på slike svakheter ved det gamle systemet trengs det noen supplerende ordninger. Men vi må etter mitt syn holde fast ved den enhetlige fordelinga av arbeidskrafta. Fordelinga av arbeidskrafta er en del av planlegginga. Vårt grunnlag må fortsatt være planøkonomi, men folk må ha en viss mulighet til å velge. Bedriftene må ha anledning til å avertere etter folk — og de som blir tilvist arbeid må ha anledning til å si nei.

Det samme gjelder konkurransen. Vi trenger en viss konkurranse, men ikke slik som i kapitalistiske land. Når det gjelder arbeidskraft må vi ha en viss mobilitet, men ikke arbeidsmarked som i kapitalistiske land.

VI: — Du snakker om at bedriftene kan ha en viss frihet. Men Xue Muqiao går lenger enn det. Han skriver at «bedriftene må ha frihet til å velge ut arbeidere ...», og samme sted også:

«En bedrift bør ha myndighet til å degradere de som etter en faglig vurdering viser seg å være uegnet.»
(Xue Muqiao: *Chinas Socialist Economy*, s. 216).

XCY: — Xue Muqiao går inn for privat eie av deler av arbeidskrafta. Det skulle ikke være noe slikt under sosialismen. Men han mener at når produktivkrefte er utvikla så kort som i Kina, og det finnes private materielle interesser — så bør det være slikt privat eie. Han ønsker også en viss mobilitet i arbeidskrafta — men begrenset. Vi har trykket noen artikler i tidsskriftet jeg redigerer som går inn for privat eiendomsrett til all arbeidskraft.

VI: — Men da vil en vel få et reelt arbeidsmarked?

XCY: — Det ville bety at alle måtte finne jobber sjøl - uten statlig regulering. Flertallet i de teoretiske diskusjonene er uenig i en slik endring.

KINA

VI: — En slik endring vil bety at arbeidskrafta blir vare.

XCY: — De som har fremmet dette synet ser ikke slik på det: Men det er en logisk konsekvens av en slik ordning at arbeidskrafta blir vare. Jeg er også sjøl uenig i dette synet.

FOLKEKOMMUNENE

VI: — I den internasjonale pressa har det vært diskutert en del om framtida til folkekommunene. Noen har hevda at de skal nedlegges, andre at de skal få redusert betydning og redusert myndighet, slik at de bare vil bestå i navnet. Hva er ditt syn på dette?

XCY: — Mitt personlige syn er at systemet med kombinert økonomisk og politisk makt i folkekommunene har vist seg å fungere dårlig. Det har ført til for mye administrative midler - istedenfor økonomiske tiltak - i driften av jordbruket. I Sichuan driver vi nå med eksprimententer. Der er politisk og økonomisk makt skilt. Folkekommunen er beholdt som en økonomisk organisasjon, men den har ikke lenger politisk makt. Eventuelle endringer i folkekommunesystemet er en så viktig sak at vi må vinne en del erfaring med alternativer før det blir gjort noen beslutninger om dette.

VI: — Et medlem av provinsledelsen i Shandong nevnte for oss at det nå fantes et partidirektiv i seks punkter om endringer i folkekommunesystemet, og han nevnte spesielt spørsmålet om å skille mellom politisk økonomisk makt.

XCY: — Jeg vil si det slik at det er en intensjon i partiets arbeid å få til visse endringer, men det er ikke tatt noen offisiell beslutning om dette ennå.

VI: — Hva betyr egentlig et slikt skille?

XCY: — For å forklare det må jeg vite om dere kjenner til systemet fra før folkekommunene - fram til 1958?

VI: — Ja - vi kjenner hovedtrekkene av det bl.a. fra Mao.

XCY: — Tidligere var det ladsbyregjeringer som var politisk myndighet lokalt. I dag er folkekommunen ansvarlig for omtrent alt - skoler, ekteskap & skilsmisse etc., alt skjer gjennom folkekommunen. Før ble dette ordnet av landsbyregjeringen.

VI: — Betyr det at dere vil tilbake til det gamle systemet med provins, fylke og landsbyregjering og ingen folkekommune i det administrative systemet?

XCY: — Ja, det er rett.

VI: — Hvordan skal partiet lede dette - blir det ikke lett konflikt mellom partiet i landsbyen og folkekommunen når den økonomiske enheten omfatter flere administrative enheter?

XCY: — Det er meningen å skille mellom politisk og økonomisk makt, - men det er ikke meningen å ha landsbyregjeringer som dekker et mindre område enn en folkekommune.

TILHØRER DE INTELLEKTUELLE ARBEIDERKLASSEN?

VI: — I boka si skriver Xue Muqiao bl.a. dette om klasseforholdene.

I Kina i dag utgjør de intellektuelle en bestanddel av arbeiderklassen - et spesielt lag innenfor denne klassen. Menneskenes klassetilhørighet bestemmes av den stillingen de har i produksjonen, og ikke av bevisstheten deres. Det ville være en stor feil å klassifisere mange av våre intellektuelle som borgere, bare fordi de fortsatt er preget av den borgerlige verdensanskuelsen. (Xue Muqiao, s. 273).

VI: — Vi er ubetinget enig i det siste han skriver. Men det første vil vi gjerne diskutere. Xue Muqiao bruker her kriterier for å definere en klasse som skiller seg fra dem Lenin brukte, jfr. artikkelen «En stor begynnelse», der han trekker fram tre kriterier:

- Forholdet til produksjonsmidlene
- Rollen i den samfunnsmessige organiseringa av produksjonen
- Andelen av den samfunnsmessige rikdommen og måten den blir tillegna på.

Ut fra det første kriteriet står arbeidere og intellektuelle i samme stilling til produksjonsmidlene i et sosialistisk land. Men ut fra de to andre kriteriene har de både ulik sosial rolle og ulik andel. Dette tar for øvrig Xue Muqiao opp seinere i boka, s. 278-9:

Fordi om de intellektuelle i et sosialistisk samfunn har blitt en del av arbeiderklassen, er det fortsatt en motsigelse mellom dem og arbeiderne og bøndene. Det skyldes at i et slikt samfunn fortsetter skillet mellom åndsarbeid og kroppsarbeid å eksistere for en lang tid framover. I den delen av økonomien som eies av hele folket har åndsarbeidere og kroppsarbeidere samme eiendomsrett til produksjonsmidlene. De er kamerater som gjør forskjellig slags arbeid, ikke to forskjellige klasser. Likevel er det et vesentlig skille mellom åndsarbeid og kroppsarbeid i det sosialistiske stadiet. I et økonomisk og kulturelt tilbakeliggende land er dette skillet tydeligere enn i et mer framskredent land, fordi arbeidernes og bøndenes vitenskapelige og kulturelle nivå er mye lavere i et tilbakeliggende land. Derfor utgjør intellektuelle et spesielt lag. Vitenskapelige og kulturelle beskjeftigelser og ansvar for ledelse og administrasjon utgjør en ganske kontinuerlig del av arbeidet deres. Under systemet med «til enhver etter arbeid» bør høyere intellektuelle motta høyere lønn og ha en bedre levestandard enn arbeiderne og bøndene, kroppsarbeiderne. Forskjeller i arbeidsvilkår og levestandard fører ofte til visse motsigelser mellom de intellektuelle og arbeiderne og bøndene. (Xue Muqiao, s. 278-279).

Her understreker han at det ikke er nok å definere klasser bare ut fra forholdet til produksjonsmidlene. Han sier videre:

På lang sikt vil skillet mellom åndsarbeid og kroppsarbeid gradvis reduseres. Men i en gitt periode og under gitte vilkår, kan et slikt skille til og med øke for en tid. (Xue Muqiao, s. 280)

I et land som Kina kan det nok være rett under visse høve å la slike forskjeller vokse for noen tid - men det gir likevel slett ikke høve til å si at de intellektuelle tilhører arbeiderklassen. Da underslår en etter vårt syn viktige sosiale forskjeller.

XCY: — Dette er et komplisert pro-

Ei gruppe kinesiske bedriftsledere på kurs ved Bedriftsøkonomisk Institutt i Oslo. Kinesisk økonomi har mye å lære av erfaringene fra

kapitalistiske land som Norge. Men å hindre at profittmaksimering tar overhånd — det kan de ikke lære her...

blem. Mitt syn er at vi ikke tar Lenins tre kriterier som utgangspunkt når vi snakker om de intellektuelle som en del av arbeiderklassen. Vi snakker også om «forholdet mellom de intellektuelle, arbeiderklassen og bøndene». Derfor mener jeg at vi ikke bruker ordene i noen streng teoretisk klasseanalyse når vi snakker om de intellektuelle som «en del av arbeiderklassen».

VI: — Vi synes at hvis dette skal oppfattes som en streng klasseanalyse, så får det alvorlige konsekvenser. Det er f.eks. begreper som «proletariatets diktatur», «proletariatets parti», «hvem omformer hvem?» osv. Hvis en regner de intellektuelle som en del av arbeiderklassen, så kan det like gjerne være de som skal omforme arbeidsfolk.

XCY: — Ja. Jeg mener det ikke slik. I det siste har det også kommet fram paroler om at de intellektuelle skal lære av arbeidsfolk.

KONKURRANSE MELLOM BANKENE

VI: — Vi har fått vite at det foregår reformer med banksystemet i Kina. I Shanghai fortalte økonomer oss at det var en viss konkurranse mellom bankene. Kan du si litt mer om dette?

XCY: — Det har vært en del reformer i finansvesenet. Så langt jeg veit har det vært en arbeidsdeling mellom de fire bankene i Kina. Dette er gjort for at en lettere skal kunne koordinere reformvirksomheten. Før ga Finansdepartementet bevilgninger til langsiktige investeringer. Nå gir de kreditt fra «Oppbyggingsbanken» til langsiktige lån, og fra Kinas bank til kortsiktige.

Samtidig er det en viss konkurranse mellom disse to bankene i en del eksportindustri.

OTA SIKS REFORMER

VI: — Til slutt. Hva syns du om ideene

Ota Sik setter fram i boka «Plan og marked»?

XCY: — For ikke lenge siden var Ota Sik i Kina og holdt forelesninger. Jeg fulgte et par av dem. Mitt inntrykk er at vi kan lære en del av å studere hans ideer til økonomiske reformer og hans økonomiske modeller. Men jeg er uenig i hans politiske ideer. Han hevder f.eks. at proletariatets diktatur vil føre til byråkratiets diktatur og at flerpartisystem er den eneste formen for sikring av arbeiderklassens interesser. Det er jeg uenig i.

VI: — Du refererte i stad til synet til flertallet i teoretiske kretser da vi drøftet de økonomiske reformene. Vi oppfattet deg slik at mindretallet vil gå lenger i reformene. Er det korrekt?

XCY: — Nei — ikke helt. Mindretall og flertall skifter fra sak til sak; det er ikke «blokker». Men det er korrekt at det er noen som vil gå lenger med reformene.

- Sosialismen er ikke virkelig-gjøringen av drømmen om «det gode samfunn», — men et nødvendig resultat av den historiske utviklinga.
- Sosialismen i Kina må vurderes ut fra Kins økonomiske vilkår som et tilbakeliggende land. Den industrialiseringa som kapitalistiske land gjennomførte med vold og undertrykking, skal de gjenføre på en måte som tjener hele folket. Det er mulig, men må skape problemer.

På et slikt grunnlag vil Carl-Erik Schulz vurdere de økonomiske problemene og reformene i Kina.

HVORDAN VURDERE SOSIALISMEN

Du reiser jorda rundt. Du stiller deg som oppgave å si noe om samfunnsutviklinga til et land med 1000 mill innb. Mange avklarer om de hyller eller fordømmer dette samfunnssystemet etter én avisartikkel, ett nyhetsoppslag — eller rykter. Hvordan skal en vurdere Kina og Kinas forutsetninger? Kan vi stille oss som dommere? Eller omvendt: Er vi ute av stand til å si noe som helst? Slike spørsmål har svirret i lufta i lengre tid. Sjølsagt ble de også drøftet før og ikke minst under AKP(m-l)s delegasjonstur til Kina høsten 1981. Denne artikkelen bygger på det jeg fikk ut av disse drøftingene. Den gir noen — men ikke alle — bitene til åssen er kan gå løs på å vurdere et slikt samfunn. Den gir *ikke* mye konkret stoff om Kina — ei heller «fasitsvaret» på hvilken vei Kina går. De økonomiske forholdene som kan gi grunnlag

for kontrarevolusjon blir f.eks. bare drøftet kort her.

MANGE SYN PÅ SOSIALISME

Det er mange som kaller seg sosialister, og mange syn på hva et sosialistisk samfunn er. Alt fra Bresnev til Harlem Brundtland, fra MG Knutsen til Steigan bruker ordet — men innholdet er tydeligvis som natt og dag. Nobelprisvinneren i økonomi, Tinbergen, hadde i sin tid en teori om «det optimale systemet» — et økonomisk system som var «best». Han mente dette lå et sted mellom en sentraldirigert planmodell og en markedsøkonomi. Økonomenes oppgave ble da å gi gode råd til politikerne slik at de tilstrebet denne løsningen — *valgte* dette systemet. Dette synet avslører en avgrunn til marxistisk samfunnssyn. For det første vurderes systemet som om samfunnet er klasseløst — det blir en mengde enkeltindivider som kjemper for å gjøre alle mest mulig til lags. For det andre framstår det ubegrunnet at menneskene *velger* måten å organisere økonomien på. Konsekvensen må da være at en i sin tid valgte slavesystemet enten fordi det syntes best — eller i rein uvitenhet. Et slikt syn er ahistorisk — og åpenbart ikke i pakt med virkeligheten. En kan smile av slike synspunkter fra ellers dyktige folk. Det er imidlertid ikke langt fra slike skrivebordskonstruksjoner rett over i debatter som er høyst aktuelle her hjemme. Bo Gustafsson sier f.eks. i sin bok *I övermorgen socialism* at «Kärnan (i socialismen) är i stället ett gott samhälle, ett folkhem». (Understrekingen er Bo Gustafsson sin). Gro Harlem Brundtland sa tilsvarende på DNA sitt landsmøte 1981: «Sosialisme er at alle gjør så godt de kan». Kjernen i disse synene er at en ser på socialismen som et slags idealsamfunn for «alle» — et samfunn som skal oppfylle best mulig «hele folkets velferdsbehov». I tradisjonell sosialøkonomisk terminologi betyr dette et økonomisk system som best mulig skal kunne maksimere en «samfunnets velferdsfunksjon».

En kan si at dette synet — i ulike avarter — har preget mye av diskusjonen i og rundt den revolusjonære bevegelsen i Norge. Svært mye av diskusjonen har tatt opp saker der en mener at so-

sialismen gir bedre velferd for arbeidsfolk enn kapitalismen. Det er også rett. Men det er ikke dette som fører til at det blir sosialisme. Sjøl sagt betyr det mye å peke på at sosialisme er overlegent kapitalisme. Det gjør det bl.a. forståelig for folk hva sosialisme er. Men hverken teorier om «valgt system» eller om «idealsystemet» er i tråd med marxismen.

HVORFOR BLIR DET SOSIALISME?

Dette blir bl.a. drøftet i Stalins artikkel «Om den historiske og dialektiske materialismen». Her bygges det opp en forklaring på den historiske utviklinga basert på at det er utviklinga av måten å produsere de materielle godene på som danner grunnlaget for hovedtrekkene i samfunnsutviklinga — og «samfunnets overgang fra et system til et annet». Dette gjelder alment — altså også overgangen fra kapitalisme til sosialisme. Ikke noe samfunn står stille — sier Stalin. Produksjonen utvikler seg hele tida. Endringene i måten å produsere på legger grunnlaget for samfunnsendringene.

Først utvikles produktivkreftene innenfor det eksisterende økonomiske systemet. Kapitalismen har f.eks. gitt muligheter for en enorm utvikling av produktivkreftene. Arbeiderne er blitt skolert teknisk og teoretisk slik en ikke kunne drømme om før. En lang rekke vitenskapelige framskritt har blitt mulige innenfor denne produksjonsmåten. Produksjonen har utvikla seg til å omfatte hele verden.

Den reaksjonære amerikanske økonomen Milton Friedman beskriver dette bra i boka si «Rett til å velge». Han bruker produksjonen av blyanter som eksempel, og viser at det nå kreves produksjon i gruver, skoger og fabrikker i flere verdensdeler for å produsere blyanter. Dette er effektivt — og det gjør produksjonen stadig mer *samfunnsmessig*, dvs. stadig større deler av samfunnet medvirker og berøres av produksjonen av alle produkter. Storindustrien, verdenshandelen, imperialismen har utvikla dette enormt. Men på den andre sida står produksjonsforholdene i stadig skarpere motsetning til dette. De kjennetegnes av på den ene sida den enorme arbeiderklassen

KINA

som utbyttes og undertrykkes, og som er avhengig av å selge arbeidskrafta si for å leve. På den andre sida står kapitalistene — og de preges av en stadig konsentrasjon og sentralisering av kapital, av store monopoler. Disse tilegner seg produksjonsresultatet og driver produksjonen for å oppnå maksimal profitt. Produksjonen blir altså stadig mer samfunnsmessig, mens tillegningen av resultatet blir mer privat — styrt av interessene til monopolene. Jakten på maksimalprofitt rammer arbeidere over hele jorda. Den private tillegningen blir en tvangstrøye som bremser utviklinga av produktivkreftene. Massearbeidsløsheten nå (25–30 mill i OECD), u-landas sakte utvikling til tross for de store tekniske mulighetene, er eksempler på dette. Dette gjør sosialismen til en økonomisk nødvendighet på sikt. Marx beskriver dette i forordet sitt i «Til Kritikken av den politiske økonomien»:

I den samfunnsmessige produksjon av sitt liv inngår menneskene bestemte, nødvendige, av deres vilje uavhengige forhold, produksjonsforhold, som svarer til et bestemt trinn i utviklingen av deres materielle produktivkrefter. Disse produksjonsforhold i sin helhet danner samfunnets økonomiske struktur, den reelle basis som det reiser seg en juridisk og politisk overbygning på, og som samsvarer med bestemte samfunnsmessige bevissthetsformer. Det materielle livs produksjonsmåte betinger den sosiale, politiske og åndelige livsprosess overhodet. Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men omvendt deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet. På et visst trinn i sin utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i motsetning til de foreliggende produksjonsforhold, eller — hva som bare er et juridisk uttrykk for det samme — til de eiendomsforhold som de til da hadde beveget seg innenfor. Fra å være utviklingsformer for produktivkreftene forvandler disse forhold seg til lenker for dem. Det inntreffer da en epoke med sosial revolusjon. Med for-

andringen av det økonomiske grunnlaget skjer det en langsomme eller hurtigere omveltning i hele den veldige overbygningen. Når en iakttar slike omveltninger, må en alltid skille mellom den materielle omveltning i de økonomiske produksjonsbetingelser, som kan konstanteres med naturvitenskapelig nøyaktighet — og de juridiske, politiske, religiøse, kunstneriske eller filosofiske, kort sagt ideologiske former, i hvilke menneskene blir seg denne konflikten bevisst og utkjemper den. Like lite som en bedømmer et menneske etter hva det mener om seg selv, like lite kan en bedømme en omveltningsepoke ut fra dens egen bevissthet, men må tvert om forklare denne bevissthet ut fra motsetningene i det materielle liv, ut fra den foreliggende konflikt mellom samfunnsmessige produktivkrefter og produksjonsforhold. En samfunnsform går aldri under før alle produktivkrefter den er vid nok til å romme er utviklet; og nye, høyere produksjonsforhold oppstår aldri før de materielle eksistensbetingelser for dem er modret i selve det gamle samfunns skjød. Derfor stiller menneskeheten seg alltid bare oppgaver som den kan løse, for næyere betraktet vil det alltid være slik at oppgaven sjøl bare oppstår når de materielle betingelser for å løse den alt er til stede, eller i det minste befinner seg i sin emningsprosess.

Altså: Sosialismen er nødvendig pga. produksjonens historiske utvikling. Det er derfor vi står på terskelen til sosialismen nå, og ikke i Vikingtida. Det har ikke noe med fornuft eller idealsamfunn å gjøre. Men sjølsagt kommer ikke sosialismen «rekende på ei fjøl». Kapitalismen skaper sjøl sine banemenn — arbeiderklassen. Og klassekampen utvikler — sagt helt røfft — de våpnene som trengs for å gjennomføre samfunnsomveltningen: et sterkt kommunistisk parti, en front mellom dette og de revolusjonære klasser og en væpning av massene. Uten en kombinasjon av dette og et reelt økonomisk grunnlag for et nytt system til erstatning for kapitalismen vil, ingen revolusjon seire. Da vil borgerskapet fortsatt få sjansen

til å drive sitt samfunn en tid til før sosialismen overtar.

Marxismen gir oss ut fra dette en rekke konklusjoner om hvorfor det blir sosialisme og hvordan sosialismen «ser ut», bl.a.:

1. Det er utviklinga av motsetningene mellom produktivkrefter og produksjonsforhold som gjør sosialismen mulig og nødvendig. Ingen fagre ønsker får oss dit.

2. Det som økonomisk presser sosialismen fram er å finne en organisering av økonomien, en produksjonsmåte, som løser motsetningen mellom samfunnsmessig produksjon og privat tillegning. Sosialismen har altså sitt fortrinn ved at tilegningen ikke er privat — slik at denne hindringen for produksjonens utvikling blir fjerna.

3. Sosialismen «drar med seg» en situasjon med et sterkt kommunistisk parti. Ikke fordi kommunister spesielt «er glad i» ettpartistaten, men fordi dette er organiseringa som makter å nedkjempe borgerskapet.

SOSIALISMEN ER IKKE ET EGET SYSTEM, MEN EN OVERGANG MELLOM KAPITALISME OG KOMMUNISME

Ovenfor er sosialisme behandla som et sjølstendig samfunnssystem. Det er det ikke. Egentlig skulle det stå *kommunisme* istendenfor. Det danner en tidsperiode da kapitalistene er fratatt makta, og arbeiderklassen søker å utforme et økonomisk system som ikke har den private tilegninga som «klamp om foten». Dette skal jeg komme tilbake til. Forøvrig er det her verdt å understreke at synspunktene ovenfor er i stikkordsform, og at de behandler *hovedtrenden* i samfunnsutviklinga, og ikke de ulike krusningene. 100 år er her en kort periode — sammenliknet med utviklinga av føydalismen og kapitalismen.

SOSIALISMENS FORDEL

Sosialismens *fordel* er ut fra dette, slett ikke Bo Gustafssons begrep «ett gott samhälle, ett folkhem». Fordelen er at den åpner for ny utvikling av produktivkreftene. Det er *her* produksjonen velter fram over menneskenes ønsker og håp. Sosialismens «fordel» er at den er et økonomisk system som søker

KINA

å utvikle et nytt økonomisk system — det kommunistiske. Drivkraften bak, i produksjonen, er å løse motsigelsen mellom den stadig mere samfunnsmessige produksjonen og den private tilegningen. Det skjer rett og slett ved at den private tilegningen blir avskaffet.

En kan si at det er dette som danner et økonomisk grunnlag for sosialismen, som gjør den nye samfunnet økonomisk nødvendig. Det er derfor ikke

gitt at sosialismen løser alle andre motsigelser i økonomi og samfunn bedre enn kapitalismen. En av ulempene ved det nye samfunnet er jo nettopp at det er *nytt*. Mange av de problemene som oppstår må en derfor finne nye løsninger på. Det er en situasjon helt parallell til problemene som oppsto i kapitalismens barndom. Sjølsagt er det ulikheter. Bl.a. er det nå produsentene som tar makta — det blir proletariats diktatur.

SOSIALISME I U-LAND?

Marx analyserte kapitalismen i de utviklede industrilandene på sin tid. Det økonomiske grunnlaget for sosialismen skulle komme som et resultat av at kapitalismen ikke lenger klarte å gi rom for å utvikle produktivkreftene og produksjonen. I et land som Kina var situasjonen åpenbart ikke slik. I 1949 — ja også i 1982 — er Kina fortsatt et lite industrialisert land, et land der det overveldende flertallet arbeider i jordbruket. Opp mot 1/10 av Kinas industriproduksjon kommer f.eks. fra byen Shanghai — som bare har litt over 1 prosent av befolkningen. Er sosialisme i det hele tatt mulig i et slikt land? Er utviklinga av produktivkreftene kommet så langt at de tvinger fram et system som tar vare på en samfunnsmessig tilegning av produksjonsresultatet? Ser en på Kina isolert er svaret greit: Det er langt fram til det er noen økonomisk nødvendighet med sosialisme i Kina.

Men en kan ikke se på Kina isolert. Kina er tvert imot et land i en imperialistisk verden — der imperialistene slåss om og deler opp hele jorda — og underlegger seg og utbytter folk i andre nasjoner. Nettopp denne spesielle situasjonen analyserer Mao Tsetung påny og påny i arbeidene sine. Han sammenfatter nettopp mulighetene for at det kan oppstå frigjorte områder (f.eks. *Hvorfor kan det finnes rød politisk makt i Kina*, Mao Tsetung verker i utvalg, bind 1), hovedtrekkene for den revolusjonære kampen og grunnlaget for et rødt Kina (f.eks. *Den kinesiske revolusjonen og Kinas kommunistiske parti*, samme sted, bind 2), og problemene og mulighetene for å bygge et sosialistisk Kina (bl.a. i *Folkets demokratiske diktatur*, samme sted, bind 4 — og i *De ti viktigste forholdene*, bind 5).

Helt kort kan en si at alternativene for Kina slett ikke var å utvikle en nasjonal kapitalisme à la England for 150 år siden. Alternativet til det sosialistiske Kina som ble bygget opp etter 1949 var det undertrykte og utbytta Kina fra første del av dette århundret — og den utviklinga som en siden har sett i land som India eller Bangladesh. Mao Tsetung skriver det slik:

De kinesiske lederne satser nå sterkt på konsumentvarer. På fire år skal industriarbeidernes lønninger fordobles, og inntektene til befolkninga på landsbygda mer enn fordobles.

KINA

«Enten et Kina som er sjølstendig, fritt, demokratisk, forent, velstående og sterkt, det vil si et Kina som er fylt av lys, et nytt Kina med et frigjort folk — eller et Kina som er halvkolonialt, halvføydalt, splitta, fattig og svakt, det vil si det gamle Kina.» (De to skjebnene som står åpne for Kina, Bind 3 av Verker i utvalg).

Lenin og Stalin påviste og grunnga at det var mulig med revolusjon og sosialisme i ett eller få land i kapitalismens imperialistiske fase. Paradokset for et land som Kina er at selv om landet i seg sjøl ikke er modent for sosialisme — så er verden moden for det. Imperialismens «private tilegning», gjorde at skjebnen til det kinesiske folket var helt avhengig av hvordan produksjonen gikk i den kriseramma kapitalistiske økonomien i land som England, USA og Japan. Disse landene slåss også om å underlegge seg Kina for å utbytte folket der. Men samtidig la dette grunnlaget for at det oppsto en arbeiderklasse og at det ble store revolusjonære kamper mot utbyttinga og undertrykkinga. I situasjonen etter 2. verdenskrig viste det seg også mulig å slåss seg fri fra imperialistisk halvkolonistatus. Grunnlaget for dette var sjølsagt folkets kamp, kommunistpartiets ledelse og folkets frigjøringshær. Men det var også den spesielle situasjonen i Kina som u-land, undertrykka av borgerskapet i andre land.

Altså: Spesielle forhold i dagens verden gjør at folkene i u-land kan vinne makta og bygge sosialismen innenfor økonomier som i seg sjøl er kommet svært kort i å utvikle produksjonen.

ET DILEMMA I ET U-LAND

Dette skaper i sin tur et dilemma i Kina — som i ethvert u-land som gjennomfører en nydemokratisk revolusjon og en sosialistisk omdanning av økonomien. På den ene sida har arbeiderklassen makta og kjemper for å holde på den. Kontrarevolusjon og ny imperialistisk undertrykking står på dagsorden både innenfra og utenfra. Men samtidig må arbeiderklassen skritt for skritt gjennomføre industrialiseringa av landet. Den prosessen som kapitalismen gjennomførte rått og brutalt i land

Frå en Folkekommune ved Beijing. Hvordan skal produksjonsforholda på landsbygda utvikles mot sosialismen? I Kina diskuterer de nå hvilken rolle folkekommunene har spilt i dette. (Foto: Klassekampen)

KINA

som England (Jfr. Marx i Kapitalen, bind 1, kap 24) skal nå gjennomføres på et vis som ikke betyr utbytting og undertrykking for arbeidere og bønder. Der bøndene ble drevet fra gårdene og inn til byene for å danne den nye arbeiderklassen i England, skal nå industrialiseringa skje planmessig og i folkets tjeneste. Poenget er ikke her kommunistenes høyverdige sinnelag og drømmen om det «gode samfunn». Poenget er at det i et land som Kina etter 1949 finnes et objektivt grunnlag for å utvikle en økonomi uavhengig av imperialismen. Denne omveltningen kunne bare skje under ledelse av arbeiderklassen — derfor blir den nye økonomien ikke kapitalistisk, men skritt for skritt mer sosialistisk. Dilemmaet er altså at på den ene sida blir statsmakta uhyre framskreden fordi imperialismen har spilt bankerott i Kina og arbeiderklassen har tatt over, men samtidig er økonomien isolert sett svært tilbakeleggende. Slik var stoda i 1949. I dag er mye forandra. Men dilemmaet er der fortsatt i fullt monn.

TRENGER BØNDENE SOSIALISMEN?

Det kinesiske jordbruket har lite maskiner. Noen deler er sjølsagt avansert — men hoveddelen er svært primitiv sammenliknet f.eks. med det norske jordbruket. I ganske stor grad foregår produksjonen uavhengig av resten av kinesisk økonomi. Vanningsanlegg, pumper, traktorer osv. krever sjølsagt industri. I den grad er jordbruket delvis utvikla som samfunnsmessig produksjon. Det gjør at produktivkreftene fortsatt kan utvikle seg innenfor deler av de rammene eiendomsforholdene satte også før kollektiviseringa. Noen steder var antakelig kollektiviseringa (1949 — 56) ikke fullt ut økonomisk nødvendig. Bøndene ser ikke i dag heller overalt behovet for å jobbe i enheter på 50 000, når svært mye av produksjonen skjer isolert fra resten av folkekommunen — bare avhengig av et lokalt marked for bytte med en del forbruksvarer og redskap. En del steder har åpenbart f.eks. folkekommuner rett og slett *hindra* produksjonen. En del bønder mister interessen — incentivet — for å jobbe. Det er det samme som ville skje hos oss hvis vi etter revolusjonen delte ut alle forbruksvarer

gratis. Det ville hindre produksjonen. Den enkelte bonden ser derfor ikke nødvendigvis at sosialismen redder han/henne fra skjebnen til den indiske bonden.

Kinesisk økonomi må konkret vise at den gir rom for vekst i produksjonen og utvikling i levestandarden. Det er en reell målestokk for at sosialismen virkelig utvikler produksjonen. Her skal det bygges sosialisme ut av det gamle halvt føydale samfunnet *uten* alle de ulempene kapitalistisk industrialisering førte med seg. Det er åpenbart ingen lett oppgave. Forsåvidt er det også et slags «kunstgrep» — et sprang over en fase i den historiske utviklinga. Dette er et særtrekk ved sosialismen i et u-land som Kina, det skiller kinesisk sosialisme fra f.eks. norsk.

Samtidig betyr det tilbakeleggende jordbruket at bøndenes bevissthet når det gjelder sosialismen ikke er så grunnfesta i produksjonen. Oppgaven med å utvikle et høyt mekanisert, kollektivt (og seinere statlig) jordbruk er derfor også avgjørende for å sikre et fundament for den sosialistiske bevisstheten i flertallet av folket.

KAMP MELLOM DØENDE KAPITALISME OG GRYENDE KOMMUNISME

La oss si at sosialismen er et samfunnsystem der kapitalismen historisk har spilt fallitt, kapitalistisk økonomi makter ikke å organisere den samfunnsmessige produksjonen, og arbeiderklassen har tatt den politiske makta for å forme ut et nytt økonomisk system som foretar en samfunnsmessig fordeling av produksjonsresultatet — kommunismen. Den gamle statsmakta er knust, den kapitalistiske produksjonsmåten blir nå erstattet med kommunistisk produksjonsmåte. Men dette skjer ikke i ett slag. Problemet er nettopp å få dette til å fungere. Restene av det gamle utbyttersamfunnet sitter igjen i økonomien og i overbygningen. De ulike delene av folket har ulike interesser. Det kryr av motsigelser — som Mao sier.

Den døende kapitalismen (og i Kina også føydalismen) finnes i mange former. Etter 1956 var i hovedsak landbruket i Kina kollektivisert, dvs. felleseie, og industrien var i all hovedsak

samfunnseid. Dette la basis for å kalle økonomien sosialistisk. Men kapitalismen hadde klare rester i denne sosialistiske økonomien. Det var f.eks. ulikheter mellom folkekommunene i klima og jordsmonn, i jord pr. bonde og i avstand til byene. Noen dyrket to-tre avlinger grønnsaker pr. år til storbyer i tropene. Andre én snau kornavling på skrin jord. Slike ulikheter la ikke bare grunnlag for forskjell i levestandard og interessekonflikter. De la også grunnlag for at det kunne utvikles et borgerskap på landsbygda. Det kan skje gjennom ledelsen av hver folkekommune/kooperativ, eller gjennom individuelle nye rikbønder innenfor kooperativet.

I industrien kommer tilsvarende konflikter. Pengesystemet består. Produktene selges dels som varer på et marked. Til dels er det reelle problemer med å finne en organisasjonsform som får produksjonen til å fungere hvis en ikke lar verdiloven gi impulser til bedriftene. Dette gir grunnlag for at det utvikles bedrifter som produserer for profitt — og ulikheter mellom bedrifter. Noen bedrifter vil kunne akkumulere og utvide — andre kan bli konkurrert ut. Mao Tsetung så altfor rosenrødt på dette da han i 1949 sa: «*Under folke-regjeringa kommer det bare til å ta noen få år før dette problemet med arbeidsløshet, eller med å fø befolkninga, er løst ...*» (Sammenbruddet for den idealistiske historieoppfatninga, verker i utvalg, bind 4). Dagens Kina — med millioner av arbeidsløse (og det har det vært i alle fall de siste 15 åra) og matforsyningsproblemer viser til fulle at dette ikke er noe enkelt problem.

Den viktigste kampen mellom kapitalisme og kommunisme foregår likevel i den sentrale ledelsen av økonomien — rett og slett fordi statsplanen er avgjørende for hvordan produksjon og fordeling legges opp. Det skjer ikke uavhengig av de økonomiske interessene til ledelsen i industribedrifter og folkekommuner. Utvikles det borgerskap lokalt vil de sjølsagt påvirke planlegginga og retningslinjene for hvor mye de sjøl kan disponere av produksjonsresultatet. Men konflikter og debatter i det sentrale statsapparatet avgjør hvordan helheten av økonomien ser ut — slik en bittert fikk erfare i Sov-

KINA

jet. Faren for kontrarevolusjon ligger derfor etter mitt syn i hovedsaka ikke i de private jordlappene — men i det sentrale statsapparatet og særlig partiet. Lokale rikbønder og spirer til nye borgerskikt i industri, bank og handel danner en *sosial basis* for en eventuell kontrarevolusjon.

FORTSATT ØKONOMISKE LOVER

Stalin beskrev i sin tid noen økonomiske lover under sosialismen. Han la vekt på at økonomien var styrt av loven om å sikre maksimal velferd for samfunnet — i kontrast til monopolkapitalismens mål om maksimal profitt. Dette er lover som skal være drivkraften for produksjonen i hvert sitt samfunnssystem — de viktigste incentivene. Denne grunnleggende loven under sosialismen bør absolutt drøftes nærmere — men jeg skal la det ligge i denne omgang. Derimot påpeker den kinesiske økonomen Xue Muqiao i boka *Chinas Socialist Economy* at det også er andre viktige lover som gjelder — noe også Stalin mente. Under sosialismen gjelder f.eks. en lov om planmessig og balansert utvikling av økonomien. Det fikk bl.a. kommunistene i Ungarn smertelig erfare i 50-åra da de blåste opp konsumet for å bli populære — og så måtte presse konsumet ned for å få til nødvendige investeringer. I Kina har en gjort liknende «blemmer». I et sosialistisk land gjelder også verdiloven innenfor visse grenser — Xue Muqiao går så langt som til å hevde at den *støtter* opp under sosialismens økonomiske grunnlov.

Den viktigste økonomiske loven — og den gjelder under sosialismen som under alle andre økonomiske systemer — er at produksjonsforholdene må være i overensstemmelse med produktivkreftenes utvikling. Denne har vi drøfta tidligere.

Det som er viktig når en drøfter slike «lover», er å se hvordan de styrer utviklinga av produksjonen uavhengig av menneskenes vilje. AKP(m-l)s forretningsdrift kunne ikke heve seg over kapitalismens lover selv om partiledelse og medlemmer gjerne ønsket det. Like lite kan ledelsen i en folkekommune innføre «fra enhver etter evne — til enhver etter ytelse» uten at utviklinga av produksjonen har kommet så langt.

Det fører bare til at produksjonen går i stå. Det er bl.a. slike forsøk på å «heve seg over» økonomiske lover det nå blir tatt et oppgjør med i Kina. Det er bra — selv om tiltakene også fører til mange skumle reformer.

VEKK MED HELLIGE KUER!

Jeg er for min del svært skeptisk til viktige sider ved utviklinga i Kina. Likevel er det nå viktig å slakte en del «hellige kuer» når debatten om Kina skyter fart.

«*Avvikler de folkekommunene, beviser det at sosialismen er avskaffa.*» Noen hevder det. Jeg er uenig. Folkekommunen ser jeg på som ett — av flere — trinn for å bringe småproduksjonen i jordbruket over på felles statseie. Hvor raskt en kan gå fram her, avhenger etter mitt syn av at en må følge loven om at produksjonsforholdene må samsvare med produktivkreftene. Det er derfor i stor grad et spørsmål om å prøve seg fram. Hvis kineserne har rett i at erfaringene sier at folkekommunene (eller deler av systemet) bremser på utviklingen av bøndernes produksjon — ja da mener jeg det må være kommunistenes soleklare linje å forandre på systemet. Det betyr ikke at en skal ture blindt fram og åpne for all verdens kapitalistiske jordbruk. Men det betyr at en må prøve seg fram med stadige justeringer for å gå en lang vei fra kapitalisme til kommunisme. Går en for fort fram vil det åpenbart skade sosialismen like mye som om en går for langsomt fram.

«*Økonomisk utvikling betyr lite i forhold til massebevegelsene for demokrati, kultur, samfunnsorganisering.*» Noen hevder det. Jeg er fortsatt uenig. Vi kan sikkert lære av både bra og dårlige ting på disse områdene i Kina. Kulturen er bl.a. en viktig informasjonskilde for hele samfunnsutviklinga. Men jeg vil ikke vurdere *sosialismen* i Kina ut fra slike kriterier. Det er å se bort fra at samfunnssystemet er basert på hvordan produksjonen foregår.

«*Sosialismen er et godt samfunn.*» Mange, meg sjøl inklusive, bruker det som et kronargument mot kapitalismen. Det er rett — men det er overdrevet. Sosialismen er — når den er

stabilisert etter revolusjonen og på vei over mot kommunismen — et samfunn som er «bedre» enn kapitalismen på *noen* måter, men ikke nødvendigvis alle. Den private tilegninga blir avskaffa skritt for skritt. Det åpner for en storstilt utvikling av produksjonen, hvis det blir gjort i riktig takt. Utbygtinga blir avskaffa. Behovene øker. Men vi havner lett i fellen med å argumentere for mye med at sosialismen *bør* komme, at vi *bør* velge dette systemet — fordi det er så bra. Motstykket er at vi synes lite om sosialismen når vi ser problemer, motsigelser og løsninger vi ikke sjøl ville ha valgt. Jeg har argumentert med at sosialismen kommer enten vi liker den eller ikke — det er ikke den geniale løsningen, men produksjonens nødvendighet som driver det nye fram.

«*Kommunistpartiet må være enhetlig og reint, og egentlig trengs det ikke noe parti etter hvert.*» Erfaringene fra de siste åra viser at det kommer uttalelser fra bl.a. Kinas Kommunistiske Parti som mange av oss er uenige i, som driver den politiske linja i ulike retninger. Veggavis-demokratiet blåses opp og ned, import av teknologi likeså, folkekommuner kritiseres, osv., osv. Jeg mener vi raskt bør slakte den hellige kua som sier at partiet «er» monolittisk enig, at store politiske kamper, korrigering av kursen osv. er ille greier. Alt dette gjenspeiler reelt nok at det virkelig er kamp mellom døende kapitalisme og gryende kommunisme. Og det er en kamp som på kort sikt kan utvikle seg begge veier — slik en kjenner til fra *mange* land. For øvrig er det en viktig og interessant diskusjon å drøfte *ulike* — og eventuelt skiftende styreformers innafor en sosialistisk periode, slik bl.a. Berg Henriksen har reist spørsmålet her i Røde Fane.

«*Kommunistpartiet kan få til alt.*» Det er en gjenstridig myte fra kulturrevolusjonen — og den plager synet vårt på mer enn Kina. Jeg er helt for at det utvikles planøkonomi i et land som Kina, og at verdilovens innflytelse gjennom markedsomsetning av varer blir begrensa mest mulig. Jeg tror også at en finner grobunn for utvikling av ny kapitalisme bl.a. i vareproduksjonen. Jeg er likeens for at arbeidskrafta ikke skal

KINA

forbli vare under sosialismen. Men derfra er det et langt skritt til å hevde at dette kan *vedtas* — uavhengig av den økonomiske utviklinga. Erfaringer i Kina tyder på at de har brent fingrene sine på slike vedtak. Når arbeidsløsheten ble definert bort, betydde det bare at den ble skjult. Ungdom ble sendt på landet — og det var ikke bruk for dem i produksjonen der. Det ser jeg på som en rest fra kapitalismen — selv om ikke alle vil kalle det slik. En tilsvarende reaksjon er vår forbauselse over at folk i Kina blir imponert over «glitter og stas»-kulturen fra Japan og USA når Kina blir mer åpent mot utlandet. Riktignok kunne vel reklame i TV bli stoppa uten at en brøt mot noen samfunnsmessige lover, men så vel Sovjet som Albania er eksempler på at det er umulig (og skadelig) å avskjerme land fra impulser utenfra.

SOSIALISMEN ER ET SOSIALT EKSPERIMENT I VÅR TID

Jeg ser på sosialismen som et mektig sosialt «eksperiment» der folkene i ulike land prøver å etablere nye økonomiske systemer som skal fjerne motsigelsen mellom samfunnsmessig produksjon og privat tilegning. Dette bryter seg vei fram på ny og på ny — fordi kapitalismen stadig får større problemer med å gi rom for fortsatt utvikling av produksjonen. Ser vi tilbake på kapitalismens gjennombrudd, vil vi finne masser av tilsvarende forsøk før kapitalismen slo gjennom for godt. Sett i verdensmålestokk har vi bare sett begynnelsen på dette. Den nye produksjonsmåten vil på ny og på ny brøyte seg fram, og til tider falle tilbake til det gamle. Det er denne kampen som avspeiler seg i sosialistiske land. Problemer med å få til incentiver i økonomien slik at folk jobber, problemer med å få til både felles eie og lokalt ansvar for produksjonen, problemer med å få til ny teknikk i u-landsøkonomier, er alt gjenspeilinger av dette. Det er på mange vis lettere å se på den franske revolusjon som et «eksperiment» i borgerskapets styreform enn det er å se på Stalin og Mao som representanter for vår tids viktigste og mest framskredne samfunnseksperimenter. Likevel mener jeg det er avgjørende viktig å se sosialismen ut fra en historisk, ma-

terialistisk synsvinkel, og ikke henfalle til gode håp eller blind moralisme. Det gjelder enten landet er Kina, Sovjet eller Kampuchea.

SOSIALISME: HISTORIEN PÅ PULSEN

Prøver jeg å samle trådene, ender jeg opp med en del synspunkter i telegramstil.

- Jeg vil holde på den historiske materialismen som helt nødvendig for å forstå hvorfor det blir sosialisme — og hvordan den utvikler seg.
- Jeg vil avvise synspunktene om at kjernen i sosialismen er at det «bør» velges. Sosialismen blir drevet fram som samfunnssystem av økonomiske lover.
- Sosialismen er en overgang mellom to økonomiske systemer — kapitalisme og kommunisme. Arbeiderklassen har makta — men det er stadig klassekamp og muligheter for at kapitalismen kan gjenoppstå.
- Sosialismen og den sosialistiske økonomien kan ikke utvikles uten at det skjer i takt med utviklinga i produktivkretene.
- Sosialisme i u-land er en ny mulighet i imperialismens tidsalder. Det stiller spesielle krav til utviklinga av produksjonen. Uten industrialisering og et moderne jordbruk vil sosialismen bukke under.
- Utviklinga i jordbruk og industri er viktig å studere — men det er i partitoppen og det sentrale statsapparatet at spørsmålet om «sosialisme eller kapitalisme» avgjøres.
- Vi trenger mye mer kunnskap om de økonomiske lovene under sosialismen. Ellers blir det mye «moralisme» i debatten om utviklinga i sosialistiske land.
- Vi kan sikkert nå mye lenger i å fastslå hvilken vei utviklinga går i land som Kina, og det er viktig å studere det sjølstendig. Antakelig må vi bite i det sure eplet og innse at vi stadig vil ligge etter i forhold til det som skjer.

Carl Erik Schulz

APROPOS BØRRE KNUDSEN- DOMMEN

- Dette er boken om abort-saken i Norge. *Tove Pihl
Dagbladet*

Ellen Aanesen IKKE SEND MEG TIL EN "KONE", DOKTOR

- Det er i virkeligheten en fakkell Ellen Aanesen har laget, for hun tenner et sinne i oss, et raseri mot selve urettferdigheten.

*Tove Diesen
Aftenposten*

Kr. 154,- gjennomillustrert

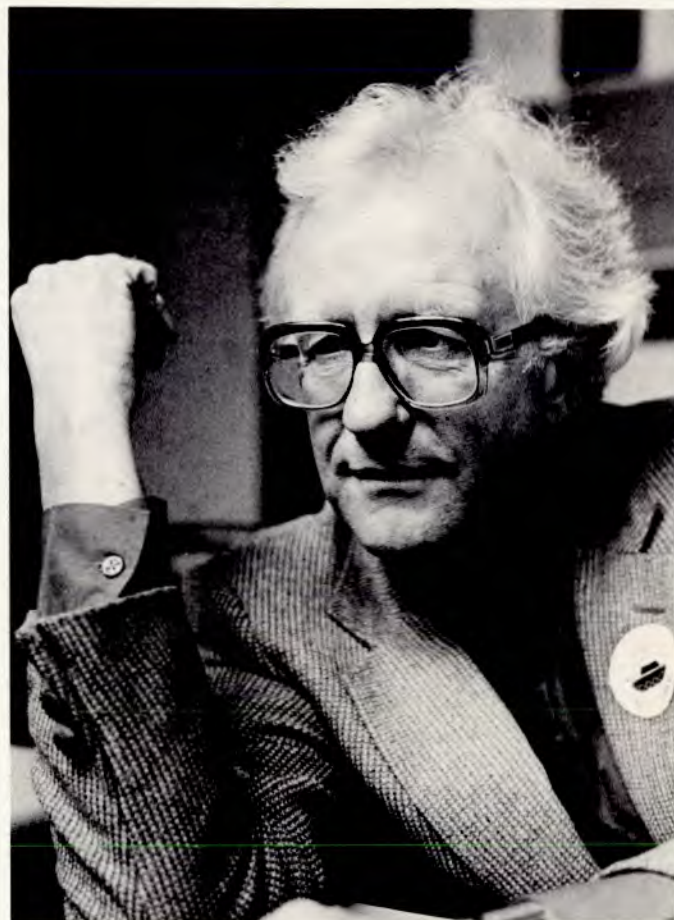
OKTOBER

ABONNÉR
Tegn abonnement på
Røde Fane — for 110
kroner får du en hel
årgang, 6
nummer, tilsendt. Du
sparer mer enn kr.
5,50 pr. nummer på å
abonnere. Bestill fra:
Røde Fanes
distribusjon, Boks 83,
Bryn, Oslo 6.

- Jeg håper at kampanjen mot atomvåpen blir en mellomstasjon til en mer moden og overveid forsvarsdebatt.
- Det er nødvendig å slåss mot atomvåpen, men ikke tilstrekkelig. Fredsbevegelsen i Vest-Europa undervurderer debatten om alternative forsvarsformer. Spørsmål om fred og fredsvilje må knyttes nærmere til spørsmål om forsvarsbehov.
- Styrking av konvensjonelle forsvar vil heve atomterskelen i Europa, og redusere faren for atomkrig.
- Jeg er fremdeles overbevist pasifist, og vil bare ta del i ikke-militært forsvar. Men pasifister er i mindretall, og har ikke rett til å gjøre flertallet forsvarsløse.

Disse og en rekke andre synspunkter legger den omreisende fredsprofessor Johan Galtung fram for Røde Fane i denne samtalen med Alf Skjeseth og Per Gunnar Gabrielsen.

Pasifisten som vil ha et sterkt norsk forsvar

- Dette med atomparaply og bindingen til USA regner jeg ikke som forsvar; det er selvmord og galskap.

Samtalen med Galtung fant sted i virvaret etter et foredrag han holdt i Studentersamfunnet i Oslo sist i januar. Debatten viste en stor grad av enighet mellom Galtung og mange av AKP(m-l)s forsvarspolitiske synspunkter, slik de ble lagt fram av Per Gunnar Gabrielsen. I sitt foredrag presenterte Galtung et riss av et fire-punkts program for et alternativt forsvar, og vi ba ham gå gjennom dette.

Galtung: — Det gjelder altså en kombinasjon av det konvensjonelt militære, gerilja, sivilt forsvar og sivilforsvar.

Jeg tenker meg at over alle disse fire står det fem felles stikkord: Små enheter, spredte enheter, forholdsvis selvstyrte enheter, bevegbare enheter der hvor det er meningsfylt, og naturligvis

effektive enheter. Effektive vil for det konvensjonelt militære naturligvis bety at de har en skikkelige ildkraft. Hva det siste angår, har militære eksperter jeg har hatt kontakt med i en rekke land, fortalt meg at f.eks. det som kalles «smart rockets» med Bazooka som utskytningssystem, kunne være en rimelig hovedkomponent i et sånt forsvar. Det kan da forenes med f.eks. helikopter, jeoper og motortorpedobåter som utskytningplattform. Alle disse tilfredsstillende betingelsene jeg nevnte.

Over disse fem betingelsene står det igjen en hovedoverskrift: At det intet sted skal finnes atomvåpen-verdige mål. Man skal ikke ha noe som tiltrekker seg andre makters atomvåpen. Og det står også en annen hovedoverskrift: At det skal være defensive vå-

pen. Det skal ikke være offensive våpen.

Røde Fane: — Kan du utdype det litt nærmere?

Galtung: — Med defensive våpen mener jeg våpen som en bare kan bruke på sitt eget område. Offensive våpen kan man bruke utenlands, ved at aksjonsradius er stor nok. Men det er klart at dette gir visse forbehold. F.eks. kan et fly som kan gå fra Sør-Norge til Nord-Norge, også gå fra Nord-Norge til Sovjet. Jeg ville da gi avkall på det flyet. Det kommer nettopp an på våpnene selv, fordi spionapparatet på den andre siden får opplysninger om *våpnene*. Det eneste de er interessert i er hvordan våpnene *kan* brukes, og ikke hvordan *man sier* de skal brukes. En som sitter med offensive våpen, men sier

- Det det dreier seg om er **hvordan** vi skal være i NATO og **hva slags** forsvar.

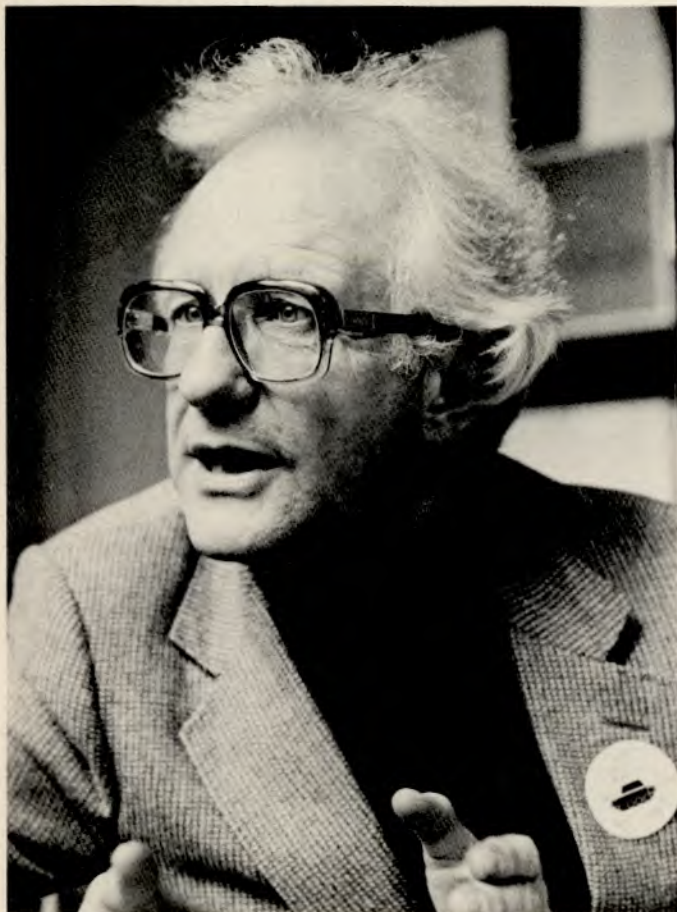

Foto: Leif Gabrielsen

han har defensive hensikter, vil ikke bli trodd. Det er våpnenes objektive natur som spiller størst rolle, det sier min lesning av militærhistorie.

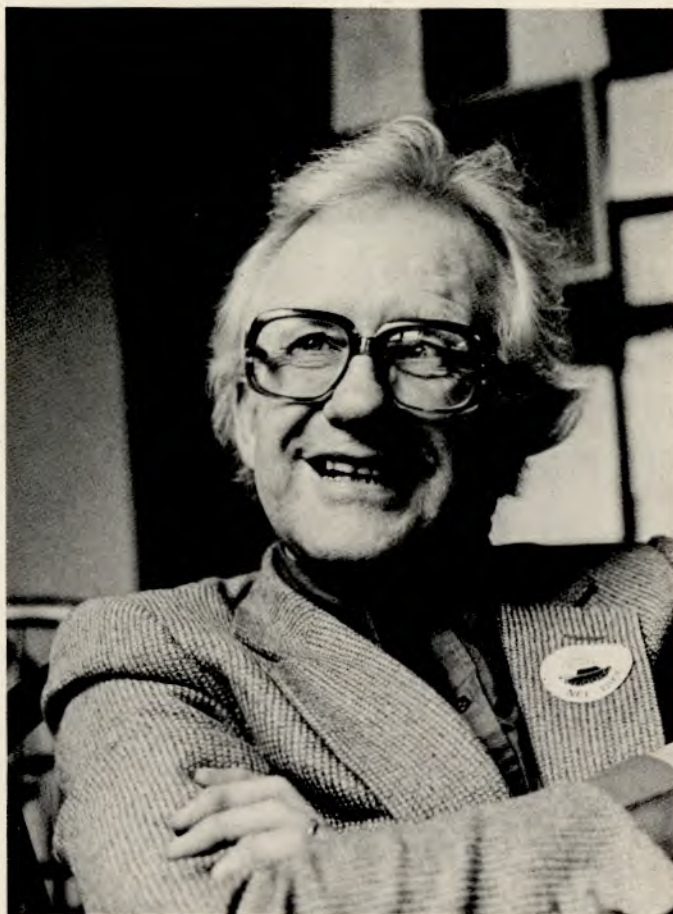
Jeg ville altså gi avkall på visse ting. Det fører da til spørsmålet om hva man skulle ha i stedet. Vel, jeg er ikke så sikker på om man alltid trenger noe i stedet. Men man trenger selvfølgelig ting som sambandsnett.

GRADEN AV DENSENTRALISERING

Røde Fane: — Men mye av det du sier åpner for vide tolkninger. For eksempel «desentralisering». Det kommer til et punkt hvor densentraliseringa slår over i den rene parodi. Vi kan se for oss en sersjant i hver skolekrets som høyeste militære myndighet lokalt. Slikt blir det ikke mye forsvarsevne av?

Galtung: — Fullstendig enig. Dette er en konkret og skikkelig debatt som vi kan føre. Det er en teknisk debatt, og er man bare enige om grunnprinsippene, så kan debatten gi resultater. Jeg er helt enig i at det her finnes en kurve med et optimumspunkt et eller annet sted. La oss si at vi på den ene siden har et forsvar med to hovedpunkter som Bardufoss og Huseby, hvor en ødeleggelse av disse betyr paralysering av hele forsvaret. På den annen side kan vi se for oss modellen med en sersjant pr. skolekrets. Da har vi grunnlag for å diskutere hvor melompunktet bør ligge.

Røde Fane: — Du har gått inn for utmelding av NATOS militære kommandosystem, men vil fortsette i den

- Når det gjelder personen Johan Galtung, så vil jeg bare delta i den ikke-militære del i et forsvar.

politiske alliansen. Samtidig ønsker du en omlegging av hele forsvarssystemet. Tror du dette vil være mulig å gjennomføre innen en allianse med NATO i det hele tatt?

Galtung: — Ja, det mener jeg absolutt. La oss for det første feste oss ved at Frankrike har gjort noe liknende, selv om Norge ikke er Frankrike. Politiske signaler i Vest-Europa kan tyde på at andre kan følge etter på et eller annet nivå, kanskje til og med Vest-Tyskland. Mest av alt blir jo dette bestemt av de politiske forhold i det enkelte land.

Hvis vi nå ser på Norge, så skal vi merke oss at Venstre har formulert et nytt forsvarspolitisk konsept. SV er i ferd med å gjøre det. AKP har sitt forholdsvis klart. Hvis du regner meg som

vokst ut av det pasifistiske miljø, så har du et tilskudd der. Den grønne bølge, Fremtiden i våre hender, begynner å orientere seg i retning av slike ting. Jeg vet at det finnes kretser i Høyre som er interessert, og i det norske militære, formoder jeg. Venstrefløyen i Arbeiderpartiet går også i den retningen. Hvis vi nå ser på alt dette, og er litt optimistisk et øyeblikk, så er det altså faktisk bare den konservative delen av Arbeiderpartiet, pluss kanskje Senterpartiet og selvfølgelig kjernen i Høyre og liknende, som er en minoritet som nekter å tenke nytt. Sammenlign med hvordan situasjonen var for 5–10 år siden, så ser dere en veldig forskjell.

EN ADVARSEL TIL FREDSEBEVEGELSEN

Røde Fane: — Du har kommet med advarsler til deler av fredsbevegelsen for å være for lite opptatt av dette med alternative forsvarsformer?

Galtung: — Den advarselen har jeg lagt fram i foredrag i Nederland, Belgia, Sveits, Østerrike, Tyskland og Italia på fredsbevegelsesmøter. Det er hele tiden dette: Kampen mot atomvåpen er viktig. Den er nødvendig, men den er ikke tilstrekkelig. Hvis dagens fredsbevegelser av en eller annen grunn greier å fjerne alle atomvåpnene fra Polen til Portugal — antageligvis med unntak av Frankrike, for det får de ikke til — så vil vi plutselig være i en situasjon hvor to viktige ting inntreffer. Det ene er en reell forvarssvekkelse, og det andre er en psykologisk usikkerhet hos en befolkning som er vant til å leve under en atomparaply, og plutselig finner at de ikke har noe annet i stedet. Disse to tingene henger sammen. Det ene er kan man si, objektivt politisk, det andre subjektivt psykologisk.

Jeg tror det er veldig viktig å arbeide på en slags tofronts strategi for kamp mot atombomben på den ene siden, og alternative forsvarsformer på den annen. Og hva det siste angår, har fredsbevegelsen vært svak, også den norske. Nei til Atomvåpen har en slags selvpålagt begrensning, med visse ting som ikke skal diskuteres, for det splitter. Det samme har bevegelser i flere europeiske land, og i noen grad «European Nuclear Disarmament» (END), hvor jeg er meget aktivt med, men jeg

må si jeg har vanskeligheter med det. Jeg opplever likevel at den typen synspunkter som jeg legger fram her, begynner å vinne fram.

Det pessimistiske synet er at hele kampanjen mot atomvåpen ender opp med et meget imponerende antall medlemmer, et meget imponerende antall underskrifter og et meget imponerende antall demonstrasjoner — og det er alt. Det optimistiske synet er at kampanjen er mellomstasjon til en mer moden og overveiet forsvarsdebatt. Og der må vi nok finne oss i at vi har forskjellige politiske syn når det gjelder hvordan vi oppfatter den sosiale dynamikken, selv om det her også er større likheter enn vi har vært oppmerksom på. Det er veldig viktig at vi samarbeider når det gjelder selve synet på et alternativt forsvar.

Røde Fane: — Du mener at spørsmålet om fredsvilje og fredsaktivitet, bør knyttes nærmere til diskusjonen om forsvarsbehov?

Galtung: — Det er akkurat det jeg mener. Og jeg mener at i 50-, 60-, og også i 70-årene diskuterte vi dette på en gal måte. For da hadde vi to nokså tåpelige diskusjonstemaer. Det ene var ut av NATO eller å forbli innafor NATO, det andre var forsvar eller ikke-forsvar. Det dreier seg om er hvordan skal vi være i NATO, og hva slags forsvar.

FORSVARET OG ATOMTERSKELN

Røde Fane: — Er du enig i en tankegang som sier at det å styrke den konvensjonelle forsvarsevnen i Vest-Europa generelt, også i Norge, har betydning for atomterskelen? Mener du at den alternative forsvarsdebatten også bør sees i denne sammenheng?

Galtung: — Det er opplagt at hvis du f.eks. bygger ned det konvensjonelle militære forsvaret og avskaffer et lag av atomvåpen, f.eks. mellomdistanseraketter, så ville du senke atomterskelen enda videre. Men hvis du høyner det konvensjonelle forsvaret, så vil det virke avvergende i forhold til bruk av atomvåpen. På den måten kan en gjerne si at sterke konvensjonelle forsvar bidrar til å redusere faren for atomkrig.

Røde Fane: — Du etterlyser mer interesse for alternativt forsvar i den norske fredsbevegelsen, og håper at kampanjen mot atomvåpen blir mel-

lomstasjon til en mer moden forsvarsdebatt. Trenger vi i dag et eget forum for slik diskusjon? Hvorfor har ikke Informasjonskomiteen for forsvarsdebatt i særlig grad BLITT et slikt forum?

Galtung: — Jeg tror i høy grad at vi har behov for et slikt forum. I den lista av faktorer i det norske samfunn som orienterer seg i retning av alternative forsvarsformer, er det så mange og forskjellige aktører at det å ha et forum som binder dem sammen i noen grad, i hvert fall i debatt, synes meg å være en hovedoppgave. Om Informasjonskomiteen kan være en bærer av det, det vet jeg ikke. Den ble stiftet høsten 80, og hadde sitt åpningsmøte i min dagligstue på Furulund. Jeg tror jeg kan si at på det tidspunkt for 1½ år siden var tida ikke moden. Vi har kommet lengre, det kan komme til å gå fort nå.

FORTSATT PASIFIST

Røde Fane: — Vi vil gjerne spørre litt om Johan Galtungs egen holdning. Du har i fredsbevegelsen alltid vært kjent som pasifist. I hvor stor grad har du endret personlig holdning?

Galtung: — Jeg har ikke endret personlig holdning. Når det gjelder personen Johan Galtung, så vil jeg bare delta i den ikke-militære del i et forsvar. Det er en veldig dypt forankret holdning. Jeg vet utmerket godt at det bare er en liten del av den norske befolkning som deler dette synet. Og jeg kan ikke skjønne at jeg har noen rett til å gjøre den andre delen, som er majoriteten, forsvarsløs. Om jeg og andre gjennom en historisk utvikling kan overbevise andre om at vi likevel har det beste synet, da er situasjonen en helt annen. Det er den ikke nå. Altså mener jeg at vi skal ha et forsvar som er slik at enhver kan finne den posisjon som svarer til vedkommendes holdning — innenfor den rammen som jeg nevnte før. Dette med atomparaply og bindingen til USA regner jeg ikke som forsvar, det ser jeg som selvmord og galenskap.

— MEN ENGASJERT I FORSVARET

Har jeg da endret syn? Ikke for mitt eget vedkommende, men jeg har altså kommet til at det er veldig viktig å være med på å utforme til og med det mili-

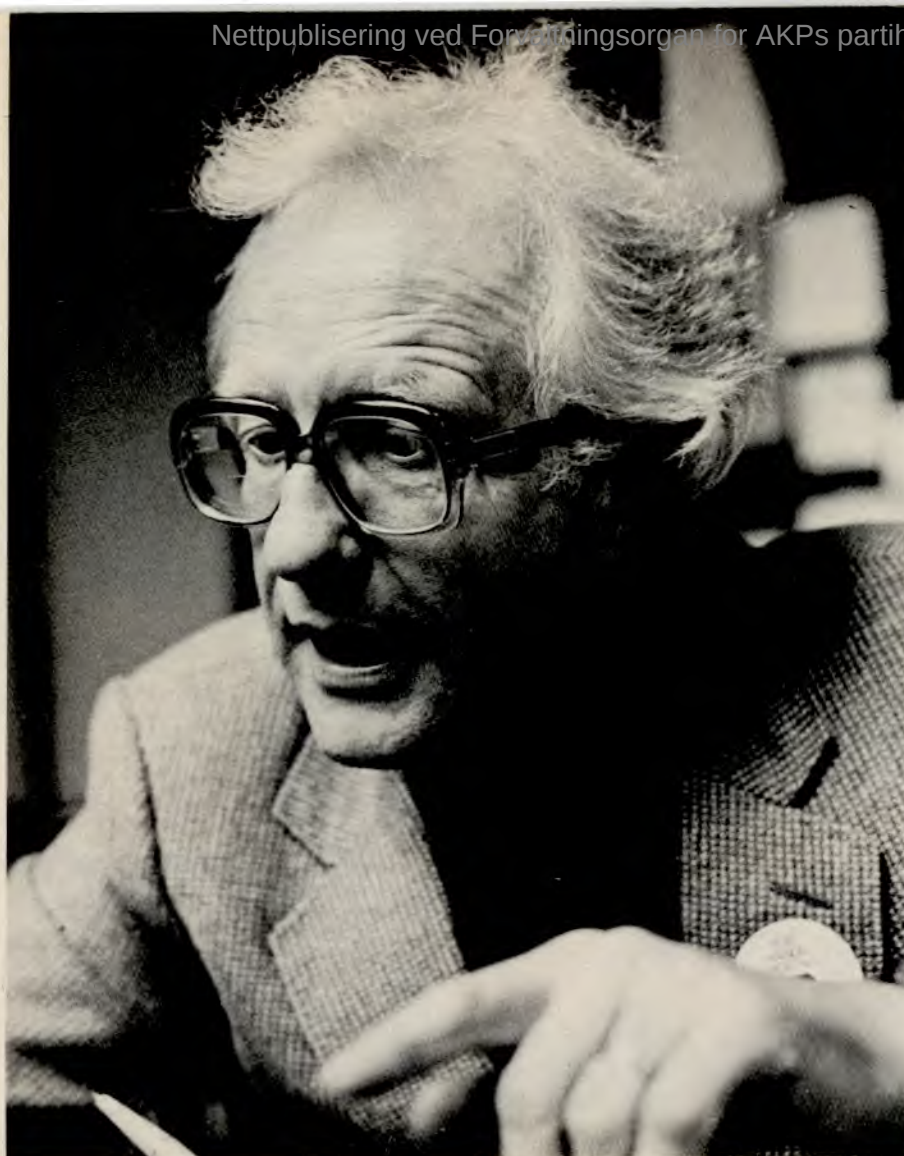

Foto: Leif Gabrielsen

— *Det er viktig å arbeide mot atombomben på den ene siden, og for alternative forsvarsformer på den annen.*

tære forsvaret. Det har jeg ikke gjort tidligere. Jeg har liksom ikke syntes det var min oppgave. Jeg har ment at de som tror på det får gjøre det, og så oppdaget jeg i løpet av 20 år, at de *gjør* det jo ikke! Da får til og med en ikke-militær, til dels anti-militær, ta på seg å være med på debatten.

For mitt vedkommende har det hjulpet veldig mye at vi i den internasjonale fredsbevegelse har ganske mange militære. Vi har de berømte «8 generaler for fred», bl.a. norske Johan Christie. Jeg har kunnet snakke med disse, og det har vært veldig viktig. Der har jeg kunnet prøve mine mer amatørmessige synspunkter overfor fagfolk, som kan korrigere meg. Og jeg har da opplevet innenfor enkelte ting, tør jeg si, at amatører har kunnet tenke lenger enn fagmannen. Den militære tanke, den er

nokså snever. Det er jo ikke akkurat den store radikalismen som trives best i de miljøer. Jeg mener ikke politisk radikalisme, men intellektuell radikalisme — bare det å kunne tenke nye tanker i det hele tatt.

Røde Fane: — Hvordan ser du på betydningen av sivil beredskap?

Galtung: — Sivil beredskap ser jeg på som to helt forskjellige ting, avhengig av om et land er knyttet til en offensivt orientert supermakt i allianse, eller ikke. Sivilforsvaret i Norge vil øyeblikkelig bli oppfattet av Sovjet som et klart tegn på at USA forbereder et førsteslagsangrep. Det inngår dermed i en spenningsøkning. Jeg ville altså være skeptisk overfor det. Sivilforsvaret i Sveits er det ingen som er redde for, det skaper ingen engstelse.

Jeg ville altså si at det er galt å satse

mye på sivilforsvaret først, og så prøve å avkople seg fra USA. Først avkopling fra USA, på den gradvise måten jeg nevnte, så oppbygging av sivilforsvaret. Med andre ord er faktorenes rekkefølge viktig.

GROBUNN OGSÅ I ØST

Røde Fane: — Hvordan vurderer du mulighetene for fredsbevegelser i Øst-Europa?

Galtung: — Jeg vurderer det slik at hvis man skulle prøve å finne akkurat de samme bevegelsene i øst som man har i vest, så er det forgjeves. Det er klart at slike bevegelser bare dannes i samfunn som har en form for demokratisk frihet som vi har. I den grad det finnes fredsbevegelser i øst, vil det vesentlig være med myndighetenes godkjenning, og her er Romania det beste eksemplet.

Men det plager meg ikke så meget, for jeg tror at i en rekke av landene i øst er regjeringene stort sett på fredsbevegelsens plattform. Jeg tenker ikke på Sovjet, selvfølgelig, jeg tenker på de østeuropeiske landene. Jeg tror ikke det er store forskjeller mellom synspunktene til en Ceausescu, som jeg kjenner godt personlig og har diskutert mye med, og den vesteuropeiske fredsbevegelsen.

Røde Fane: Men Romania er vel unntaket i Østblokken?

Galtung: — Nei, det strekker seg også i noen grad inn i Ungarn. Og det er visse trekk i Bulgaria, som jeg synes går i riktig retning. Jeg vil nok også si at jeg ikke vil bli så overrasket om Polen, når de kommer seg over noe av det de er oppe i nå, ville kunne komme i fredsbevegelsens retning. Tsjekkoslovakia og Øst-Tyskland tror jeg ikke noe på.

Røde Fane: — Vil du si at Solidaritet og Charta 77 og sånne bevegelser har noe med fredsbevegelsen å gjøre?

Galtung: — Absolutt. Jeg ser det som en utfordring av supermakter, og som en utfordring av hele det militære, byråkratiske, konstitusjonelle, korporative kompleks. Jeg vil også si at det i Solidarnosc og til dels i den tsjekkiske bevegelsen finnes en del primitiv forsvarspolitisk tenkning. Men det ser jeg mest som uttrykk for dårlig informasjon.

- Varer, kjøpt for vestlig valuta, selges til Sovjet for valuta som ikke kan byttes med vestlige land.
- Sovjetiske ministre kommer på besøk i Polen — og bestemte varer forsvinner fra handelen.
- Korn sendes til ommaling — men kommer aldri tilbake.
- En økende andel av industriproduksjonen selges til Sovjet — med store tap.
- Våpen fra Sovjet betales med blodpris.

Dette er noen av punktene delegaten *Marian Rajski* la fram på et partimøte i Gdynia den 16. mai 1981. Møtet var en forberedelse til partikongressen i Warszawa.

Rajski stiller spørsmålet: *Hvem mottar den hjelpen som er tiltenkt Polen?*, og gir klart svar. Gjennom en rekke konkrete analyser og eksempler viser han hvordan det økonomiske samkvemet med Sovjet stadig undergraver Polens økonomi.

For denne modige talen ble han avsatt og fengslet ved kuppet i desember i fjor. Men da hadde Solidaritet allerede spredt talen hans til det polske folket.

Slik tapper Sovjet landet

Kamerater! Det kan ikke være mulig at det finnes saker som har ført til sammenbrudd av en 35 millioners ressursrik stat, som ikke skulle være tillatt å ta opp i diskusjoner under marxist-leninistiske partimøter mellom partier av denne type. Kamerater, hvis det finnes slike saker som forblir «tabu»-område, så er det ingen mening i å synge «Internasjonalen».

Uten å nøle fastslår jeg at årsaken til vårt økonomiske sammenbrudd ligger i noen spesielle betingelser ved vareutvekslingen innenfor vår internasjonale handel, og på noen aspekter ved en internasjonalisme som er ukontrollert av folkestyrte instanser.

Når jeg sier noe slikt, er det ikke for å undergrave internasjonalismens grunnlag, heller ikke økonomisk integrasjon i sin helhet. Det gjelder å forstå fornuftige grenser som nasjonen kan leve og utvikle seg innenfor.

I løpet av de siste månedene har jeg viet mye fritid til lesing og høring av

nesten den samlede presse som har kommet ut i Polen, og som omhandler den politiske krisen innenfor partiet vårt og sammenbruddet av næringslivet.

Tilgi meg, kamerater, denne samvinnningen. Men hele denne pressedebatten, både den som er eksponert i publikasjoner kontrollert av partiet og den utenfor kontrollen, minner om kvaksalveres råd til en døende pasient. Hver av dem kjenner sannheten og er overbevist om at pasienten dør. Men samlet virker de som om de var trollebundet av den sjette artikkel i kvaksalvernes lovsamling. De er liksom overbevist om at ved å offentliggjøre sannheten vil hver av dem bli ekskludert fra kvaksalvernes samfunn og miste sitt livsgrunnlag. Det minst viktige er pasienten, han kan dø. De glemmer bare en liten detalj; det at også deres egen eksistens da vil ta slutt.

I overensstemmelse med mitt motto, nevnt i begynnelsen, vil jeg her be-

Diskusjoner om valutakurser, transferrubler osv. virker ofte tørre. Talen viser at det under dette ligger store motsigelser i politisk økonomi mellom stater.

Han mener tydeligvis at en «transferrubel» ville være OK om den basertes på det han kaller «varebytte». Med det mener han trolig at varer skal byttes i tråd med verdiloven, dvs. at like mengder sosialt nødvendig arbeid skal byttes. Men han er imot «administrative kurser» fordi det i Comecon betyr utbytting.

Offisielt heter det i Comecon at varer dels skal byttes i tråd med verdiloven, dvs. at «like mengder sosialt nødvendig arbeid byttes», slik at de involverte firmaer og stater oppnår «profitt». På den andre siden heter det at *prisene* ikke bare bestemmes av verdiloven, men i hovedsak bestemmes av *loven om planlegging*. Det betyr at de blir fastsatt administrativt innen COMECONs organer i samband med samordningen av femårsplanene. Dette betyr at et ele-

O L E N

ment av *makt* kommer inn i prisfastsettelsen og profittfastsettelsen. 1) Hva med valutakursen, transferrublen? Den bestemmer den relative *prisen* på medlemslandas valuta. Transferrublen er en avregningsenhet som nyttes i transaksjoner mellom statene. Dels er den knytta til rubelens verdi og dels til gullet. Slik heter det i avtalen om IBEC (den felles betalingsbanken) av 1970.²⁾ Hvordan blir denne kursen fastsatt? Grunnleggende sett på samme vis som vareprisene. Dels gjennom

verdiloven, men i hovedsak gjennom administrative vedtak. På ny kommer et element av makt inn.

Det er virkningen av dette maktelementet talen behandler. Det administrative maktelementet kan Sovjet bruke på to vis. Dels ved å sette *varepriser* under deres verdi når Sovjet importerer, eller over deres verdi når Sovjets eksporter. Og dels ved å fastsette prisen på *valutaene* slik at de avviker fra verdien, slik at Sovjets rubler og derved transferrublen gis en høyere pris enn dens verdi og f.eks. zlo-

tyen en lavere pris enn dens verdi, jfr. forfatterens påpeking av forholda mellom rubel, dollar og zloty. Og i grunnen kan vi legge til en tredje metode: Transferrublen er knytta til gull. Det er en vare Sovjet nærmest har monopol på sammen med Sør-Afrika. Det er da mulig å manipulere med gullprisen slik at prisen på valutaene påvirkes indirekte til Sovjets fordel. Resultatet av denne administrative makten er et ulikt bytte som fører til utbytting av Polen. Anklager av liknende art er kommet også fra andre Comecon-land, og de reflekterer motsigelser mellom statskapitalene i Øst i kampen om merverdien innen Comecon!

Kilder:

Porgress Publishers;

2) The Multilateral Economic Cooperation of Socialist States; A Collection of Documents, Moskva 1977.

1) Ninel Bautina:

CMEA (Comecon) To-day: From Economic Cooperation to Economic Integration. Moskva 1975.

3) Victor og Ellen Perlo:

Dynamic Stability: The Soviet Economy To-day. Moskva 1980.

POLEN

røre et tabu-emne.

Jeg ønsker å tale om de reelle årsakene til vårt økonomiske sammenbrudd. Disse årsakene er, etter min beskjedne oppfatning, dypt skjult for partiet og nasjonen, og ingen har til hensikt å offentliggjøre dem. Tvert imot. Etterfølgende regjeringer i de siste månedene gjør alt som ligger i deres makt for ikke å avdekke dem. Det betyr at de ikke har til hensikt å fjerne dem. Regjeringene er beredt til hva som helst for å skjule sannheten for nasjonen.

De er beredt til å registrere alle sorter av «Solidaritet» — bøndernes, småbys o.l. De er beredt til å gi samtykke til overføring i alle radio- og TV-kanaler av høymesser, kveldsmesser, mai-messer, alt for å utsette til seinere, eller overlate til neste regjering, å diskutere de virkelige årsakene til Polens økonomiske krise. Men det er ikke mulig å bakke ut mer. Partiet må løse dette problemet.

STÅLVERKET HAR IKKE SKYLDA

Nå vil jeg si noe om meg selv.

Kamerater, jeg har vært en varm tilhenger av kamerat Giereks økonomiske politikk under 3/4 av hans regjeringstid, og jeg skjemmes ikke for dette. I denne perioden ble det gjort mye, mer enn under alle våre femårsplaner etter krigen.

Tar en i betraktning at Polens gjeld pr. 31. desember 1975 besto av 3,8 milliarder dollar i 2. betalingsområde, mens i 1. område (1) var balansen positiv, har en all grunn til stolthet. Vår kredittverdighet var, uten å forstyrre balansen på det interne markedet, i dette tidsrommet ca. 2 milliarder dollar pr. år.

Noen skrupelige propagandafolk forsøkte å si at det var herr Szezepanski, fru Gierek, sønnen til Jaroszewicz som stjal fra Folkerepublikken Polen. Seinere ble «freelance-økonome» og stålverket Katowice oppfunnet.

Dere må tilgi at jeg gir noen fakta vedrørende reising av stålverket Katowice. I den første etappen kostet verket 80 milliarder zloty. Finansielle utgifter ble dekket ved devaluering, eller trykking av pengesedler (dette er en

måte å industrialisere landet på). Utgifter til materiell førte til at noen tusen byggeprosjekter stanset opp, deriblant prosjekter for helsevesenet, kommuner, sosiale og kooperative bygg. 60 prosent av stålverkets utstyr ble produsert i Polen. Men allerede i 1980 ga verket 4 millioner tonn stål, derav eksport for 900 mill. eksport zlotys, med 140 mill. dollar til 2. betalingsområde. Stålverket «Katowice»s administrerende direktør Zbigniew Szalajda sa til ukebladet «Polityka» den 22. juli 1978 at hvis både materialer og arbeidslønn ble betalt i dollar, så ville likevel hvert tonn ferdig stål gi 75 prosent fortjeneste, forutsatt at stålet ble solgt i 2. betalingsområde. Altså, stålverket «Katowice» har ikke skylden.

Her stilles et spørsmål rettet til hele stålindustrien: Hvorfor — etter omforming av et par millioner tonn stål til jernbanevogner, skip, fly, maskiner, biler og flymotorer — er vår stålindustri tapsbringende?

Spørsmålet er: Hva skjedde i 1976, hva slags mekanismer begynte å styre vår økonomi?

Kamerater, det er ikke mulig å gå fra hverandre uten å besvare dette spørsmålet. Hverken fylkespartimøtet eller 9. kongress vil gi svar på dette hvis ikke vi begynner. Vi må finne svaret selv om vi må krenke det viktigste «tabu»-området. Dere blir kanskje forbauset når jeg fastslår at økonomien vår brøt sammen i årene 1976/77. Dessverre er dette sannheten.

Næringslivet vårt brøt sammen i 1977. De etterfølgende årene har vært livet til en bankerott, som lever av gjeld. Nå har vi trådt inn i 3. etappe — tiggeriet.

Kamerat vise-statsminister Jagielski er ansvarlig for økonomien innenfor Comecon. Han skammer seg ikke. En servil utfører av ordrene har jaget oss til randen av stupet. Dessverre, 4. etappe betyr tap av uavhengighet. Dette er kanskje kamerat Jagielski's mål? ...

Det jeg nå viser kan virke kontroversielt, kanskje direkte provokatorisk. Jeg våger å formulere disse ting offentlig etter at jeg har studert diverse statistiske årbøker, fagtidsskrifter o.l. for de siste 10 årene. Jeg kan underbygge mine påstander med absolutte

tall når det gjelder utviklingen av vår utenrikshandel i løpet av de siste 5 årene. Noen av rapportene om økning av handelen med 1. betalingsområde passer bedre for et satirisk tidsskrift — om resultatene ikke var så tragiske for nasjonen.

«TRANSFER-RUBELEN»

Hvis dere tillater at jeg bruker noe mer tid enn forutsatt, vil jeg legge fram flere eksempler. Grovt sett består utenrikshandelen vår i at vi kjøper produksjonsmidler, lisenser, råvarer, halvfabrikata og mat for hard valuta, mens vi stort sett selger ferdige produkter for såkalt «transfer-rubel», som ikke er noen valuta. Dette betalingsmiddelet kunne fungere fram til 1975 som en slags avregningsfaktor. Fram til dette tidspunktet var vår handel i 1. betalingsområde basert på «clearing» — varebytte. «Transfer-rubelen» kunne fungere, men måtte ikke. Dette berodde på at den varen som vi skulle selge f.eks. til Sovjetunionen (SU) ble omregnet etter vestlige børsnoteringer til dollar. Det samme gjorde SU med sine varer. Så ble dollaren omregnet til rubel, og når gjensidig varebytte var mulig, ble det undertegnet en avtale i «transfer-rubel». Dette var et bedrageri, men likevel med begrensninger. SU kunne erverve seg noen produkter valutaløst, uten å bekymre seg for lisenser, innkjøp av teknologi og igangsetting av produksjon.

Storbedrageriet begynner i det øyeblikk en krenker partnerskap-prinsippet, dvs. når en tvinger oss til å eksportere jernbanevogner, skip, fly, o.l., det vil si høytforedledede produkter, som krever at vi må kjøpe utstyr for hard valuta. Vår ulykke begynte i 1976. Da gikk vi fullstendig over til «transfer-rubel» som betalingsmiddel.

Jeg er klar over at det jeg sier kan virke kjedelig, men vi må gjennom et slikt resonnement for å forstå årsaken til krisen.

Kort sagt bygger «transfer-rubel» på gulletts paritet, og svarer til 0,987412 gram gull og er lik en sovjetisk rubel. Dette er en administrativ kurs, og sannheten om dette er den samme som om gjeldende paritet til polsk zloty, med kurs fastlagt i oktober 1950 til 0,222168 gram rent gull, dvs. 3,24

1) 1. betalingsområde — De andre Comecon-landa, i hovedsak Sovjet.

POLEN

zloty for en dollar. En slik rubel-paritet har betydning så langt det angår indre anliggender, propaganda, turisme og utgifter til diplomater. Den moderne betalingsmiddelhistorien kjenner det en kaller «administrative kurser», men slike avregningsmetoder må ha full dekning i varebytte, uten begrensninger. De må gjelde råstoffer så vel som høyt foredlede produkter.

Et betalingsmiddel som ikke oppfyller disse kravene er et tyveri og underkastelsesredskap for den sterke partner mot den svake. «Transfer-rubelen» er ikke penger, ikke noe akkumuleringsmiddel for valutareserver. Den har aldri vært «transferabel», dvs. overførbar. Vi kan ikke betale vår gjeld i Øst-Europa med disse pengene selv om vår varehandelsaldo med SU så seint som i 1976 var positiv. For SU representerer dette et mirakuløst redskap for å veksle 62 kopieker i en dollar. SU's fortjeneste betyr vårt tap.

Den naive troen som regjeringen og partiledelsen har knyttet til «transfer-rubel» er den faktiske årsaken til det økonomiske sammenbruddet vårt.

Men det finnes et tilfelle hvor «transfer-rubelen» representerer penger som kan veksles. Det gjelder rubler betalt til diplomater og ansatte ved Comecon i Moskva. Der veksles den til noe lavere kurs i dollar, og dollaren selges på

svartebørsen i Polen for å kjøpe rubel, også på svartebørsen som videre veksles til dollar i Moskva. Da begynner rubelen å bli «transferabel», og gi utbytte som vokser som en geometrisk rekke.

Våre diplomater og Comecon-funksjonærer, innehavere av diplomatpass, kan dra nytte av dette. De er beredt til å skrive under på alle avtaler som er ugunstige for Polen, bare for å beholde diplomatpassene sine som bringer dem slik fortjeneste. Derfor begynte de etter Kosygins besøk i Warszawa i 1975 med stor iver å forberede integrasjon.

For dem og bare for dem er «transfer-rubel» penger.

ØKENDE ØKONOMISK INTEGRASJON

Krisen vår har røtter som kan lokaliseres i tid og rom. Helt fram til 1970 var utenrikshandelen med 1. betalingsområde basert på «clearing».

Første tegn var 25. Comecon-kongress i 1974 i Bukaresti. Der ble «kompleks-program for perfektjonering av samarbeid og utvikling av sosialistisk, økonomisk integrasjon» gjennomdrøftet og vedtatt. Innføring av vedtakene møtte motstand. Handelsdepartementet var styrt av gamle krefter som ikke ville tro at «transfer-rubel» var et middel til økonomisk integrasjon. Som eksempel kan

nevnes avtalen med Chicago-firmaet International Harvester, inngått i 1972. Det gjaldt samarbeid ved bygging og salg av tunge bygge- og anleggsmaskiner. Avtalen inneholdt en klausul som forbød den polske partneren å selge maskiner til 1. betalingsområde eller til den 3. verden for noe annet enn hard valuta. Antakelig ble det gjort takket være USAs ambassadør, professor Trabczynski, som kjente alle nyanser innenfor handelen vår. Derfor måtte han også senere oppgi stillingen. På den 25. Comecon-kongressen holdt statsminister Jaroszewicz en entusiastisk tale som approberte alle sovjetiske forslag. Her begynner syndene hans.

Neste skritt er Kosygins besøk i Warszawa i august 1975. Samtaleemnet var en analyse av koordineringen av økonomiske planer i Polen og SU for 1976/80.

Endelig begynte Den Internationale samarbeidsbank for Comecon å virke for fullt i 1977. Ikke uten grunn er dette det første kriseåret for oss. Partiledelsen og regjeringen trodde på dette tidspunktet at en dollar var verdt 69 kopieker. Appetitten vokser mens en spiser. I dag er dollaren ikke verdt mer enn 62 kopieker.

MINISTRENE KOMMER — VARENE FORSVINNER

Her bør en minne om hvordan fakta ble framlagt for folket gjennom massemedia.

Vi husker fra annen del av 70-årene en hel valfart av representanter for sovjetisk næringsliv til Warszawa. I TV så vi til og med handelsråder fra glemte asiatiske sovjetrepublikker undertegne avtaler. Det var en regelmessighet: Etter hvert besøk forsvant varer fra handelen som svarte til departementsrådets spesialitet. Statsminister Jaroszewicz undertegnet med absolutt full underdanighet og frykt, han signerte og signerte. Noe han har undertegnet gjelder helt fram til året 1990.

Etter energiministerens besøk begynte problemene med kullet. Kraftverkene begynte å få levert forurenset kull som reduserer energiproduksjonen med 15–17 prosent — det som svarer til den aktuelle energi-mangelen. Kulleveransene til landbruket ble redusert.

Et polsk skip losses i Leningrad: Mens Polen utarmes transporteres livsnødvendige varer til Sovjet.

POLEN

Etter kjemiministerens besøk begynte vanskelighetene med produksjonen av kunstgjødsel og brukskjemikalier. Etter helseministerens besøk i Warszawa og ved «Elwro» i Wroclaw endret en produksjonsplaner. Det ble startet eksport av komponenter til 1. betalingsområde i et antall på titall millioner stykk pr. år.

Endelig, etter landbruksministerens besøk, begynte kamerat Barcikowski, vår landbruksminister, planmessig å ødelegge denne næringen. Vi ble til reelle eksportører av korn og kjøtt til SU. Da disse opplysningene kom til meg for første gang, tok jeg det for fiendtlig propaganda. Men et fouroligende antall kalvekjøtt-transporter i retning Braniewo, og tilfældige, men nøyaktige informasjoner om re-eksport av korn, har endret min oppfatning. I publikasjoner utarbeidet av våre vitenskapsmenn vedrørende korn-balansen manglet det 4—6 millioner tonn pr. år.

Da jeg i fjor høst fikk opplysninger om at togene våre, som bringer korn til såkalt ommaling i DDR og Tsjekkoslovakia, vender tilbake tomme, ble jeg ikke forbauset.

Så seint som i 1975, med produksjon av ca. 3 mill. tonn kjøtt og med eksport til Vesten av ca. 1 million tonn, innførte vi bare 3,5 millioner tonn korn til ca. 2,9 milliarder dollar. I dag importerer vi 10 millioner tonn.

Det er forståelig at sovjetiske handelsfolk, som holder i sine hender slike redskaper som Den internasjonale samarbeidsbanken og «transfer-rubelen», samt en så naiv partner som den polske utenrikshandelsministeren, ikke strever etter å utvikle landbruket hos seg selv. Dette er for dem «Eldorado», en valuta-gruve hvor en ikke behøver å skitne til hendene (når det gjelder ren samvittighet er jeg i tvil).

UTENRIKSHANDELEN

Så er det spørsmålet om hvordan utenrikshandelen med 1. betalingsområde utvikler seg i prosenter?

Prosent er ofte en forvirrende indikator. Liten prosent av liten omsetning representerer lite, men liten prosent av stor handel er mye.

Vår handel med SU øker i h.t. følgende tall:

— årene 1960 — 1970 8,2 % pr år

— årene 1970—1975 17,2 % pr. år
— årene 1976—1980 22,0 % pr. år

Produksjonsøkningen i årene 1976—80 representerte 5,8 prosent pr. år. Og her ser en gapet. Eksporten økte flere ganger mer enn produksjonen. Her finner vi også svaret på spørsmålet om hvorfor matforsyningen i løpet av de siste fem årene ble forverret fra år til år, hvorfor vi i 1980 bare kunne ofre 4 prosent av industriproduksjonen til landbruket.

I et TV-program 5. mai 1981 uttalte de ansvarlige at i løpet av 1981 vil ikke industrien makte å levere de lovede 4 prosent av produksjonen. For å oppfylle disse svært beskjedne løftene i forhold til landbruket måtte en ha opphevet flere avtaler, inngått i årene 1975/80, med 1. betalingsområde og forklart den sovjetiske regjeringen og det sovjetiske partiet hva årsaken til vår krise var. Men dessverre, når en ser TV-klipp som viser møter mellom regjeringen og partiledelsen vår og sovjetiske kamerater, får en inntrykk av at de oppfører seg som underdanige skolebarn overfor en streng lærer. De er ikke i stand til å starte noen åpen partidiskusjon.

NOEN EKSEMPLER

Kamerater, relative tall er ikke lette å oppfatte. Derfor har jeg skrevet ned en del fakta som best karakteriserer utviklingen av økonomien vår i løpet av de siste 5 årene.

Og her er disse:

- SU er blitt den største avtakeren av polsk høyspentutstyr og transformatorstasjoner. SU har opphevet importen av slikt utstyr fra 2. betalingsområde. Kilde: «Zyciegospodarcze» nr. 50/76 («Økonomiliv» — videre forkortet — «Z.G.»)
- Av i alt 60 000 bremseklosser som monteres i «Kamaz» — bilfabrikk i Sovjetunionen, er 50 000 produsert i Praszka (Z.G. nr. 29/76).
- I løpet av årene 1975/76 har SU tredoblet innkjøpet av bergverksmaskiner fra Polen (Z.G. nr. 27/77).

- Dreiebenkfabrikk i Bialystok produserte i 1972 i alt 3000 enheter. I 1976 eksporterte fabrikkken 46 000 enheter til SU.
- Takket være de sovjetiske avtakernes tilfredshet kunne H. Cegielski-verket (Poznan) i årene 1976/80 øke eksporten av jernbanevogner til SU med 60 prosent (Z.G. nr. 38/76).
- «Zastal»-verket i Zielona Gora har produsert i alt 160 000 jernbanevogner, derav ble 92 000 eksportert til SU (Z.G. 48/78).
- Den største avtaker av telefonapparater fra Polen er SU. SU har innstilt importen fra 2. betalingsområde. Vi har eksportert til SU 5 mill. stk. (Z.G. nr. 22/78).
- Skip selger vi med 10—15 års kreditt, selv kjøper vi kontant og dyrere. («Dziennik Baltycki» av 07.04.81).
- I årene 1981—85 skal «Bumar» årlig eksportere til SU 1000 gravemaskiner, 860 selvladere, 15 000 omlastningskasser. I alt 62 forskjellige typer byggemaskiner som, ifølge Andrzej Chmielewski's analyse, bygges av flere komponenter kjøpt for valuta. De selges for «transfer-rubel» (Z.G. nr. 6/80).
- Til SU går 60 prosent av polsk eksport av computerutstyr, analogautomatikk og fysikalske apparater. De resterende 40 prosent representerer forpliktelser på grunn av lisenser. («Polityka» nr. 3/78).
- SU er hovedavtaker av flymotorer fra Rzeszow. Årlig produksjon ca. 15 000 stykk (TV-program).
- Polen har inngått avtale med SU om leveranse av VVS-armatur. Landets behov suppleres ved import som bringer direkte tap i forhold til inntekter fra eksport. («Teknisk Revy» nr. 20/78).
- Lokomotivfabrikken «Pablok» i Chrzanow har nedlagt produksjonen av reservedeler til polsk-produserte dieseldrevne lokomotiver til fordel for in-

POLEN

tegrasjon med kranfabrikken i Odessa i 1978. Som resultat ble noen hundre lokomotiver imobile vinteren 1979 («hundreårsvinteren» i Polen).

- Inntil 1975 har Polen eksportert i alt 45 svovelsyrefabrikker, av dem 25 til SU. For årene 1976-80 er det inngått avtale om eksport av 33 fabrikker til SU. Hver med kapasitet på 680 000 tonn syre pr. år. (Z.G. nr. 27/76).
- SU har inngått avtaler om kullleveranser i årene 1981–85: Til DDR 4,1 mill. tonn pr. år, til Tsjekkoslovakia 3,2 mill. tonn pr. år og til det italienske firmaet «Finsider» 2,2 mill. tonn pr. år. Hovedspørsmål: Hvordan foregår transporten? Fire omlastningsstasjoner ved hver østgrense og en bredsporlinje ekspederer kull i akkurat omvendt retning.

Kamerater, dette er bare noen eksempler hentet fra hundretalls av bedrifter som retter 90 prosent av produksjonen sin mot 1. betalingsområde.

Den fullstendige fortegnelsen omfatter flere tusen poster. Blant dem finner vi verftene, flyfabrikker m.m. Denne eksporten holder vi ved like til en pris av flere milliarder dollar. Ifølge statsråd Karski's erklæring må vi låne 11 milliarder dollar i Vesten i 1981 for å sikre denne produksjonen. («Dzienni'k Baltycki» nr. 75/81). Og her finner vi svaret på hvorfor landbruket mangler 80 000 forskjellige typer verktøy og reservedeler for maskiner. Dette har hatt som resultat at landbruksmaskiner til en verdi av 430 milliarder zloty er ute av funksjon, mens ventetiden for en leilighet har økt til 12 år ...

MYTEN OM TAP OG VINNING

Omfanget av denne eksporten er beskrevet ganske nøyaktig i flere artikler. Hovedtankene i disse er at vi taper ved eksporten til SU, men tjener på 9 mill. tonn malm og 13 mill. tonn råolje som importeres fra SU. En slik myte ble endelig avslørt under et TV-program, «Korrespondentenes forum», den 12. mars 1981. Formålet med sendingen var propaganda. I dette programmet opptrådte våre visestatsmi-

nistere ansvarlige for økonomi, SU's handelsrepresentant Borys Koltunow og en gruppe fjollete funksjonærer fra ministeriet, som hadde til oppgave å gjenta slagord om hjelp og vennskap.

Det er av interesse å gjengi fire uttalelser.

Visestatsminister Jagielski sa bare en setning: «De siste 5 årene har vi ikke ført noen kontrollavregning, og det ville være nyttig om utenrikshandelsepartementet gjennomførte en slik avregning» ... Merkelig, kameraten som med visestatsministers rang er ansvarlig overfor regjeringen for sosialistisk integrasjon i Comecon vet ikke om vi tjener eller taper ved denne handelen. Den samme kameraten har offentliggjort en artikkel i anledning av 6. partipenum hvor han omtalte fordele ved handel med SU. Han informerer at SU sikrer oss 100 prosent leveranser av trematerialer. Han glemte å tilføye hvor bl.a. halvparten av møblene våre sendes. Det ser ut til at kameraten gjør narr av oss. Statsråd Krzak opplyste at en «transfer-rubel» koster 44,44 zloty ved eksport av maskiner, mens prisen ved import av råvarer er atskillig høyere enn den fastlagte kursen. Med dette felte han myten om billige råstoffer.

Herr Borys Koltunow forsøkte å redde situasjonen og erklærte at SU også taper på handelen med Polen. SU importerer blikk fra 2. betalingsområde til «Lada». Dette videre-eksporteres til Polen.

Jeg har kontrollert. Den største importen var i 1977 og besto av 5000 stk. Et tonn råblikk koster 300 dollar og rekker for 5 biler. SU tapte 300 000 dollar på eksport til Polen i 1977.

Våre årlige tap etter 1977 svarer til den økende belåningen, eller ca. 6 milliarder dollar pr. år. I tillegg kommer begrensningene i forbruket, forverring av boligforhold, tap i landbruk. — Milliardtap som bæres av nasjonen som resultat av økonomisk sammenbrudd. Hva herr Koltunows argumenter gjelder, så vil jeg supplere opplysningene hans. — Polen produserer 10 subsystemer (komponenter) og diverse deler til «Lada», Bulgaria og Ungarn 18 subsystemer (komponenter), Tsjekkoslovakia leverer elektriske installasjoner. («Politika» nr. 39/80).

Den viktigste uttalelsen kom fra statsråden for maskinindustrien. Han fastslo at vår maskineksport til SU to ganger overstiger importen.

HVA VÅPNENE KOSTER

Spørsmål — hvorfor er balansen negativ?

Jeg vil forsøke å avdekke det skjulte. Jeg understreker at alt dette er sikret ved paragrafer, artikler og sensurforbud. Selv her på partimøtene er det ikke mulig å diskutere fritt. Dette bør gjøres under partikongressen. Min oppgave er å gjøre dere oppmerksomme på problemet.

Kamerater, i politikk og i big business er det et kjent uttrykk at «våpen har ikke pris» (dvs. våpen har ikke fastlagt pris, eller: for våpen betales så mye selgeren forlanger).

Muligens er ikke bråkmakere som Libya og Irak i stand til å betale enhver pris. Kan vi gjøre det?

Vi har bare en leverandør. Det vercerer forskjellige opplysninger om dette blant oss som jeg ikke ønsker å gjenta, fordi jeg ikke kan kontrollere dem.

Det er ikke avgjørende akkurat nå om vi avbetaler et kampply med 25 eller 250 helikoptere. Det er ikke viktig om vi betaler to jernbanevogner fylt med våpen, med ett eller to 10 000 tonns skip o.l.

Et viktig problem er at det ikke finnes noe parlamentsutvalg for forsvarssaker, som kunne gjennomdrøfte våre handelsforhold med SU.

Jeg understreker at en dyptgående analyse av vår våpenimport kan være en nøkkel til å løse gåten omkring den negative handelssaldoen innenfor 1. betalingsområde.

Kamerater, hvis Teodor Palimaka, tidligere leder for personalavdelingen ved partiets sentralkomite, i løpet av 5 år klarte å samle et lag av visestatsministere, statsråder og deres varamenn, med ansvar for økonomien, som alle enten er overbevist om eller later som om de tror at «transfer-rubel» er valuta, så er det lett å anta at det også innen Forsvarsdepartementet finnes mennesker med filleproletarisk livsfilosofi. Når slike mennesker trues med at de kan miste sine høye stillinger og sine privilegier, er de parate til å tro at «våpen ikke har pris» ...

- Hva betyr det private forsørgelsessystemet for avhengighet og undertrykking i familien?
- Blir kvinnene utbyttet i familien?
- Er den borgerlige familien i ferd med å gå i oppløsning?

Dette er noen av de spørsmålene Gro Hagemann tar opp i denne artikkelen. Til slutt reiser hun spørsmålet om vår strategi: Hvor langt kan omsorgsarbeidet sosialiseres? Hva slags samlivsformer ønsker vi?

Dette er andre artikkel i en artikkelserie om kvinneundertrykking og kvinnekamp. Den første *Den uunn-gåelige knipetanga* sto i Røde Fane 8/81.

I den forrige artikkelen hevdet jeg at kapitalismen på en rekke områder har lagt et grunnlag for likestilling av kvinnene. I denne artikkelen skal jeg komme inn på en viktig årsak til at kapitalismen likevel ikke har ført til noen likestilling, nemlig familien. Jeg vil hevde at familien vil bestå som en økonomisk grunnenhet i en eller annen form så lenge det er kapitalisme, og at kvinnene ikke kan oppnå likestilling i samfunnet før familien er *oppløst* som økonomisk enhet.

I den familien vi kjenner, spiller følelsene en stor rolle, mye større enn i tidligere historiske perioder. Både foreldrekjærlighet og kjønnskjærlighet blir oppfattet som en helt sentral bærebjelke i

DEN BORGERLIGE FAMILIEN — HVA ER ALTERNATIVET?

— *Vi som bærer halve himmelen*

Av Gro Hagemann

familien. Mangler disse følelsene, har familien spilt fallitt. Likevel er familien heller ikke i vårt samfunn først og fremst en *sosial* enhet av individer som er knyttet sammen av personlige følelser. Også hos oss er familien en *økonomisk* enhet med en helt klar samfunnsmessig funksjon.

I alle samfunn vi kjenner har familien en økonomisk funksjon. Men funksjonen er ikke den samme overalt. I en førkapitalistisk økonomi spiller familien en helt annen rolle enn i en kapitalistisk, og også under kapitalismen endres funksjon og innhold ettersom produksjonsforholdene forandrer seg. Familien i dagens Norge er ikke den samme som familien i Tyskland på Marx' og Engels' tid. Og i

I jordbruk og fiske har familien fortsatt en funksjon som produksjonseenhet. Men denne funksjonen har kapitalismen gradvis oppløst. I stedet har den skapt den borgerlige familien.
(Foto: Samfoto)

For gifte kvinner representerte den borgerlige familien et klart tilbakeskritt. Mens hun tidligere hadde hatt en sentral økonomisk funksjon som arbeidskraft eller som produsent, ble hun nå redusert til en moderne husmor uten noen rolle i den samfunnsmessige produksjonen overhodet. I den borgerlige familien i sin klassiske form er det *mannen* som er produsent og som tjener penger, og det er hans plikt å forsørge både kone og barn. Samtidig er det også han som er familiens overhode, den som bestemmer, og den som representerer familien utad.

Dette var den familieformen kapitalismen skapte. Jeg vil nå gå nærmere inn på hva som er det økonomiske grunnlaget for denne familieformen slik vi kjenner den i Norge i dag. Hva betyr det at familien fortsatt er en økonomisk enhet? Jeg vil hevde at det i dag betyr to ting: For det første at familien er et forsørgersystem, for det andre at den er en reproduksjonseenhet.

FAMILIEN SOM PRIVAT FORSØRGERSYSTEM

Familie Lovgivning, skatteordninger og trygdesystem slår fast den gjensidige forsørgerplikten i familien. Ektefeller har plikt til å forsørge hverandre, foreldre har plikt til å forsørge de barna de setter til verden. Derimot er barnas plikt til å forsørge foreldrene i dag stort sett avskaffet, og gjelder i høyden som et moralsk krav.

Dette er et *privat* forsørgelsessystem som står i motsetning til et offentlig trygdesystem der de som ikke kan forsørge seg selv forsørges av samfunnet. I Norge eksisterer privat og offentlig forsørging side om side. Det offentlige trygdesystemet omfatter ikke personer som er definert som «familiemedlemmer», det vil i praksis si husmødre, barn og i realiteten også arbeidsløse ungdom. For husmødre betyr det konkret at mannen får skattelette for å forsørge kona si, at hun ikke kan tjene opp egne pensjonspoeng, at hun ikke får egen alderspensjon, at hun står utenfor en rekke alminnelige trygderettigheter ved sykdom, uførhet,

dag står vi midt oppe i en utvikling der nye økonomiske forhold fører til at den tradisjonelle, monogame, borgerlige familien er i ferd med å forandre seg på nytt.

I før-kapitalistiske samfunn er familien en vanlig produksjonseenhet. Både i jordbruk og fiske, i håndverk, småindustri og handel skjedde virksomheten ennå i så liten skala at familieenheten fungerte som en økonomisk grunnenhet. I de klassene som eide produksjonsmidler, var det familien som eide dem, og familiemedlemmene var en viktig eller den viktigste arbeidskrafta. Kapitalistiske produksjonsforhold derimot betød produksjon i større skala, og grunnen ble re-

vet vekk under den gamle produksjonseenheten. Denne utviklingen har ikke skjedd over natta. Tvertimot har familiebedrifter fortsatt å eksistere side om side med storindustri og annen stordrift helt fram til våre dager. I jordbruk og fiske spiller de fortsatt en dominerende rolle. Men tendensen er likevel klar. Kapitalismen har betydd at familien gradvis er blitt oppløst som produksjonseenhet. Isteden er det blitt dannet en familie på et nytt grunnlag: den borgerlige familien. Den er redusert til en reproduksjonseenhet, og den fungerer i motsetning til tidligere familieformer som en lukket og beskyttet, privat øy i et samfunn på vareproduksjon.

KVINNEKAMPEN

arbeidsløshet og fødsler. Det private forsørgessystemet skaper økonomisk avhengighet, og legger dermed grunnlag for undertrykking i familien — både mellom mann og kvinne og mellom foreldre og barn.

ØKONOMISK AVHENGIGHET OG VOLD

Det er ikke tvil om at den økonomiske avhengigheten er en levende realitet for kvinner. Selv om stadig flere gifte kvinner er yrkesaktive, er det mannen som tjener mest og er hovedforsørger i de fleste familier. Kari Moxnes har intervjuet 40 skilte kvinner om deres erfaringer fra ekteskapet. Hun finner at i de aller fleste av ekteskapene hadde mannen hatt hovedansvar for økonomien og bestemt hvordan pengene skulle brukes. Hun viser også at det økonomiske overtaket fører til personlig undertrykking. Flere av kvinnene i hennes utvalg hadde måttet be mannen om penger de trengte. Mange andre hadde fått faste husholdningspenger som ikke sto i noe rimelig forhold til det mannen brukte på seg selv. Mange menn så på pengene som sine. En av de intervjuede kvinnene forteller:

«Folk som aldri har opplevd det selv kan aldri forstå hva det vil si aldri å ha en eneste krone som du kan bruke på deg selv. Når datteren min gikk på musikkskolen fikk vi penger til bussen, men kr. 1,50 til kaffe mens jeg satt og ventet på henne det kunne jeg ikke få. Ungene kom heller aldri og tagg meg om penger, de visste godt at jeg aldri hadde et øre. Skulle de være med på noe som kostet penger, måtte det planlegges i god tid slik at de kunne be faren om penger.»
(Kari Moxnes 1981, s. 94).

Eksempelen er ikke enestående. I Kari Moxnes' utvalg finnes det flere eksempler på kvinner som ikke fikk disponere noen penger uten kontroll fra mannens side. Det finnes også eksempler på menn som tvinger kona til seksuelle ytelser ved å true med å holde husholdningspengene tilbake.

Økonomisk avhengighet må naturligvis ikke føre til slike maktovergrep som dette, og som regel gjør den det ikke. Men det som er viktig, er at avhengigheten skaper grunnlag for en personlig undertrykking som økonomisk uavheng-

ige kvinner ikke behøver å finne seg i. Økonomisk avhengighet gir mannen mulighet til kontroll av kvinner, økonomisk, men også sosialt. Og det gir et materielt grunnlag for maktovergrep. Mange som har forsket i fysisk mishandling av kvinner mener at det er en klar sammenheng mellom vold i ekteskapet og avhengighet. Dette bekreftes også av Kari Moxnes. Hun påpeker at de kvinnene i hennes utvalg som er fysisk mishandlet også er de mest avhengige og de som har brukt lengst tid på å bryte ut av ekteskapet.

Det private forsørgersystemet binder kvinnene til familien og til ektemannen og hindrer likestilling. Derfor må det være en helt sentral kampsak for kvinner å oppheve hele dette systemet. Først og fremst betyr dette at ethvert voksent individ må ha rett til økonomisk uavhengighet gjennom arbeid utafør familien. Men det betyr også at individer som ikke kan forsørge seg selv av ulike grunner skal forsørges gjennom det offentlige trykkesystemet og ikke privat.

FAMILIEN SOM REPRODUKSJONSENHET

De fleste familiene i dagens Norge er ikke reproduksjonseenheter. Mann og konebedriftene og småbutikkene på hjørnet der familien er viktigste arbeidskraft, er i ferd med å forsvinne. Bare i jordbruk og andre primærnæringer spiller familien fortsatt en viktig rolle som produksjonsenheter.

Det arbeidet som foregår i den moderne familien er ikke produksjon, men reproduksjon. Det er omsorgsarbeid og husarbeid som må gjøres for at arbeidskraften skal reproduseres, både på kort og lang sikt. Dette arbeidet er nødvendig. Likevel er det ikke samfunnsmessig arbeid, fordi det foregår utafør den kapitalistiske vareproduksjonen. Det er privat arbeid. For kapitalisten er det en fordel at dette arbeidet foregår privat, som gratisarbeid i familien, så lenge det ikke gir profitt. Men det er også en tendens under kapitalismen at husarbeid overtas av samfunnet og dermed blir en kilde til profitt. Tenk bare på produksjon av mat, klær og husholdningsmaskiner. Når dette arbeidet foregår i familien er det ikke produktivt fordi det ikke skaper merverdi og øker kapitalistens profitt. Først når det overtas av fabrikk blir det produktivt arbeid.

TID FOR HUSARBEID

Tidsnyttighetsundersøkelser gir oss opplysninger om hvilket omfang husarbeidet har, og hvem som utfører det. Den norske tidsnyttighetsundersøkelsen fra begynnelsen av 1970-åra kommer fram til at det i gjennomsnitt går med 4 timer hver dag til det som kalles «egenarbeid». Da er alle voksne personer inkludert. Av disse 4 timene går 2,5 med til husarbeid, 25 minutter til vedlikeholdsarbeid og 20 minutter til henholdsvis handling og arbeid med barn. De siste 25 minuttene går med til duggnad og andre småting. Det er altså husarbeidet som tar mest tid, dvs. matlaging, rengjøring, vask, stell og reparasjon av klær, oppvask og egenproduksjon av matvarer. Også i familier med små barn er det faktisk dette arbeidet som tar det meste av tiden, og det tar naturlig nok mer tid jo flere barn man har. I en familie med tre barn bruker hver voksne person i gjennomsnitt 3 timer hver dag til husarbeid, i en familie med fire barn tre og en halv time.

Tidsnyttighetsundersøkelsen viser også hvem som gjør husarbeid, hvis noen på forhånd skulle ha vært i tvil om det. De som gjør aller minst er ugifte mannfolk som bor hjemme, de bruker gjennomsnittlig 20 minutter hver dag. Menn som bor alene bruker 1 time, mens gifte menn bruker fra 40 til 50 minutter, uansett om kona er yrkesaktiv eller ikke, og uansett hvor mange barn han har. Bare 60 prosent av de mennene som har yrkesaktive koner gjør overhodet noe husarbeid på en vanlig hverdag.

Det gjør derimot samtlige yrkesaktive kvinner. Forøvrig ser mønsteret slik ut for kvinnenes vedkommende: Allerede mens hun bor hjemme, gjør hun husarbeid 1 time lenger enn broren (1 time og 20 minutter). Når hun bor alene uten barn, bruker hun nesten 3 timer pr. dag. Når hun er gift uten barn bruker hun vel 4 timer, og som gift med barn, 5 timer daglig. I tillegg kommer selve arbeidet med barna. Det tar bortimot en time pr. dag i gjennomsnitt, mens det for menn tar 10 minutter.

Denne undersøkelsen forteller i helt utvetydige vendinger at kvinner er bundet til familien gjennom det arbeidet hun må gjøre der. Når omsorgsarbeid og husarbeid for de fleste kvinner krever innpå en halv normalarbeidsdag, sier det en

KVINNEKAMPEN

god del om hva slags helt materielle handicap en kvinne stiller med når hun skal delta i samfunnsvirksomhet. Å tro at kvinner er bundet til kjøkkenbenken bare når hun *ikke* har samfunnsmessig arbeid, er en stor illusjon. For å si det med gamle Engels: «*Den moderne enkeltfamilien er basert på det åpne eller tilslørte hus-slaveri for kvinnen*».

UTNYTTING, MEN IKKE UTBYTTING

Men tidsnyttingsundersøkelsen forteller også noe mer. Den forteller at gifte menn får en god del arbeid utført for seg som han ellers måtte ha gjort selv. Mens ekteskapet for en kvinne betyr husslaveri, betyr det samme ekteskapet for menn ekstra service. For en kvinne som vil delta i samfunnsmessig virksomhet, er det statistisk sett en klar fordel å være ugift, mens det for en mann er en fordel å være gift. Vi må altså slå fast at voksne menn tilegner seg en del av det arbeidet kvinner legger ned i familien.

Enkelte vil hevde at menn av den grunn utbytter kvinner i familien. Men kvinner produserer ingen merverdi gjen-

nom husarbeidet, og mannen samler heller ikke opp kapital ved å tilegne seg arbeidet hennes. Derfor er det ikke snakk om utbytting i marxistisk forstand. At det dreier seg om utnytting og grov urettferdighet, er en annen sak. For marxister må det være en selvfølge å ta et klart standpunkt *mot* en slik utnytting. Kvinners kamp for likestilling i familien er viktig og rettferdig, selv om den ikke i seg selv fører til noen sosialistisk revolusjon. Det må også være en selvfølge at progressive menn støtter denne delen av kvinnekampen, selv om den retter seg blant annet mot deres egne privilegier.

HVA SKAL VI KREVE NÅ?

Noen mener at lønn for husarbeid og omsorgsarbeid er et rettferdig krav i kampen mot husslaveriet. Andre igjen hevder at likestilling mellom menn og kvinner i familien vil løse problemet. Men ingen av disse veiene vil føre til noen virkelig samfunnsmessig likestilling av kvinnene. Familien fungerer ikke isolert, men innafor et samfunn der arbeidsdeling mellom kjønnene er gjennomført på alle nivåer. Det er en illusjon å tro at

noen fullstendig likestilling i familien kan gjennomføres så lenge kvinnene spiller annenfiolin i samfunnet og har det dårligst betalte og mest ustabile arbeidet. Derfor vil også lønn for husarbeid og omsorgsarbeid bety en fastfrysing av gammel arbeidsdeling, selv om ordningen på papiret gjøres aldri så kjønnsnøytral. Hovedstrategien vår må derfor være en annen, det må være å kjempe for samfunnsmessig overtakelse av både husarbeid og omsorgsarbeid. Privat husarbeid er ikke forenlig med full samfunnsmessig innsats verken for kvinner eller for menn.

Krav som vi stiller i dag om barnehager og om utbygging og forbedring av andre sosiale institusjoner, er derfor ikke bare kortsiktige økonomiske krav i kvinnekampen. Det er strategiske krav. Og allerede i dag burde kampen vår omfatte tilsvarende krav på mange andre områder. Hvorfor skulle vi for eksempel ikke kreve offentlige kantiner og offentlig rengjøringstjeneste, utbygging av husmorvikarordninger og hjemmehjelp-ordninger, utvidet organisering av barns fritid osv.? Hvordan vi ønsker husarbeid

og omsorgsarbeid organisert, har vi bare såvidt startet å diskutere. Jeg tror det er viktig at vi mobiliserer våre egne kunnskaper og vår egen fantasi for å komme videre i denne diskusjonen.

OPPLØSNING AV DEN BORGERLIGE FAMILIEN

Vårt krav er å oppløse familien som en økonomisk enhet og dermed gjøre slutt på all økonomisk avhengighet og alt husslaveri. Vi hevder også at dette ikke kan skje under kapitalismen, men at det først er mulig under en sosialistisk planøkonomi. Men foreløpig har dette egentlig bare vært en påstand. Hvor langt det er mulig å komme under kapitalismen når det gjelder oppløsning av familien, har vi ikke noe svar på. Faktum er at kapitalismen allerede har bragt oss et godt stykke på vei også her. Paradoksalt nok har kapitalismen drevet fram en oppløsning av den familieformen som den selv har skapt: den borgerlige familien.

En sammenligning av den moderne lønnsarbeiderfamilien med familien i forrige århundre, kan illustrere noe av den

utviklingen som har skjedd. På 1800-tallet ble familiens behov i stor utstrekning tilfredsstilt av familien selv. Familien drev produksjon til egen husholdning, og syke og omsorgstrengende familiemedlemmer ble som oftest pleiet i familien. Disse områdene var i liten grad en del av den kapitalistiske markedsøkonomien, og selv for en lønnsarbeiderfamilie fantes det få alternativer til familiemedlemmenes egen innsats. Selv i byene var det ikke uvanlig at en arbeiderfamilie holdt husdyr, dyrket poteter og grønnsaker og sydde egne klær. Omsorgsarbeid var en viktig del av kvinners ansvarsområde, ugifte døtre kunne ofte gå hjemme og pleie syke slektninger i en årrekke.

Vi kjenner alle den utviklingen som har skjedd siden. Med utviklingen av kapitalismen har markedet litt etter litt erobret det som var den gamle husholdningens arbeidsoppgaver. Konfeksjonsindustri og næringsmiddelindustri har stort sett utkonkurrert hjemmeproduksjon av klær og mat. Framveksten av en offentlig helse- og sosialsektor har fratatt familien en stor del av de gamle omsorgs-

oppgavene. Ikke bare de materielle, men også en god del av de emosjonelle behovene er kanalisert til markedet, og familien er mer og mer blitt en konsumenhet. Også kvinnene er i økende grad trukket inn i det kapitalistiske markedet, som arbeidskraft, og dermed rokket en av grunnpilarene for den klassiske borgerlige familien.

Ingenting tyder på at denne utviklingen har stanset opp. Tvertimot står stadig flere familiefunksjoner i ferd med å bli erobret av markedet. I flere kapitalistiske land har det i løpet av det siste tiåret dukket opp en rekke nye firmaer og kjeder som tar sikte på en rasjonalisering av familiearbeid. Hurtigmatkjedene er de som har ekspandert kraftigst. I USA, der utviklingen har kommet lengst, går i dag 24 cent av hver dollar en familie bruker på mat til «utemat». Også på andre felter har det skjedd en ekspansjon. Det har grodd fram kjeder som driver med hjemmehjelp, rengjøring, hjemmeinnredning, daghjem, hurtigvaskerier og renserier. Fra bransjehold regnes det med at dette markedet ennå er langt fra mettet, og det

KVINNEKAMPEN

regnes videre med store muligheter utenfor USA, der denne utviklingen bare såvidt er kommet i gang.

NYE EIENDOMSFORHOLD

Også når det gjelder juridiske forhold har familien gjennomgått store forandringer. I kapitalismens ungdom var eiendomsforholdene i familien helt andre enn i dag. Mannen var den eneste i familien som hadde disposisjonsrett over eiendom og inntekt, og den eneste som kunne ta økonomiske avgjørelser. Så lenge en kvinne var ugift, kunne hun bestemme over sin egen inntekt. Men når hun giftet seg, mistet hun alle økonomiske rettigheter og fikk samme stilling i familien som et mindreårig barn. Den eiendommen hun hadde med seg inn i ekteskapet, hadde hun ingen råderett over, heller ikke penger hun eventuelt bragte til huset ved eget arbeid. Juridisk sett tilhørte alt mannen, også ved en eventuell skilsmisse.

Intrigen i Henrik Ibsens skuespill «Et dukkehjem» er en god illustrasjon av hva dette kunne bety i praksis. Det som er Noras store feiltrinn i stykket, er at hun tar opp et lån på egenhånd, uten mannens tillatelse. Lånet akter hun å betale tilbake ved eget arbeid. Men fordi hun er umyndig, må hun skrive falskt for å få lånet, og dermed er det duket for skandalen.

I en del kapitalistiske land har gifte kvinner vært helt eller delvis umyndige inntil helt nylig. De har ikke kunnet ta økonomiske avgjørelser og heller ikke arbeid utenfor hjemmet uten mannens tillatelse. Men i dag har kvinnene oppnådd myndighet og en viss likestilling i familien i alle kapitalistiske land, så vidt jeg vet. Kvinner råder over egen inntekt og eiendom i ekteskapet, hun kan kreve sær- eie og særskilt ligning, og når ekteskapet oppløses, har hun rett til halvparten av felleseiet. Av de gamle eiendomsforholdene er bare den private forsørginga igjen, men selv den opphører når ekteskapet oppløses. Mellom ektefeller, vel og merke.

Men oppløsningen av de gamle eiendomsforholdene er ikke slutt med det. De papirløse ekteskapene representerer ennå et slag mot den klassiske, borgerlige familien. Samboende har ikke engang formelt plikt til å forsørge hverandre, men fungerer som to selvstendige og uavhengige individer, iallfall på papiret. At for-

holdet i praksis kan være alt annet enn likeverdig, og at ekteskapet i virkeligheten også kan bidra til å beskytte kvinnes interesser, er en annen sak.

Det er også andre tegn som tyder på at familien fortsatt er inne i en endringsprosess, at den borgerlige familien viser tegn til oppløsning. Enhver som ser seg rundt i dag, vil se at det formelle og livslange ekteskapet med en utearbeidende far, en hjemmearbeidende mor og en barneflokk ikke lenger er enerådende, kanskje heller ikke typisk. Økende skilsmissemessig økning i antallet aleneforeldre-familier, økning i gifte kvinners yrkesarbeid, den kraftige nedgangen i barnetallet og utbredelsen av andre samlivsformer — alt peker i samme retning. Familien spiller ikke lenger den samme sentrale rollen som økonomisk enhet. Flere kvinner er i stand til å forsørge seg selv, og kan ha andre forventinger til livet, samlivet og ekteskapet enn de kunne før. Å gifte seg er ikke uten videre det beste alternativet, verken økonomisk eller sosialt, og det er heller ikke økonomisk nødvendig å bli i et ekteskap man er misfornøyd med. Heller ikke barn er noen økonomisk nødvendighet for enkeltfamilien lenger, tvertimot kan det både økonomisk og sosialt oppleves som en belastning med barn.

MEDALJENS BAKSIDE

Utviklingen av familien under kapitalismen legger grunnlaget for nye muligheter, for en ny, individuell frihet og for likestilling mellom kjønnene i et parforhold. Samtidig har medaljen også sin bakside, som de fleste medaljer. Storparten av de varene og tjenestene som kapitalismen har frambragt, er knapphetsressurser som ikke fordeles etter behov, men etter økonomisk evne. De som har penger til å betale for seg, kan oppnå en stor grad av frihet. Men for dem som lever på gjennomsnittslønninger, er sjansene minimale. Når kapitalismen rammes av krise, er også familien god å ty til. Da kommer den private forsørginga og den private omsorgen igjen i fokus. Arbeidsløshet kan avhjelpes ved at kvinner sendes hjem, offentlige budsjetter kan skjæres ned ved at mer av omsorgsarbeidet lempes over på familiene.

Medaljen har også flere baksider. Den utviklingen som driver fram en oppløsning av familien, betyr også en rasering

av gamle sosiale bånd og forpliktelser. Dette er også en brutal utvikling, fordi kapitalismen har så få og så dårlige alternativer å tilby. Alle vet vi at samfunnsmessig omsorg ofte kan være dårlig omsorg. Det kan skyldes knappe ressurser rent materielt. Men det kan også skyldes den ideologien og det menneskesynet som rår under kapitalismen, der individer som trenger pleie og omsorg defineres som mindreverdige. Ansvar for ungene er under kapitalismen nesten utelukket privat, men når samfunnet iblant tar ansvaret, kan det føre til så vilkårlige og groteske forhold som vi ser eksempler på i fosterhjemsplacering. Stort sett vil selv forholdsvis mangelfull privat omsorg være bedre enn mange av de tilbudene samfunnet stiller opp med. Når ekteskap oppløses, er alternativet ofte ensomhet og utnyttning på det frie kjønnsmarkedet, fordi kapitalismen gir få muligheter til å utvikle nære, menneskelige forhold utenom familien.

Jeg har såvidt reist spørsmålet om hvor langt det er mulig å komme under kapitalismen når det gjelder den økonomiske oppløsning av familien. Det er også en rekke andre spørsmål det er nærliggende å reise: Hvordan kan husarbeidet sosialiseres slik at det virkelig betyr en avskaffing av husslaveriet? Hvordan kan omsorgsarbeid sosialiseres slik at det blir et bedre tilbud enn privat omsorg, også rent menneskelig? Og hvor langt kan man egentlig sosialisere omsorg, f.eks. for barn? Hvordan kan barn gjøres til et virkelig samfunnsmessig ansvar? Hva slags samlivsformer ønsker vi å slåss for istedenfor den borgerlige kjernefamilien? Ønsker vi å beholde parforholdet?

I denne omgangen vil jeg la alle disse spørsmålene bli stående ubesvart. For det første fordi jeg vet for lite og har tenkt for lite igjennom mange av dem. For det andre fordi spørsmålene er for viktige til at vi kan la oss nøye med gamle fasitsvar og sjablonger. For det tredje fordi det blant leserne av denne artikkelen forhåpentligvis finnes kvinner (og menn) med kunnskaper, erfaringer og tanker som er nødvendig for å bringe analysen vår videre.

Litteratur:

Kari Moxnes: «Når kvinner vil skilles». Pax forlag, Oslo 1981.

Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–1972, hefte 1. Statistisk sentralbyrå. Oslo 1975.

SOVJET

For en tid siden oppsummerte «Klassekampen» rapporten fra Statistisk Sentralbyrå i Moskva om Sovjet-økonomien 1981 under headingen «Katastrofal kornproduksjon». Korrekt nok.

Men hva Klassekampen ikke skrev et ord om, var hovedsaken: At så vel industriproduksjon som bruttonasjonalprodukt hadde økt om lag 3 prosent. Hvorfor ta opp dette? Fordi det har vært en systematisk trend i Klassekampen til å overvurdere problemer og undervurdere framgang i sovjetøkonomien. Klassekampens bilde skiller seg skarpt fra Sovjets egen vurdering: Det har skjedd en grunnleggende endring av styrkeforholda til Sovjets fordel også økonomisk. På dette grunnlag er de i stand til å tvinge Vest-Europas ledere til samarbeid. Vestlige reaksjoner på hendingene i Afghanistan og Polen tyder på at Sovjets vurdering faktisk er rett. Klassekampens undervurdering knytter seg samtidig til en langvarig vestlig tradisjon som strekker seg tilbake til sovjetstatens ungdom.

Utalige ganger har CIA spådd «umiddelbart sammenbrudd». Utallige artikler med liknende innhold har oppover i tida blitt spredt i vestlig presse. Graden av undervurdering av Sovjet varierer nok. Fra CIA og Klassekampen som sier Sovjet er militært sterkt, men økonomisk skakkjørt over til SV og fredsbevegelsen som sier de er både økonomisk og militært svake. Essensen i disse teoriene er nærmest alltid knytta til systemet: Sentral statlig styring er årsak til elendigheta, mens Vestens overlegenhet skal skyldes dens mange, uavhengige og konkurrerende kapitaler ... Spørsmålet om Sovjets relative styrke er ikke likegyldig for noen: Det gjelder en av de avgjørende faktorer som driver fram krig.

SOVJET OG USA: ØKONOMISK UTVIKLING

Utvikling av styrkeforhold må studeres over lang tid. Sovjetstatens relative framgang er bemerkelsesverdig, enten den var sosialistisk eller statskapitalistisk. Deres andel av verdens industriproduksjon økte fra 4 prosent i 1913 til 20 prosent i 1980, da Co-

— VI HAR LATT OSS FØRE BAK LYSET

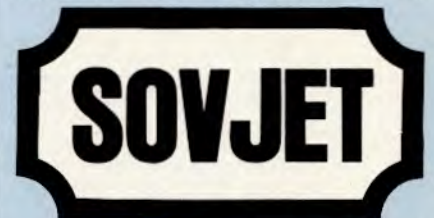
mecons andel var 33 prosent. Sovjets industriproduksjon i prosent av USAs økte i samme periode fra 12 prosent til 80 prosent. Også etter at Sovjet ble statskapitalistisk, fortsatte tendensen. Sovjets BNP var 40 prosent av USAs i 1955 og over 60 prosent i 1977. Til og med i kriseåra etter 1978 har sovjetøkonomien vokst: Med 1,5 prosent i 1979 og 1980 og rundt 3 prosent i 1981.

Og hva med USA? Ikke bare krøp USA-økonomien i sneglefart de siste to åra med om lag nullvekst i snitt. Verre for denne supermakta var at dens andel av verdens BNP sank fra 33 prosent i 1955 til 26 prosent i 1978. Hele OECDs andel av verdens BNP sank fra om lag 80 prosent i 1940 til 54 prosent i 1978. Men ser vi på OECD-landas andel av verdens industriproduksjon, så sank den fra om lag 86 prosent i 1919 til 53 prosent i 1972. Er det noen tvil om at tendensen på lang sikt er en sterk relativ tilbakegang for USA med allierte, og en kraftig framgang for Sovjet med allierte? Denne konklusjonen holder uansett om en baserer seg på vestlige eller østlige kilder.

RELATIV MILITÆR STYRKE

Som professor Fellner ved Yale pekte på i femtiåra, er det ikke den totale økonomiske produksjon som er avgjørende, men *innretting* på produksjonen ut fra økonomisk og militær styrke. Den sovjetiske staten har pri-

oritert produksjon som styrker det militære potensialet. Dens stålproduksjon var noe over 30 prosent i 1955 og hele 124 prosent av USAs i 1977. Dette la grunnlaget for en militær produksjon uten sidestykke i vårt århundre. Sovjetstaten disponerte noe under 10 prosent av BNP i 1960, og om lag 14 prosent i dag ifølge US-kilder. Andre vestlige Sovjetkjennere anslår at det er mye mer, professor Bettelheim ca. 30 prosent. Denne

veldige satsing har ført til at Sovjet har gått forbi USA i militærutgifter: fra 72 prosent av USA i 1965 til 138 prosent i 1975, og 150 prosent i 1979 (Kilden er CIA). USA er nok overlegen i totalproduksjon og særlig i konsumvareproduksjon, men er i ferd med å bli underlegen militært.

SOVJETISK UTENRIKSPOLITISKE DOKTRINE

Denne oppsummeringa av relativt økt styrke for Sovjet og relativ tilbakegang økonomisk og militært for USA, er noe som vil falle mange i Vesten tungt for brystet. Hva da med å lytte til russernes egne vurderinger? En

SOVJET

skal ikke bli lenger i sovjetiske bøker om utenrikspolitikk før en oppdager følgende faktum: Sovjetisk doktrine bygger på det grunnleggende historiske faktum at styrkeforholdet er endret. General Sidelnikov oppsummerer det slik i hærens avis *Røde Stjerne* 15.1.1980: «Styrkeforholdet på den internasjonale arena er endret en gang for alle til fordel for sosialismen». På dette grunnlaget av styrke prøver Sovjet for det ene å øke sin innflytelse i den tredje verden. Siden 1954 er nærmere 70 mrd dollars i militær og økonomisk «støtte» sprøytet inn, særlig for å finansiere våpensalg. Deres økonomiske personell ble tredoblet 1970–79, og det militære personell økte 50 prosent fra 1975–79. Dels har innsatsen vært rettet mot svake ledd i USA's kjede og har ført til sterke posisjoner i land USA kontrollerte før: India, Laos, Vietnam, Kampuchea, Etiopia, Syd-Jemen, Mozambique, Angola, Libya, Cuba. Til og med i Argentina og Peru kniver de med USA om innflytelse. Sterkest er posisjonene knyttet til oljerike områder i Midtøsten. For det andre sikter Sovjet på innflytelse i Vest-Europa og på splittelse innen NATO. Et svært sterkt kort er milliardkontraktene om bygging av olje-/gassledninger i Sovjet, samt leveranser av disse energikildene til Vest-Europa. Allerede nå importerer Frankrike, Italia og Vest-Tyskland 15–20 prosent av gassen fra Sovjet. Dette, og østhandel elles, bringer det vesteuropeiske borgerskap inn i sovjetledernes maktsfære.

SOVJETS MILITÆRDOKTRINE

Men ikke mindre klart er Sovjets *militære doktrine* bygd på styrke: Denne staten, som under Lenin og Stalin måtte stille som mål å overleve invasjon, stilte under Krustsjov parolen om «likeverd» med USA, og under Bresnev stilte de mot «overlegenhet». Det er et faktum at Sovjets militære doktrine tar sikte på å vinne en kommende krig, den sikter på å inneha det strategiske initiativ, på overraskelsesmomentet, og sikter på å komme helskinnet ut av krigen med styring og økonomi i funksjon, uansett om det blir konvensjonell krig eller atomkrig. Fokus for militærdoktri-

nen er Vest-Europa, som Sovjet vil avskjære fra råstoffer fra den tredje verden og fra militære forsyninger fra USA med de stadige utvidelser av posisjonene for Sovjet-flåten. Samtidig utvides Sovjets militære produksjonskapasitet stadig, og nye offensive våpentyper utvikles for alle våpenarter. Skyggen fra den sovjetiske bjørnen i Vest-Europa er ikke bare stor fordi den har skarpe tenner og klør, men fordi bjørnen sjøl er diger. Det er dette faktum som har gjort Vestens ledere stadig mjukere i knærne.

VESTLIG DOKTRINE DEFENSIV

USAs, Vest-Europas og Japans interessesfære er fortsatt meget stor, de kontrollerer omlag 70–75 prosent av verdens BNP. Men viktige nederlag var den koloniale politiske frigjøring, og senere Sovjets overtakelse i en del tidligere amerikanske nykolonier, samt at USA møter stigende sovjetisk konkurranse i egen maktsfære. Sammen med den relative tilbakegang i økonomisk og militær makt har de merkbare tap av interessesfære påvirket *vestlig doktrine*. I 1919 var doktrinen intervensjon i Sovjet, i 1941 invasjon. Dette var offensivt. I femtiåra kom Truman/Eisenhowers «oppdemming» mot en jevnbyrdig fiende. I sekstiåra Nixons «fleksible response» mot en motstander på offensiven. I dag lyder den vestlige doktrine på en «avspenning» som i visse tilfelle mer likner på «finlandisering». Se på ikke bare Schmidts, men også det norske Høyre-partiets reaksjon på Afghanistan og Polen. For det ene bøyer de seg for en voksende overmakt, for det andre tenker de på egen profitt på østhandelen. En overdrivelse? På ingen måte. Dette er en nokså nøyaktig oppsummering av Sovjets *egne* vurderinger av endringene i vestlig doktrine. Gang på gang slår de fasts at Vestens imperialister nok er reaksjonære, men at de i motsetning til tidligere ikke *makter* å være det. Bresnev selv sier dette slik: «*Elementer av realisme i mange kapitalistiske lands politikk blir stadig mer tydelig etter hvert som makten og innflytelsen til Sovjet og de vennskapelige sosialistiske land øker.*» Er dette ordene

fra en leder i en økonomisk og militært svak stat?

STRATEGISK TILBAKEGANG OG ØNSKETENKING

Fakta viser at Sovjets sentraliserte system har vunnet mye terreng på bekostning av Vestens markedssystem. En grunnleggende endring i verdensbildet er skjedd. Enkelte ledere i vest ser dette i øynene. Richard Nixon er en av dem, uansett hvor reaksjonær han er. Han peker i sin siste bok «Den virkelige krigen» på at Vesten *kan* bli beseiret i dette århundre. Men flesteparten av Vestens ledere synes å fortsette å late som om deres markedssystem som gir dem konsumvarer i vakker cellofan, er overlegent Sovjets sentraliserte planøkonomi. Spaltisten L. Labedz forklarer dette med tendensen til ønsketenkning som oppstår hos stater i strategisk tilbakegang, stilt overfor en mektig fiende, uten realistiske veier ut av sin økonomiske, politiske og militære krise. Ettergivenhet, rådvillighet og redsel preger store deler av Vestens herskende klasse etter flere tiårs mislykkede forsøk på å holde erkefienden Sovjet stangen.

HVA MED OSS?

Jeg kan ikke se noen grunn til at mennesker i Vesten som stiller seg som oppgave å bekjempe Sovjet og den kommende krigen, skal fortsette å la seg føre bak lyset av disse ideene innen borgerskapet i Vesten. Det er ideer som peker i retning av at Sovjet verken har kapasitet til å drive fram en krig, føre den over lang tid, eller seire i den. Det er ideer som vil føre til at bombene vil vekke oss den dagen Sovjet setter i verk doktrinen om overraskelsesangrepet. Starter vi med å rydde ut våre egne ideer om Sovjets svakhet (jfr. debatten i RF 1979–1980) vil vi i neste omgang bedre bli i stand til å påvirke dem i fredsbevegelsen som *tror* at Sovjet er innsirklet og relativt svake. Vi vil bedre bli i stand til å reise en opinion i fagbevegelsen mot Høyre-regjeringas og Arbeiderpartiets påtadelige unnfallenhet overfor bjørnen i øst, overfor «elementene av realisme», overfor tendensen til «finlandisering» av Norge.

Erik Strøm

BØKER

En europeisk bok om islam

V.S. Naipaul fra Trinidad er berømt blant annet for følsomme skildringer av hverdagsdramaer i den tredje verden.

I august 1979, altså noen måneder etter den iranske revolusjonen, setter han ut på en langvarig reise til noen islamske nøkkel-land, blant dem Iran.

Formålet med reisen er å skrive bok om inntrykkene den gir og om mennesker forfatteren kommer i kontakt med. Men det skjer noe forunderlig. For boka er i all hovedsak en europeisk bok.

Blant de troende er den femte boka til V.S. Naipaul som er utgitt på norsk. Den er antakelig den som er blitt best kjent hos oss, siden den distribueres gjennom Bokklubben nye bøker. Før jul fikk vi lese et utdrag – Naipauls beskrivelse av hans møte med Khomeinis beryktede dommer Khalkali – på en helside i Aftenpostens lørdagsutgave. Den norske versjonen var den første oversatte utgaven som forelå.

Boka er med andre ord falt i smak hos dem som trekker i trådene i bokproduksjonen i Norge. På den andre sida har Gyldendal gjort et skandaløst dårlig forleggerarbeid med boka. Det vrirmler av trykkfeil. Oversettelsen halter på gammelmødig riksmål. Det heter ikke heiser, men *elevatorer*. Og når noen skal slukke tørsten he-

ter det at de «lesket seg etter den varme dagen foran en bod med drikkevarer opplyst av lysstoffrør.» (side 388)

Nå vet jeg at Gyldendal kan oversette Naipaul skikkelig hvis de vil. Det beste beviset for det er *Der elven krummer seg*, som kom ut i 1980. Men det hastet vel med å få *Blant de troende* ut før jul, for å tjene penger. Prisen er at boka egentlig må produseres om igjen.

Naipaul reiser til Iran, Pakistan, Malaysia og Indonesia. Hans metode går ut på å utruste seg med manglende forkunnskaper. Da kan inntrykkene festes i en uvitende og fordomsfri hjerne, som bare tar til seg det den tilfeldigvis kommer over gjennom samtaler eller gjennom engelskspråklige publikasjoner som dukker opp her og der. Det gjør at tilfeldighetene preger skildringen i ganske stor grad. Mye viktig bakgrunnsstoff er utelatt. Dette er mest markant i begynnelsen av boka, fordi Naipaul etter hvert kommer over en del historisk materiale og annet bakgrunnsstoff. Da han er ferdig med Indonesia, drar han tilbake til de første landa han besøkte Iran og Pakistan. Dette kan tyde på at Naipaul selv blir klar over manglene ved metoden.

En annen forklaring på at Malaysia og Indonesia får en grundigere behandling er at Naipaul føler seg mer hjemme der og at han har

mer å gi. Han har selv fått en hinduistisk oppdragelse på Trinidad. Han er i stand til å skildre hvordan hinduismen har overlevd i den islam som praktiseres i tidligere hinduistiske områder. Det gir større tyngde og mer ekthet til det han har å si.

Fordomsfriheten som Naipauls metode tilsynelatende gir er falsk. Den kommer på toppen av en overraskende dilettantisk holdning til historie. Det er vanskelig å ha tillit til Naipauls vurderinger og generaliseringer – de siste er det usedvanlig mange av, og de er stort sett platte. Det går vel an å være tilnærmet fordomsfri. Men det krever kjennskap til egne premisser. Naipaul later som om premissene er så allment aksepterte at de ikke behøver å nevnes. Her ligger forklaringen til bokas popularitet blant borgerskapet i Vesten. For det inntrykket Naipaul formidler er

at islam er noe sært. Denne religionen er egentlig fremmed for menneskeheten. Den er tilbakeliggende og primitiv i seg selv. Naipaul hevder at Khomeini er den politiske islam, og han avskriver muligheten for at islam kan inspirere til progressive opprør. Det er derfor *Blant de troende* er en europeisk bok.

Den tåler ikke sammenlikning med for eksempel reiseskildringene til Jan Myrdal. Myrdal bygger på solide historiske kunnskaper. Han legger aldri skjul på hvor han står, verken overfor seg selv eller overfor leseren.

Når så mye negativt er sagt, må det nå understrekes at Naipaul skildrer svært mange enkeltindivider på en måte som virker autentisk. Videre gjengir han mange episoder, blant annet i Pakistan, som aldri har vært nevnt i den vestlige pressa. Utbyttet av boka er avhengig av leserens øvrige kunnskaper. Den som er interessert i islam og som samtidig leser annet materiale kan faktisk finne mye å glede seg over.

Naipaul trekker fram studenter, prester, religiøse lærere, politikere, nomader, forretningsfolk, forfattere og lyrikere.

Dette korte utdraget kan være en smakebit. Naipaul er sammen med den 25-årige kommunistiske studentaktivisten Behzad i Teheran:

Han pekte på en liten bok som lå på det lave

BØKER

Fra den ukjente norgeshistoria

bordet mellom oss. «Husker du at vi snakket om ham?»

Boken var på persisk. På forsiden var det et fotografi av Stalin, og på første side var det en nitid russisk pennetegning av ham ...

«Hvor ble den trykket?» spurte jeg.

«I Tabriz. I Azerbaidjan, langt i nord-vest.»

«Hva synes du om ham idag?»

«Han er *fantastisk!*» utbrøt Behzad. «Jo mer jeg leser om ham, jo mer begeistret blir jeg. Han var en av de største revolusjonære som har eksistert ... han konsoliderte sosialismen i Russland ... Vel, la gå at han gjorde feil... men jeg vil nå likevel si at skulle noen gjennomføre det han gjorde, måtte det være ham. Vi må også drepe mange mennesker når vi kommer til makten. Mange!» (s. 523 – 524).

Men hvorfor er en ung iransk kommunist begeistret for Stalin? *Det er et typisk eksempel på spørsmål som boka lar stå ubesvart.*

Eirik Rossen

V.S Naipaul:
Blant de troende – en islamsk reise. Gyldendal/Bokklubben nye bøker, 1981.
536 sider.

Boka «Sannheten...» er en personlig preget framstilling av begivenhetene i 1905 bygget på dagboksnotater av stortingsmann Alfred Eriksen. Framstillingen ble skrevet i 1930 og er altså utgitt først nå, 51 år senere. Solvejg Eriksen, Alfred Eriksens datter, har skrevet et innledende og et avsluttende avsnitt.

I norsk politisk historie er Alfred Eriksen mest kjent som parlamentarisk fører for DNAs første gruppe på Stortinget (fra 1903). Før dette hadde han virket som sokneprest i Troms i mer enn 20 år. Her drev han et utrettelig arbeid for fiskernes interesser – som «doktor» og som rådgiver i småkårsfolks rettstvister med borgerskap og embetsverk. I denne forbindelse ga han ut en «Lovbok for folket». I 1902 begynte han å gi ut avisa «Nordlys». Det var i stor grad gjennom hans innsats at arbeiderbevegelsen fanget opp fiskernes gamle klassehat og skapte en massebevegelse med stor politisk kraft. Ved stortingsvalget i 1903 fikk DNA i Troms dobbelt så mange stemmer som de to andre partiene til sammen og erobret fire mandater. Eriksen ble den selvskrevne leder for stortingsgruppen.

Eriksen var en stri og individualistisk natur. Det falt ham ikke lett å underordne seg partidisiplin og sentralstyrevedtak – han gjorde det da heller aldri. Hans so-

sialisme stakk heller ikke så dypt når det kom til stykket. I 1912 kom det til brudd med partiet da Eriksen, etter en rekke konflikter med partiledelsen, fikk valget mellom partimedlemskap og stillingen som formann i Riksmålsforbundet, et verv han nettopp hadde latt seg velge til. Eriksen forsøkte senere å skaffe seg en politisk plattform utenfor arbeiderbevegelsen, men uten å lykkes.

En av konfliktene med partiet gjaldt de politiske linjene under unionsoppløsningen i 1905. Spesielt det såkalte Karlstadforliket, der Eriksen i strid med partiets standpunkt stemte mot i Stortinget. Ved Karlstadforliket, som var ment å redde ansikt for svenskene, forpliktet nordmennene seg blant annet til å rive festningene langs grensen og opprette en demilitarisert

sone. DNA-ledelsen ønsket ikke å ta sjansen på en krig ved å gå mot forliket – spørsmålet om den nasjonale selvstendigheten var jo så likevel avgjort.

«Sannheten ...» redegjør for Eriksens syn på Karlstadforliket, men også på en rekke spørsmål der det ikke var motsetninger mellom Eriksen og partiledelsen, f.eks. om Norge nå skulle bli republikk eller fortsette som kongedømme. Eriksen er ikke nådig i sin karakteristikk av Christian Michelsens intriger for å sikre monarkiet.

«Sannheten ...» er et interessant historisk dokument. Først og fremst fordi det forteller noe om «Karlstadstormernes» og republikanernes holdninger og følelser i 1905 – mindretallets og tapernes syn som sjelden får noen framtrepende plass i de historiske framstillingene om begivenhetene i 1905.

åe

Solvejg Eriksen:
Sannheten ...
Oktober 1981
143 s.

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

I DETTE NUMMER

Kinas økonomi

Galtung om krig og fred

Polen utarmes

Kvinnen og familien

I NESTE NUMMER

Atom-trusselen

Intervju med Jan Myrdal

Folkekrig i Norge?